

Alvin Toffler

Autorul bestseller-urilor Puterea în mișcare ; Război și Anti-Război

ECO- SPASM

SPASMUL ECONOMIC

RAPORT despre ECO-SPASM

Din prăbușirea civilizației industriale, pe planetă
își face apariția o civilizație complet nouă...

antet

Politicienii și analiștii se agită să afirme că problema cheie a zilelor noastre este inflația... sau depresiunea... sau amândouă. GREȘESC.

Actuala criză economică diferă de tot ceea ce am cunoscut vreodată. Ea face parte din prăbușirea generală a societății industriale și nașterea unei noi civilizații.

Este un ECO-SPASM ISTORIA NU SE REPETĂ

Ceea ce vedem astăzi nu este numai o fră-mântare economică, ci un fenomen mult mai profund, ceva ce nu poate fi înțeles în cadrul economiei convenționale. Din acest motiv economiștii, din ce în ce mai derutați, se plâng că «vechile reguli nu se mai aplică». Ceea ce vedem este criza generală, o criză care ne sfâșie simultan baza energetică, sistemele de valori, structurile familiale, instituțiile, modurile de comunicare, sentimentul spațiului și al timpului, epistemologia, precum și economia. Ceea ce se întâmplă este, nici mai mult nici mai puțin, prăbușirea civilizației industriale a planetei și prima apariție fragmentară a unei noi ordini sociale, dramatică și complet nouă: o civilizație supra-industrială care va fi tehnologică, dar nu va mai fi industrială.

Alvin Toffler

Raport despre ECO-SPASM

Autorul celebrelor analize:
RĂZBOI ȘI ANTI-RĂZBOI
PUTEREA ÎN MIȘCARE

CREA O NOUĂ CIVILIZAȚIE ne oferă o panoramă densă a
crizei economice actuale... Unde ne aflăm și încotro ne îndreptăm.

© Alvin Toffler, The Eco-spasm report

Redactor: Nicolae Năstase

Coperta: Ion Năstase

Tehnoredactare computerizată: Gabriela Burlacu

ISBN: 973-9241-07-7

© Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin Editurii ANTET. Orice reproducere, copiere parțială sau în totalitate este permisă numai cu acordul Editurii ANTET.

Tiparul executat sub comanda nr. 301/1996,
la Imprimeria de Vest R.A., Oradea,
str. Mareșal Ion Antonescu nr. 105.

PREFAȚĂ

În 1972, când majoritatea națiunilor industriale erau caracterizate prin delăsarea economică, iar lumea încă nu auzise de criza energiei, embargouri pe petrol sau petrodolari, am început să alcătuiesc un dosar despre ceea ce numeam într-o doară „depresiunea viitorului“. În acel dosar am colecționat la întâmplare decupaje din presa mondială, câteva statistici economice, precum și un număr de interviuri cu directori de firme și oficialități ale bunăstării sociale. I-am întrebat cum ar fi putut organizațiile lor să fie afectate de depresiune. În general, răspunsurile păreau lipsite de sens: nici nu-și puteau imagina o asemenea situație.

Deși eram angajat în lucru la o carte mai amplă despre politica viitorului, în curând am descoperit și eu, alături de toți ceilalți, că situația economică îmi atrăgea atenția tot mai insistent. Era fascinant de văzut, în nici măcar un an, cum puteau fi răsturnate toate concepțiile noastre de durată asupra belșugului, timpului liber și dezvoltării nelimitate. Toate speranțele trandafirii ale anilor '50 și '60, se părea, fuseseră dintr-o dată împinse în lături de către o crescândă groază a publicului față de ceea ce, atât de recent, fusese inimaginabil.

În iulie 1974, redactorii revistei „*Esquire*“ mi-au cerut să efectuez o cercetare prelungită a următoarei depresiuni. Am acceptat, dar nu complet. Căci trăsesem deja concluzia că dosarul meu era depășit; că

depresiunea din viitor n-avea să reprezinte deloc o depresiune, ci un fenomen inedit, straniu și mult mai dificil de învins.

Între lunile august și octombrie, am călătorit - din Noua Zeelandă și Australia până în Singapore, Beirut și Roma; până la Copenhaga și Londra, și pe tot întinsul Statelor Unite. Am ținut o serie de conferințe și am luat interviuri. Am discutat cu un prim ministru, mulți membri de guvern, cu economiști, oameni de afaceri și lideri de sindicat, feministe, studenți, ecologiști, extremiști de dreapta și democrați de centru. Am participat la mitinguri și am citit manifeste. Și am descoperit curând că ezitarea mea cu privire la termenul „depresiune” fusese justificată.

Și astfel, am oferit revistei „*Esquire*” un articol lung, intitulat „Dincolo de depresiune”, care analiza actuala criză a națiunilor industriale, numind-o, în lipsa unui termen mai adecvat, un „eco-spasm”.

Acel articol, cu scenariile sale dramatice, alcătuiește numai o parte din această carte. Date fiind stringentele limite de spațiu și convențiile redacționale de tip revistă, articolul se întrerupea în mijloc, ca să zicem așa. Prezenta în esență o optică pesimistă asupra crizei și lăsa foarte puțin loc de discuție pentru variantele pozitive și posibilitatea de a le folosi.

Articolul a generat o reacție promptă. Termenul „eco-spasm” a început imediat să apară în tot felul de locuri. Analize detaliate și critici ale articolului au apărut în periodicele financiare și articolele de ziar. „*Esquire*” a raportat că primise, în urma aceluși material, mai multe scrisori și răspunsuri de altă natură decât pentru oricare altul publicat, de ani de zile. Totuși, pe mulți cititori, inclusiv unii prieteni ai mei, articolul i-a dezamăgit, prin aparentul său pesimism. După cum a remarcat futuristul John McHale: „prea multă depresiune; prea puțin dincolo”.

Bazată pe acest articol, dar aproape de trei ori mai lungă, cartea de față reprezintă un răspuns față de propria mea senzație că acele critici erau îndreptățite. Pe tot parcursul lucrării au fost inserate noi materiale, problemele complexe sunt explicate mai clar și mai complet, și s-a adăugat un set de „strategii de tranziție” pentru a face față crizei.

Problemele noastre globale sunt, categoric, amenințătoare. Lumea s-ar putea să se sfârșească nu cu o bubuitură sau un scâncet, ci cu un eco-spasm. Totuși, nu suntem în nici un caz neputincioși. Cred că aceste strategii pot nu numai să ușureze criza, ci și să ne conducă spre un viitor mai just și mai rațional.

Rezumând, așadar, această carte este un raport intermediar, în situația dată, asupra stării societății industriale de azi, însoțit de câteva modalități de abordare. Documentată timp de luni de zile dar scrisă în mare viteză, cu ultimele pagini dictate prin telefon de la Londra la New York și publicate acolo virtualmente peste noapte, „Raport despre eco-spasm” este în sine un experiment a ceea ce s-a putea numi „activitatea editorială accelerativă”. A apărut, sperăm, la timp pentru a ne ajuta să înțelegem și să tratăm problemele pe care le descrie. Este o încercare de a rezolva cele mai serioase și complexe chestiuni, într-o formă densă, lizibilă, riguroasă, și în perspectiva viitorului.

CAZINOUL GLOBAL

Banii și nebunia oferă două dintre cele mai generoase teme ale literaturii occidentale. Astăzi, când grevele, falimentele, penuriile și scumpirile ne bombardează conștiința, când marile profituri și șomajul în masă concurează pe primele pagini ale ziarelor, când acțiunile se învârtesc scăpate de sub control, iar inflația și depresiunea își dispută întâietatea, adeseori se pare că sistemul financiar mondial însuși lunecă spre nebunie. Psihiatrii ne spun că schizofrenia, una dintre cele mai răspândite și dramatice boli mintale, este marcată de „fluctuații rapide între însuflețire și depresie“. Victima manifestă „preocupări excentrice față de lume și față de sine însăși“. Pot apărea amăgiri, halucinații, precum și „insomnie, vise înfricoșătoare, o groază de neînțeles“. Toate aceste expresii descriu adecvat atmosfera economică din zilele noastre. Căci trăim într-o economie schizofrenică, un sistem care a pierdut contactul cu realitatea. Iar „groaza de neînțeles“ se răspândește pe scară largă.

Pe colinele verzi unduitoare din Connecticut, în Dorset și Devon, în fincas-urile de lângă Bogotă și fermele de la nord de Sydney, coșmaruri apocaliptice hărțuiesc agricultorii - imagini ale orașenilor disperați rămași fără hrană, asistență medicală, energie și apă, răspândindu-se la țară ca o armată ieșită la jaf, instalându-se abuziv pe teritoriile fermelor, furând animale și produse agricole.

În orașe, milioane de oameni citesc cu ticuri nervoase ziarele, vorbesc despre cultivarea alimentelor pe terasele caselor când magazinele se vor goli, și nu pot să nu se întrebe cum se vor târî afară dintre ruine când se va produce catastrofa prăbușire finală.

Până nu demult, aceste viziuni, parțial Hieronymus Bosch, parțial Orson Welles, s-au datorat temerii de răsturnări ecologice, de coliziunea societăților industriale cu limitele capacității de dezvoltare a naturii. Mai recent, aceste temeri s-au alimentat și din anxietatea economică, aparte față de cea ecologică. Astăzi, se vorbește despre un colaps dezastruos al sistemului monetar mondial. Și nu numai maniacii pletosi ai energiei solare sau ai morilor de vânt caută ascunzișuri izolate pentru a se adăposti pe durata declinului și prăbușirii anticipate. În Londra, se zice că financiarul Jim Slater a făcut lista a ceea ce consideră el a fi trusa fundamentală de supraviețuire în fața hiper-inflației: cutii de sardele, o bicicletă, o provizie de monede sud-africane de aur și o mitralieră. Un cunoscut de-al meu, capitalist de frunte care a creat vaste companii de computere, și pe care afacerile îl poartă din Park Avenue în Silicon Valley, de unde provin toți semiconductorii din California, susține că va fi mai rău decât își poate închipui cineva. Atât de rău, spune el, încât se aprovizionează cu rachete și mingi de tenis.

Nu mulți împărtășesc un asemenea *sang-froid*. James Needham, președinte al Bursei de Acțiuni din New York, a avertizat că „o criză majoră de capital” ar putea spulbera planurile de dezvoltare în construcția de locuințe, transporturi, energie și modernizarea afacerilor, împingând la faliment mii de firme și propagând vertiginos șomajul.

Gerald Ford și Henry Kissinger emit amenințări sfărăitoare privind economia mondială. Iar Giscard

d'Estaing, președintele Franței, susține că toate curbele socio-politice actuale „duc la catastrofă“. Ziarul „*New York Times*“ rezumă succint: „Profețiile care odinioară ar fi fost desființate ca demente sau macabre“ sunt acum luate în serios.

Pretutindeni se pune aceeași întrebare: se poate repeta același lucru, „Lucrul“, desigur, este Marea Depresiune¹ care a zguduit lumea în anii 1930, începând cu cozile la pâine și sfârșind cu Buchenwald. „1929“ - număr folosit aici ca prescurtare a întregului deceniu ce a urmat - a mutilat o generație și i-a conturat politica. Iar noi cei de acum, la jumătatea anilor șaptezeci, îi așteptăm reluarea. În uluitoarea noastră inocență, încă mai credem că istoria se repetă. De parcă lumea ar sta trasă pe marginea scaunului, așteptând o reluare instantanee a tragediei de ieri. E o naivitate înduioșătoare. Căci ceea ce ne așteaptă poate fi mai ușor sau mai greu decât „1929“. Singurul lucru cert este că nu se va întâmpla același lucru.

Într-adevăr, ceea ce vedem astăzi nu e numai o frământare *economică*, ci un fenomen mult mai profund, ceva ce nu poate fi înțeles în cadrul economiei convenționale. Din acest motiv, economiștii din ce în ce mai derutați se plâng că „vechile reguli nu se mai aplică“. Ceea ce vedem este criza generală a industrialismului - o criză care tanscende diferențele dintre capitalism și comunismul de stil sovietic, o criză care ne sfâșie simultan baza energetică, sistemele de valori, structurile familiale, instituțiile, modurile de comunicare, sentimentul spațiului și al timpului, epistemologia, precum și economia. Ceea ce se întâmplă

1. (În orig.) *The Great Depression*; deși, în vocabularul românesc, fenomenul s-a încetățenit sub denumirea „Marea Criză“, în textul de față optăm pentru cuvântul „depresiune“, pentru a respecta consecvența folosirii termenilor „criză“ și „depresiune“ în conformitate cu originalul. (n.tr.)

e, nici mai mult nici mai puțin, prăbușirea civilizației industriale a planetei și prima apariție fragmentară a unei noi ordini sociale, dramatică și complet nouă: o civilizație supra-industrială care va fi tehnologică, dar nu va mai fi industrială.

Aceia care insistă că trecem doar printr-o de mult necesară „corecție” ignoră toate semnalele care ne bombardează din colțurile non-economice ale societății. Uită că un colaps economic poate fi simptomul unei mai ample transformări, putând fi generată de forțe pe care economiștii nici nu se gândesc să le studieze. Mai mult, tocmai fiindcă istoria nu se repetă, fiindcă *intrăm* într-o tehnocultură complet nouă, toate „stabilizatoarele” atent construite în cadrul economiilor avansate pentru a împiedica o repetare a anului 1929 devin în mare măsură irelevante.

Economiștii citează în mod tipic, de exemplu, existența Corporației de Asigurări a Depozitelor Federale¹, care asigură depunerile din 14.470 de bănci. Ei indică Sistemul de Rezerve Federale din S.U.A. sau băncile centrale din străinătate, care s-ar presupune că împiedică bancherii să facă prostii prea mari. Sistemul taxelor de securitate socială, al ajutoarelor de șomaj și al pensiilor, ne spun ei, va menține puterea de cumpărare în eventualitatea unei căderi. Mai mult, în toate țările, angajările în sectorul de stat s-au răspândit atât de mult, încât servesc ca stabilizator suplimentar, întrucât e de presupus că nu se supun fluctuațiilor ciclului de afaceri. („Dacă toată lumea ar lucra în armată,” îmi explica un economist răutăcios, „n-ar mai exista problema șomajului.”)

Pe deasupra, ni se spune, economiștii înșiși sunt în prezent mult mai deștepți și mai puternici decât în acele vremuri negre, ignorante și necomputerizate, de-acum patru decenii. Folosesc complicate modele

1. (în orig.) *Federal Deposit Insurance Corporation* (n.tr.).

economice pe computer, coeficienți de intrare-ieșire și alte instrumente miraculoase pentru a analiza și prognoza, și dețin poziții influente în guvern, învățând președinți, prim-miniștri și parlamente cum să aplice terapia keynesiană a cheltuielilor, impozitărilor și controalelor de credit contraciclice. Luate la un loc, toate sună extrem de liniștitoare - un formidabil arsenal de arme.

Economia Maginot

Totuși, o privire mai atentă relevă faptul că, asemenea generalilor, economiștii sunt ocupați să poarte ultimul război din trecut. Stabilizatorii și uneltele lor par tot mai mult asemenea unei versiuni economice acoperită cu pânze de păianjen a Liniei Maginot - o puternică fortăreață cu tunuri îndreptate în direcții absurde. Căci toate mijloacele lor de apărare se bazează pe premisa perpetuării societății industriale, nu pe transformarea ei în ceva nou, ciudat și radicalmente diferit. Nimic, în istoria societăților industriale de tradiție, nu le-a pregătit (nici pe ele, nici pe noi) pentru actuala lume accelerată a comunicațiilor instantanee, Eurodolarilor, petrodolarilor, corporațiilor multinaționale și consorțiilor bancare internaționale de tip ganglionar.

Una dintre caracteristicile acestei noi lumi economice este incapacitatea mecanismelor reglatoare naționale de a face față realităților economice transnaționale. Acest lucru s-a impus cu dramatism în aprilie 1970, odată cu prăbușirea imperiului lui Bernard Cornfeld, *Investors Overseas Services*¹, și o întreagă serie de scandaluri mai mici și conflicte bazate tocmai pe această slăbiciune a ordinii

1. Servicii de Investiții în Străinătate (n.tr.).

economice emergente. Prin 1968, aproximativ o sută șaizeci și cinci de fonduri mutuale „externe“, cu sediile în locuri ca Nassau, Insulele Cayman, Liberia, Panama și Antilele Olandeze, manevrau și bine și rău miliardele primite de la investitorii creduli din zeci de țări. Operând pe bază de căsuțe poștale, birouri-fantomă, castele hefneriene și, într-un caz, chiar de pe un iaht numit „Give-Up“^d, acești ingenioși manageri de investiții s-a pomenit în mod încântător scutiți de orice reglementări guvernamentale. Un biograf al financiarului fugit Robert Vesco scrie: „Însemna că un fond încorporat în Panama dar administrat greșit, dintr-o vilă cu vedere spre Lacul Lugano din Elveția, de către un director grec, și vândut prin intermediul unui distribuitor din Lichtenstein unor investitori brazilieni și scandinavi, nu avea șanse să beneficieze de prea multă atenție într-un tribunal panamez.“

Prăbușirea multora dintre aceste fonduri și, în consecință, jefuirea I.O.S. de către Vesco (a cărui influență penetrase birourile șefilor de stat dintr-o jumătate de duzină de țări și care, numai ca să fie sigur, a oferit \$ 200.000 pentru a contribui la realegerea lui Richard Nixon) erau, însă, numai micul vârful mirositor al adevăratului aisberg. Oricât de colorate au fost, aceste scandaluri, defalcări, cecuri fără acoperire, investiții necugetate și rapoarte anuale mincinoase, aveau doar o semnificație limitată (pentru oricine, cu excepția celor prinși în naufragiu). Ele, însă, au depășit vastele schimbări care cuprinseseră economia începând din 1929 și au semnalat desuetudinea unei părți din Linia Maginot.

Însăși ideea unui fond reciproc cuprinzând tot globul, ca I.O.S., care vindea părți mai multor mii de mici investitori risipiți pe întreaga planetă,

1. „A se preda“, „a renunța“ (n.tr.).

presupunea o clasă mijlocie anterior inexistentă, în multe țări. Mai presupunea și un nivel de dezvoltare tehnologică și comunicații care în 1929 ar fi părut incredibil. Avionul personal al lui Cornfeld și computerele aflate la dispoziția lui îl ajutau să depășească pe departe granițele naționale, efectuând tranzacții cu viteze vertiginoase - operând, pe scurt, în moduri inimaginabile cu patruzeci de ani în urmă.

Aproape la fel de radical schimbate au fost și noile valori care s-au ivit odată cu prăbușirea sistemului industrial tradițional. În anii '20, pe când bancherii și consilierii de investiții ar fi trebuit să fie niște conservatori severi, solizi și în costume cu dungii, s-ar fi gândit cineva să încredințeze un singur dolar unei forme conduse de un pseudo-socialist pletos care apărea în repetate rânduri fotografiat într-un sediu plin cu echivalente ale fetițelor din Playboy? Răspunsul e subînțeles din întrebare. Era o lume pentru care regulatorii și economiștii, condiționați de către anii douăzeci și treizeci, erau comic de nepregătiți.

Mult mai fundamental a fost eșecul măsurilor de control și stabilizare concepute spre a trata cu întreprinderile ultra-legitime. Căci nu numai tranzactorii și comercianții cu pantofi albaștri din piele de căprioară, din agențiile de bursă, au descoperit noile libertăți, ci și bancherii cu reputație impecabilă. Și ei au reușit să ia prin învăluire Linia Maginot economică.

Astăzi, deși avem bănci centrale, există atât de multe bănci noi ale atâtor grupări transnaționale, sau grupuri de bănci, răspândite prin atâtea țări, încât nimeni nu vrea să-și asume responsabilitatea lor. Dacă un consorțiu bancar dă faliment, care bancă națională centrală trebuie să achite datoriile? Îi revine vreunuia acest rol? Cum religementează S.U.A., de pildă, un subsidiar străin al unei bănci proprii, când

acel subsidiar poate fi proprietatea asociată a unor bănci din Japonia, Anglia, Suedia sau Germania? Și ce îi împiedică pe bancheri să facă în străinătate, legal, ceea ce în țară e considerat categoric ilegal, dacă nu și imoral? (De fapt, o fac în mod curent. Acasă, băncilor S.U.A. li se interzice să „subscrie, vândă sau distribuie” securități corporatiste. Peste hotare, însă, multe dintre ele exact asta fac, operând ca și cum ar fi finanțatori, brokeri sau comercianți din Wall Street.)

Cum, în această economie schizofrenică, ar putea cineva să reglementeze fie băncile mamut, fie musculițele și țânțarii care acționează în umbra lor, când fiecare țară refuză în mod explicit să acorde altcuiva dreptul de reglementare? Martin Mayer, în recentul său studiu analitic „Bancherii”, citează un director din Banca Angliei: „Pe *mine* nu mă interesează dacă Citibank încalcă regulamentele americane la Londra. Nu țin neapărat să știu.” Mayer vorbește despre doi experți bancari suedezi care au fost literalmente dați afară din Elveția - escortați de poliție până la aeroport - când au încercat să verifice activitățile unei bănci elvețiene din Zürich.

Și de unde știe administrația de la vârf ce se întâmplă, când banca sa a devenit atât de mare, descentralizată și diversificată, încât sfidează orice înțelegere amănunțită? *First National City Bank*, ale cărei împrumuturi și valori patrimoniale s-au dublat în șase ani, extrage mai mult de jumătate din profituri din vreo 311 filiale sau subsidiari aflați în 65 de țări. Are 22.000 de salariați în străinătate, ale căror operațiuni sunt prea multiple și rapide pentru a fi urmărite eficient de la sediu. Iar Citibank nu e în nici un caz singura. Conform afirmațiilor unui funcționar al băncii Morgan din Londra, „la New York se știe ce fac, fiindcă le trimit cifrele - cu vreo săptămână întârziere, mult prea târziu ca să mai poată face ceva.” În asemenea împrejurări, chiar și cel mai prudent președinte

de bancă din Zürich, Osaka, Frankfurt sau New York, poate ține cu-adevărat hățurile în mână?

Falimentele băncilor din Germania, Marea Britanie și S.U.A. au atras atenția asupra frânghiei pe care s-au pomenit mergând în echilibru marile bănci, îndeosebi - sunt supra-extinse, implicate în de toate, incapabile să-și digereze propria mărime și mult dincolo de bătaia trăgătorilor de pe Linia Maginot. Recent, când s-a prăbușit Bankhaus Herstatt din Germania, a lăsat în urmă revendicări cifrându-se la \$100.000.000, sau chiar mai mult. Când s-a răsturnat Franklin National - una dintre cele mai mari optsprezece bănci din S.U.A. - a luat măsuri de salvare disperate, reușind la limită să împiedice dezastrul total.¹ Nu demult, revista „*Bank Credit Analyst*” a spus-o pe față: „În primele șapte luni ale anului 1974, structura bancară [europeană] ... a suferit o frământare fără precedent de la criza bancară a anilor treizeci.” Cât despre S.U.A., Mayer, după cinci sute de pagini de disecții cinice, conchide: „În sistem există potențiale împrumuturi pierdute în valoare de miliarde de dolari, iar ceasul ticăie spre momentul exploziei. Structura bancară care se clădește acum *poate* să se prăbușească; cu cât îi permite să crească mai mare aparatul regulator, cu atât mai catastrofică va fi prăbușirea.”

1. Interesele de control ale lui Franklin fuseseră cumpărate în 1972 de către Michele Sindona, o obscură operatoare financiară italiană, care avea legături strânse cu Vaticanul și, prin urmare, a fost acuzată că se folosisese de Franklin pentru a ajuta salvarea pe cauțiune a guvernului italian aproape falit. După tot scandalul, F.D.I.C. a aranjat vânzarea cadavrului lui Franklin unui consorțiu germano-olandez-austriac-francez-belgian-englez, numit European-American. European-American a cules tot ce mai merita atenție; resturile, inclusiv câteva împrumuturi care n-au mai putut fi achitate niciodată, au fost aruncate la ușa Băncii de Rezerve Federale, pasând astfel problema publicului american. (n.a.).

Problema este că însuși acest „aparat“ în care investim atâta credință este de-acum depășit și incapabil să mai controleze situația. Cât de eficiente sunt băncile centrale, chiar și între granițele țărilor lor proprii? Când banca engleză *London & County Securitess* - a prăbușit, declanșând o criză printre băncile secundare, s-a descoperit rapid că, cu cuvintele ziarului „*London Times*“, „multe dintre băncile marginale încălcaseră toate regulile convenționale din cartea bancherului,“ câtă vreme Banca Angliei, înecată în date irelevante, ducea lipsă de sistemele informative de tip nou care ar fi putut-o ajuta să le monitorizeze.

Eșecul vechilor mecanisme și apariția forțelor noi, nereglementate, au transformat piața de schimburi externe într-un cazinou țișător, populat la margini de cartofori, șeici, directori de corporații multinaționale, gangsteri, prostituate și pești de înaltă clasă. Comerțianții de schimburi externe, neurmăriți, au speculat fluctuațiile monetare, pierzând milioane din banii băncilor lor, în timp ce le jefuiau pe „o scară realmente masivă“, cum se exprimă „*International Currency Review*“. „*I.C.R.*“ declară sus și tare că au cedat unor „tentatii intolerabile“, inclusiv mașini și animatoare. Băncile centrale, numai în ultimii cinci ani, pierduseră deja aproximativ \$10.000.000.000, bani acoperiți discret dar neînduplecat pe spinarea consumatorilor și a contribuabililor.

Plase de fluturi

Dacă sistemul bancar mondial se clatină la limita pierderii controlului, un motiv subzistă în eufonicul termen „eurodolari“. La fel ca avioanele cu reacție, computerele, bombele nucleare, D.D.T.-ul și bikinii, nici eurodolarii nu existau în 1929. Sunt un produs

al tranziției de la industrialism spre o civilizație supra-industrială (și transnațională). Pentru cei neinformați, cum suntem majoritatea, eurodolarii sunt verzișori americani depuși în băncile din străinătate, dar nesupuși regulilor bancare naționale. Repezintă un soi de monedă transnațională.

Sunt spectrali, aproape metafizici. Pot consta din dolari „reali” - monedă propriu-zisă - depusă în câte o bancă europeană sau asiatică. Sau pot exista numai în forma unor intrări complicate în felurite registre. O corporație americană multinațională, de exemplu, poate transfera \$10.000.000 dintr-o bancă din Chicago într-o bancă din Milano. Banca milaneză, cu dolarii în mână, poate acum, pe baza lor, să împrumute \$50.000.000 sau chiar mai mult unei companii strâmtorate din Manchester sau Marsilia. Nu e nevoie ca nici o monedă propriu-zisă să treacă dintr-o mână în alta - nu circulă nici un curier în noapte, cu serviete doldora de verzituri. Însă \$50.000.000 se vor fi strecurat în Anglia sau Franța - bani asupra cărora băncile lor centrale nu au nici un control.

Astfel, enorme rezerve de eurodolari se pot acumula în Germania sau Belgia - sau, de ce nu, în Bahamas - iscând fel de fel de necazuri economiei locale, politicienilor și experților care încearcă să-i administreze. Ici, „euroșii” contribuie la inflație, colo, modifică balanța de plăți, dincolo subminează moneda națională - în timp ce zburdă în debandadă dintr-un loc în altul. Încercând să le atenueze efectele, afirmă economista Jane Sneddon Little, autoarea unei scurte și complicate cărți pe acest subiect, „bancherii centrali au ajuns în poziția imposibilă de a fugări un elefant cu plase de fluturi”. În alt loc, declară: „Nici chiar cele mai bogate națiuni din lume n-au reușit să-și protejeze economia de amestecul acestei fantome.”

Eurodolarii au devenit și au rămas o problemă,

fiindcă i-au iubit atâtea oameni. Rușii și arabii i-au iubit fiindcă le ofereau o cale de a se ține de dolarii din afara S.U.A. - și, prin urmare, dolari pe care guvernul american nu-i putea expropria, într-un acces de răcă politică, așa cum ar fi putut dacă erau efectiv depuși în bănci de pe teritoriul Statelor Unite. Corporațiile multinaționale i-au iubit fiindcă erau mai ușor de manevrat și, în principiu, mai siguri decât dongii, piaștrii, dinarii sau baht-ii. Bancherii, mai ales, i-au iubit pentru că puteau împrumuta oricât de mulți poșteau, cât de des poșteau, fără a se lovi de cerințele de rezervă stabilite de băncile centrale. Îi puteau împrumuta foarte profitabil și puteau acumula baloane de credit mai mari decât ar fi putut cu bani naționali (și, prin urmare, reglementați).

Astăzi, o sumă estimativă de 180.000.000.000 de asemenea eurodolari se bălăcesc prin sistemul monetar mondial, inaccesibili mecanismelor de control ale oricărei națiuni. Întregul sistem Eurocredit umflat - pe care un editorialist îl numește „un lanț de I.O.U.-ri”¹ - s-a înmulțit precum ciupercile după ploaie, mai repede decât l-ar fi putut oricine înțelege, stăpâni sau administra.

Pretutindeni, tentacule

Nu are nici un rost să precizăm că dezvoltarea băncilor transnaționale, alături de spectaculoasa ascensiune a eurodolarilor, nu au fost niște accidente ale sortii. Ambele au apărut în mare măsură pentru a sluji o altă instituție nouă: corporația globală, altfel cunoscută și ca multinaționala sau (uneori) transnaționala.

1. I.O.U.: (**abr.**) *I Owe You*= îți datorez; formulă desemnând o datorie (n.tr.).

Marile companii internaționale nu sunt, desigur, noi. Încă din primele decenii ale secolului XX, companii ca *United Fruit*, *Standard Oil* și *International Nickel* făceau afaceri pe plan global. *Anaconda Copper* și *Coca-Cola* s-au înscris curând și ele pe listă. Din Olanda, a venit *Phillips*. Din Anglia, *Imperial Chemical Industries* și *British Petroleum*. Din Germania, *I. G. Farben*. Din Elveția, *Nestlé*. Au cules banane, au săpat după petrol, au ambalat ciocolată, au colportat răcoritoare, mașini de cusut și altele asemenea.

Dar abia după Al Doilea Război Mondial, în zorii epocii sateliților de telecomunicații și a rețelelor de computere, companiile americane au invadat Europa pe scară largă și au declanșat boom-ul multinațional. În 1950, companiile din S.U.A. investiseră aproape \$12.000.000.000 peste hotare, mai ales în emisfera vestică și Orientul Mijlociu, și îndeosebi în petrol și minerale. Prin 1968, suma sărise la \$65.000.000.000 bătută pe muchie, din care două treimi erau investite în Europa și, mai ales, în fabricație și comerț, nu în extracția de resurse. În anii șaizeci, când curentul a început să se întoarcă împotriva dolarului, s-a pornit și un val de investiții europene în S.U.A., aducând în scenă firme ca Bayer, Courtaulds și Pechiney.

Astăzi, corporațiile multinaționale domină producția mondială. Astfel, în 1973, într-un raport despre impactul „detentei” asupra națiunilor în curs de dezvoltare, economistul latino-american Horacio Godoy observa că 140 de multinaționale americane aveau vânzări de agregate în valoare de \$380.000.000.000 - o sumă mai mare decât produsul național brut al oricărei alte țări înafară de S.U.A. și U.R.S.S. Unele corporații individuale sunt din punct de vedere economic mai mari decât țările în care acționează. Conform unui studiu al Comisiei de Finanțe din Senatul American care compara vânzările

cu p.n.b., pe baza statisticilor din 1970, General Motors era mai mare decât Africa de Sud, Ford decât Austria, Exxon decât Danemarca, I.T.&T. decât Portugalia sau Peru. Multinaționalele își operează propriile rețele de informații, flote de avioane și bănci de computere. Sub toate aspectele practice, își duc propria politică externă, adeseori independent față de țara de origine. Astfel, în timpul crizei petrolului din 1973, directorii de la Exxon au dat Arabiei Saudite date de rafinare secrete, care s-au folosit pentru a reduce aprovizionarea cu țiței a unităților militare americane. I.T.&T. a îndemnat guvernul S.U.A. să „destabilizeze” regimul Allende, oferind țării o caniotă de fonduri în acest scop. (Statele Unite n-aveau nevoie de prea multe îndemnuri, dar asta-i altă poveste.) Cel mai adesea, acțiunile multinaționalelor se opun politicii economice a țărilor în care operează - ceea ce e valabil nu numai în cazul națiunilor mici sau subdezvoltate. Recent, când Comisia Prețurilor din Marea Britanie a refuzat să aprobe scumpirea cu 50% a produselor *Shell Chemicals*, corporația a amenințat cu încetarea vânzărilor în Marea Britanie.

Multinaționalele au apărut profitând de ceea ce economiștilor le place să numească „economii la scară” și „raționalizări tehnologice”. Puteau atinge rezulatele mai ieftin decât micile companii și puteau folosi eficient ultimele realizări tehnologice, integrându-le pe tot întinsul lumii. Puteau să toarne piesele într-o țară, să le monteze în alta, să le finiseze și vopsească într-o a treia, să le depoziteze într-a patra și să le vândă în cea de-a cincea, dacă așa preferau, profitând de caracteristicile particulare ale fiecărei economii locale. Puteau coordona proiecte peste hotare - adeseori, mult mai bine decât erau în stare guvernele. La începutul jocului, I.B.M., de exemplu, a coordonat activitatea în Germania, Marea Britanie

și S.U.A., pentru a-și crea computerul 360. Acestea, însă, nu erau singurele motive ale ascensiunii corporației globale.

Asemenea băncilor care le manevrează banii, multinaționalele se bucură de o libertate de acțiune la care nu au dreptul micile companii, încătușate de legislația unei singure țări. A încerca să apuci o multinațională, e ca și cum ai căuta să prinzi cu două degete un pește care se zbate. Prin intermediul „contabilității creatoare“, ele sub adeseori capabile să-și transfere obligațiile fiscale dintr-o țară în alta, în moduri care le reduc la minimum. Pot frecvent să eschiveze standardele de muncă ale unei țări, transferând producția în fabrici din locuri unde cerințele salariale, de sănătate sau protecția muncii sunt mai mici.¹ Dacă o națiune stabilește un control strict anti-poluare, multinaționala, în principiu, poate muta producția peste graniță, unde poate inxotica netulburată râurile. Mai mult, deciziile multinaționalelor de a accelera sau încetini plata lefurilor duce la schimbări bruște în mișcarea fondurilor peste hotare, deregând planurile naționale, balanțele de plăți și ratele de schimb valutar. Oamenii care au conceput stabilizatoarele post-Depresiune nu au avut în vedere multinaționalele.

Dolarul temporar

Pe acest fundal, s-a ivit încă un factor care să modifice și să complice economia lumii: ratele de schimb „flotante“ - un sistem de relații tranzitorii, în

1. Pentru a contracara acest procedeu, multe sindicate devin transnaționale. Federația Internațională a Sindicatelor Muncitorești Generale și din Chimie, de pildă, are sediul la Geneva și încearcă să coordoneze politica sindicală peste frontiere. (n.tr.).

continuă schimbare, între monedele naționale, în locul relațiilor mai stabile bazate pe standardul aurului, care au dominat înainte. Revoluția supra-industrială este caracterizată prin schimbare accelerată și efemeritate crescută a relațiilor personale, informaționale și de proprietate. Comutarea ratelor de schimb flotante n-a făcut decât să includă și sistemul monetar internațional în această lume intens-tranzitorie.

După Al Doilea Război Mondial, când Europa era în ruine și dolarul era rege, la o conferință din Bretton Woods, New Hampshire, s-a pus la punct o înțelegere care în esență îngheța ratele la care dolarul putea fi schimbat oficial cu alte valute. Acestor rate li se permitea să fluctueze doar în proporție infimă - plus minus 1%. La rândul său, dolarul era asociat unui preț fix al aurului, iar S.U.A. au acceptat să convertească dolari în aur la acel preț: \$35 uncia. Concluzia a fost un sistem relativ stabil, construit în jurul dolarului, în care toată lumea știa, în orice moment, cât valorează un dolar în lire sterline, mărci sau yeni.

Această stabilitate relativă se baza, desigur, pe proeminența puternicei economii americane, în contrast cu slăbiciunea celorlalte economii capitaliste. Respectiva proeminență a început să se risipească în anii cincizeci, pe măsură ce Germania, Japonia, Franța și alte țări se înviorau. A scăzut și mai mult, când corporațiile americane s-au aruncat într-un dez-măț de investiții străine, turnând dolari în fabricile din străinătate și slăbind balanța de plăți a S.U.A. Costul Războiului din Vietnam a înclinat și mai mult balanța puterii economice.

Această mutație le-a devenit evidentă, nu mai demult de-acum zece ani, unor economiști, inclusiv Ernest Mandel, un marxist belgian, care în 1965 a scris că „totalul obligațiilor S.U.A. ...în alte țări este actualmente mai mare decât totalul rezervelor de aur

ale S.U.A. Aceasta înseamnă că dacă toate băncile străine, centrale și particulare, ar cere plata în același timp, și plata numai în aur, nu în dolari, S.U.A. și-ar pierde tot aurul și dolarul s-ar prăbuși." Avea dreptate.

În ziua de 15 august 1971, cu inflația bătând la ușă, cu balanța de plăți a S.U.A. dezechilibrată dureros, cu valoarea reală, dacă nu și oficială, a dolarului căzând, Washington-ul a anunțat că nu mai promitea livrarea aurului la \$35 uncia, nici unei bănci centrale, agenții monetare internaționale sau guvern care venea să le ceară. Ratele de schimb valutar fluctuau peste tot atât de necontrolat încât, patru luni mai târziu, guvernele-cheie au fost silit să lase ratele să „floteze” în sus și-n jos. Și s-a zis cu orice pretenție de stabilitate.

De-atunci, conferințele monetare au fost una după alta date uitării, dar previzibilitatea dinainte nu s-a mai putut reface niciodată. Ratele se răstoarnă încontinuu, astfel că toate relațiile dintre valute sunt inconsistente și de scurtă durată. Au loc controverse complicate, aproape teologice, despre presupusele virtuți și vicii ale ratelor flotante. Dar, cu excepția unor intuiții răzlețe, nimeni nu înțelege încă deplinele consecințe ale acestei mutații, și cu atât mai puțin cum să-i facă față.

Astfel, vedem cum toate vechile structuri și reguli ale jocului economic internațional - în care economiile interne ale tuturor națiunilor sunt de-acum împletite inextricabil - s-au schimbat rapid. A ieșit la iveală un nou cazinou global, cu mize noi și mult mai mari.

ENERGIE/TENSIUNE

În momentul de față, toți ceilalți participanți la jocul mondial sunt puși în umbră, evident, de către șeicii țițeiului cu „petrodolarii“ pe care-i câștigă. Nici odată în istoria sistemului financiar global, un grup de națiuni nu a capturat atât de rapid, și cu o asemenea precizie chirurgicală, o atât de bogată pradă monetară, astfel destabilizând întregul sistem. Națiunile industriale sunt monoculturi, dependente complet de combustibilii fosili. Noua societate trebuie să aibă și va avea o bază energetică diversificată, la fel cum va avea și o bază socială diversificată. Între timp, însă, nevoia de a recicla banii din petrol - a-i arunca înapoi în circulație fără a crea dezechilibre de plată catastrofale - aplică o tensiune neprevăzută și mai mare asupra sistemului bancar și reflectă, încă odată, o situație care nu s-ar fi putut crea în anii douăzeci sau treizeci. Într-adevăr, afirmă Gary L. Seevers, membri al Consiliului de Consultanți Economici din Washington, problema „este un lucru la care economiștii nici n-ar fi visat, cu cinci, zece ani în urmă.“

Când arabii și ale națiuni producătoare de petrol, după ani întregi de încercări, și-a organizat în sfârșit eficient cartelul, în 1973, și au forțat prețul țițeiului brut să crască în cincisprezece luni cu 400%, Orientul Mijlociu a părut pe cale să fie copleșit de o maree de bani. În iulie 1974, Banca Mondială estima că, până în 1980, națiunile exportatoare de petrol aveau să stea pe un munte de \$654.000.000.000. Prin 1985,

afirma banca, acest total avea să se ridice la \$1.200.000.000.000. În termeni ceva mai puțin isterici, Departamentul Trezoreriei S.U.A. a coborât estimățiile la doar \$200-\$250 de miliarde, până în 1980. Această acumulare financiară, ne învață înțelepciunea nou-dobândită, este administrabilă - se poate recicla fără a distruge complet sistemul monetar mondial.

Dar, în timp ce economiștii se contrazic cu privire la estimății și dacă sistemul este sau nu este suficient de flexibil pentru a face față amenințării petrodolarului, ei ignoră un fapt mai semnificativ, care ar putea totuși să le dea peste cap toate calculele. Este conceptul de „energie netă” introdus de către un profesor de inginerie ambientală din Florida, pe nume Howard T. Odum, care la sfârșitul anului 1973, într-un articol pentru Academia Regală Suedeză, a atras atenția asupra unui fapt simplu pe care virtualmente toți înțelepții energiei și vrăjitorii financiari îl scăpaseră din vedere. Evaluând rezervele de țiței și alte surse de energie disponibile economiilor industriale, toate calculele se bazaseră pe potențialul *brut*, în locul celui *net*. Estimăm că Libia sau Louisiana sau Marea Nordului acopere un număr de X barili, sau că Munții Stâncoși pot conține X tone de cărbune. Aceste numere pot să fie sau să nu fie exacte. Dar pentru obținerea energiei este nevoie de energie, subliniază Odum, și fiecare platformă de foraj marin, fiecare puț de mină, fiecare centrală nucleară, reprezintă o *cheltuială* de energie, precum și returnarea acesteia.

Ceea ce înseamnă că avem la dispoziție o cantitate de energie reală considerabil mai mică decât cea sugerată în mod normal; și, cu cât suntem siliți să abordăm filoane de cărbune ori zăcămintele de țiței mai greu accesibile, sau instalații nucleare mai elaborate, cu atât mai mult crește costul inițial al

energiei și scade beneficiul net. Ignorarea acest lucru, așa cum s-a procedat până acum, ar echivala cu a face contabilitatea unui magazin universal calculând vânzările și uitând să punem la socoteală prețul angro al mărfurilor vândute.

Imaginea nu e în nici un caz clară, dar când începem să privim energia în termeni neți, nu bruți, constatăm că în decursul ultimei generații; aproximativ, să zicem din 1929, s-a înregistrat o creștere acută a costului energiei nete - cea netă fiind singura pe care o putem folosi efectiv. Astfel, M. King Hubbert din Comisia Geologică a S.U.A. a demonstrat că dacă măsurăm cantitatea de țiței găsit pentru fiecare metru pătrat de prospecții și foraje, cheltuim mai mult decât câștigăm. În anii '30, în Statele Unite, se putea prevedea obținerea a 275-300 barili de țiței brut pentru fiecare metru pătrat de foraje. Până în 1970, proporția a căzut la 20-30 de barili. Una dintre cele mai frapante concluzii ale analizei energiei nete este aceea că, în termeni energetici (nu dolari), petrolul arăbesc este de-a dreptul ieftin, în contrast cu „prețul energiei” pe care îl plătim pentru extracția de cărbune și energia nucleară.

Odum insistă că o parte din recenta inflație din societățile industriale se datorează în mod direct scumpirii energiei nete, pe care el o consideră un proces continuu și fundamental.

Nu este momentul unei discuții exhaustive despre energie, economie și toate sursele alternative care pot modifica radical sistemul. E suficient, deocamdată, să recunoaștem că există o situație nouă - o situație incomparabilă cu cea din 1929, pentru care economia convențională e neadecvată.

O pletoră de penurii

Nimic nu subliniază mai clar contrastul dintre condițiile anilor douăzeci și treizeci și cele cu care ne confruntăm astăzi, decât o caricatură de Fitzpatrick, în numărul din 11 ianuarie 1931 al „*St. Louis Post-Dispatch*”. Desenul e împărțit în trei imagini orizontale. Imaginea de sus arată sonde de petrol scuișând țitei spre cer. Poartă legenda: „Prea mult petrol”. În mijloc, vedem silozuri grase, dând pe dinafară. Textul se plânge: „Prea mult grâu”. Ultimul desen reprezintă o coadă la supă și e intitulat: „Prea multă sărăcie”.

Preocupăți de supraproducție, economiștii și politicienii depresiunii aveau nevoie să pompeze putere de cumpărare în mâinile oamenilor, în scopul de a mări cererea. Astăzi, declară economistul Leonard Silk, criza „izvorăște nu dintr-o deficiență a cererii, ci dintr-una a ofertei, ale cărei cele mai dramatice manifestări au constatat în penuria de alimente și saltul prețurilor la mâncare, precum și penuria de petrol și saltul prețurilor la energie.”

Cu o populație mondială aproape de două ori mai numeroasă decât era în 1929, și în creștere rapidă, suntem siliți să folosim tot mai multe teritorii și resurse marginale. Legăturile globale dintre populație și resurse sunt mult mai complicate decât indică majoritatea studiilor, fiind mult mai implicate în problemele valorilor, politicii, intereselor de clasă, religiei și culturii, decât recunosc majoritatea analizelor. Simpla convingere malthusiană că populația *trebuie* să întreacă resursele dă un credit minim capacității oamenilor de a face un pas mic și un salt uriaș, aplicând imaginația culturală sau tehnologică. A accepta proiecțiile în linie dreaptă care duc la ziua de apoi înseamnă a capitula în fața pesimismului la modă. Cu toate acestea, nu e necesar să adoptăm

opinia apocaliptică, pentru a recunoaște marea probabilitate că, alături de belșugurile periodice, vom suferi penurii de alimente și, posibil, ale altor resurse, ca bauxita, cuprul, plumbul, cromita, manganul și magneziul.

Mai important, în 1929 lumea încă mai trăia în era colonială. Astăzi, ia naștere o ordine politică absolut nouă, iar zilele resurselor ieftine și ale „băștinașilor” docili și comozi au apus. Întreaga aliniere a puterii națiunilor se cere dramatic revizuită. Ar putea fi necesare „războaie de reîmpărțire”, pentru a instala această structură schimbată a puterii globale, dar cu sau fără vărsare de sânge, enorma putere concentrată a marilor națiuni industriale, comuniste și capitaliste, e condamnată să scadă, iar puterea națiunilor considerate actualmente sărace, „înapoiate” și „slabe” va crește în proporție acută. Iar aceasta nu e doar o optică a extremiștilor de stânga sau a utopicilor. Nucleul lumii corporatiste o recunoaște de asemenea. Cu cuvintele doctorului Carl Madden, economist șef în Camera de Comerț a S.U.A., „trecem printr-o mare tranziție, marcată de o comutare a puterii între țările industriale și țările producătoare de materii prime.” Nici chiar cel mai anticolonial militant ilegal din anii 1920 n-ar fi îndrăznit să spere atât de mult.

Erupția metabolică

Nici chiar acest catalog al circumstanțelor economice modificate nu epuizează motivele pentru care viitorul nu poate reproduce pur și simplu trecutul - motivele pentru care crizele economice ale viitorului trebuie să difere de cele ale zilei de ieri. Există doi factori psihosociali care trebuie luați de asemenea în calcul.

Mai întâi, toate națiunile de înaltă tehnicitate sunt

socialmente mai diversificate decât erau în urmă cu patruzeci de ani. Numărul noilor ocupații a crescut enorm. Există, totodată, mai multe subculturi, mai multe grupări de interese, forțe politice mai ușor de definit; iar divergențele regionale, în loc să se atenueze, devin tot mai intense. În Marea Britanie, scoțienii și galezii pretind autonomie. În Belgia, se citește „*Pouvoir aux provinces!*” mângălit pe pasajele supraterrane ale șoselelor. În Franța, corsicanii și bretonii murmură despre secesiune. În Canada, atât quebechezii cât și columbienii britanici, din motive contrarii, își accentuează disesiunile față de societatea ca întreg. În S.U.A., vechiul cazan începe să crape sub loviturile noului pluralism. Această mutație istorică spre diversitatea socială este opusă tradiționalei presiuni către uniformitate și standardizare care caracteriza epoca lanțului-de-montaj, creind o economie mult mai complexă. Ceea ce indică această mare diversitate este faptul că societatea se transferă de pe bazele ei industriale - îndepărtându-se de monocultura reprezentată de industrialism, către multicultura în care va consta supra-industrialismul. Modul unei multiculturi de a reacționa față de criza economică diferă enorm de reacția unei monoculturi.

Un al doilea factor critic care face ca anii șaptezeci să difere radical de anii treizeci este ritmul accelerat în care problemele ajung la punctul de igniție. Toate sistemele economice și toate sistemele politice sunt reglate, indiferent că observă cineva sau nu, să funcționeze într-un anumit *ritm*. Reacțiile guvernamentale față de schimbările economice, precum și viteza tranzacțiilor de afaceri, fac parte din ceea ce s-ar putea un sistem ritmic cultural. Date fiind noile tehnologii de comunicații și transporturi, economia de azi clocotește probabil în ritmuri de câteva ori mai rapide decât era cazul înaintea sau în timpul Marii Depresiuni.

În „Șocul viitorului“, am descris accelerarea schimbărilor tehnologice și sociale care determină grave dislocări personale și organizaționale. Această accelerare afectează și economia. Astfel, periodicul „*Fortune*“ vorbește neliniștit despre „viteza vertiginoasă“ cu care a lovit actuala criză economică. „*Business Week*“, citând cifrele expansiunii de credite, scrie: „Trăsătura uluitoare a Economiei Datoriilor constă în repeziciunea cu care s-a întins.“ Și mai „uluitoare“ a fost rata de dezvoltare a pieței eurodolarului menționată mai sus. La jumătatea anilor șaizeci, această rezervă de bani și credite a creștea în ritmul de 25% pe an în 1969, ajunsese la proporții de inundație, extinzându-se cu 50%. În următorii trei ani, rata a scăzut întrucâtva, dar prin 1973 creștea din nou cu 37% pe an. O asemenea dezvoltare accelerată, indiferent de domeniu, implică profunde dificultăți de adaptare.

Mai mult, eurodolarii nu numai că proliferază rapid, sau se reproduc peste măsură, dar și zburdă încoace și-ncolo cu viteze electronice. Economista Jane Little vorbește despre formidabilele probleme pe care le prezintă viteza lor pentru băncile centrale și se referă la „mutații spectaculoase“ când banii gonesc dintr-o țară în alta. Aceste mutații sunt atât de iuți, spune ea, încât „se pot obține... aproape peste noapte“ sume echivalente cu o treime din întreaga masă monetară a unei țări de mărimea Suediei. Lucru deloc surprinzător, „*Business Week*“ constată că și „dezastrele bancare“ se desfășoară cu o „viteză surprinzătoare“.

Corporațiile împrumută în prezent fonduri excesive pe perioade nu mai lungi de douăzeci și patru de ore, iar portofoliile planurilor de pensionare se află în continuă schimbare. „În condițiile pieței de azi,“ declară purtătorul de cuvânt al unei companii de fabricație din Pittsburgh, „...un holding înseamnă că vei fi măcelărit.“

Nu numai banii, ci și relațiile organizatorice, planurile și oamenii se mișcă mai rapid, ca rezultat al acestei accelerații. În 1974, de exemplu, industria reclamelor din S.U.A. a cunoscut un salt de 26% în numărul dolarilor mutați de clienți de la o agenție la alta - determinând dereglări continue. În Detroit, constructorii de mașini, în loc să-și plănuiască în voie campaniile publicitare cu un an în avans, sunt siliți să lucreze în baremuri de câte șase zile. Iar în Marea Britanie, Departamentul Muncii emite un comunicat enigmatic, anunțând că între 300.000 și 350.000 de oameni intră și ies lunar din câmpul muncii - cifră foarte mare, în raport cu nivelul total al angajărilor. Peste granițe, accelerarea schimbărilor produce o situație nervoasă și volatilă.

Astfel, se întâmplă două lucruri simultan: sistemul devine mai complex datorită diversificării, iar ritmul său metabolic atinge frenezia. Combinația acestor doi factori - complexitatea și viteza - este explozivă.

Sisteme suprasolicitate

Intrăm, așadar, în noua criză economică, având sistemele sociale deja suprasolicitate, clătănându-se în pragul cedării, sub presiuni informaționale și ritmice, distincte de cele pur economice. Senila societate industrială e supusă unor intense pulsații de informație, energie și bani, foarte rapide și precis țintite. Vechile sale structuri, însă, nu le pot mitralia în succesiunile necesare, cu vitezele adecvate. Rezultatul constă în oscilație.

În depresiunile clasice, de tip 1929, economiile sufereau de supraproducție; în perioadele inflaționiste, cererea o ia razna. Ceea ce se întâmplă azi e o oscilație haotică între cele două, ca în cazul unui arc de oțel supus unei tensiuni maxime și apoi lăsat să

se contracte. Într-o anumită lună, Casa Albă sau primul ministru vorbește despre necesitatea unei creșteri a impozitelor, iar în următoarea, despre o reducere fiscală. Într-o zi, consumatorii sunt sfătuiți să „submineze inflația“ precupețind fiecare bănuț și cumpărând numai strictul necesar, pentru a reduce cheltuielile. A doua zi, li se spune că târguielile sunt o datorie patriotică. Tunarii Maginot își învârt turelele, nesiguri unde să tragă următorul foc.

Pe piața acțiunilor, aceste oscilații au dus la un anumit umor macabru. Cu ani în urmă, J.P. Morgan, rugat să caracterizeze bursa de acțiuni, a răspuns sec: „fluctuează“. Astăzi, revista „*Financial World*“ vorbește despre „șocul fluctuațiilor“. Anunță că „amplitutinea mișcărilor pieței s-a accelerat până în măsura în care oscilațiile de prețuri realizate în mod normal de-a lungul câtorva luni se contractă la săptămâni, săptămânile la zile, iar zilele, la ore. Cât de miraculos e că piețele scot atât de repede din calcul evenimentele viitoare. Gândiți-vă numai: dacă ritmul continuă, vom putea sconta întregul secol XXI până la sfârșitul săptămânii viitoare.“

Oricine are simțul perspectivei ar trebui să se teamă de prea rapidele creșteri de prețuri, ca și de căderile vertiginoase ale acestora; astfel se dezvăluie instabilitatea sistemului. Iar această oscilație necontrolată nu se rezumă la bursa de acțiuni. Și comercianții de bunuri sunt răscoliți. Iată cum o descrie „*Barrons*“, o altă publicație financiară: „...mulți comercianți își trădează nostalgia față de vechile vremuri de-acum, să zicem, trei ani, dorul de piețe relativ ordonate și (cum să spunem?) niveluri acceptabile ale prețurilor. Căci, în mod destul de curios, îi deranjează extrema volatilitate ... iar prețurile crescute îi alarmează de asemenea. Își amintesc de vremea când o schimbare cu trei cenți a prețului la porumb

era interesantă; acum, mișcarea limită¹ e un factor de rutină, dar nu mai e interesantă, e înspăimântătoare.“

Au dreptul la spaimile lor particulare, căci analiza sistemelor ne arată că oscilațiile necontrolate reprezintă adeseori un simptom al colapsului. Iar aceste mișcări oscilatorii sunt evidente și în alte zone ale sistemului social. Rezultatul: valuri-valuri de dereglări și dislocări - serviciile poștale, sistemele de sănătate, trafic și tranzit, serviciile sanitare și de poliție, toate funcționează spasmodic, nu cu regularitatea statornică și previzibilă presupusă de sistemul industrial.

Însăși complexitatea acestor sisteme și interconectivitatea lor sporesc posibilitățile eșecurilor pe scară foarte mare. Într-adevăr, analistul sistemelor Roberto Vacca, într-una dintre, cu siguranță, cele mai sumbre cărți ale deceniului, „*The Coming Dark Age*“², argumentează că „proliferarea marilor sisteme până ajung la dimensiuni critice, instabile și neeconomice, va fi urmată de o prăbușire cel puțin la fel de rapidă ca expansiunea prealabilă și însoțită de numeroase evenimente catastrofale.“ El imaginează o serie sau convergență de prăbușiri, antrenându-se una pe alta, până se produce un colaps total - ca și cum în timpul mării pene de curent electric din 1965, când s-au stins toate luminile din sudul Canadei până la New York, ar fi avut loc și o întrerupere a alimentării cu apă, și a serviciilor telefonice, și o drastică penurie de benzină, toate acestea, la rândul lor, generând alte defecțiuni și dezintegrări, până când toate drumurile se blocau cu vehicule imobile, apa și hrana dispăreau, spitalele nu mai puteau funcționa din lipsă de apă, oxigen și curent electric, radioul și televiziunea amuțeau și așa mai departe. Vacca

1. Schimbarea maximă de preț permisă la schimb într-o singură zi (n.a.).

2. „Era Întunecată care urmează“ (n.tr.).

prognozează moartea a zeci de milioane de oameni - nu în Bangladesh sau India, ci exact în națiunile de înaltă tehnicitate unde dependența de aceste sisteme a devenit aproape totală.

— Fie că dorim, fie că nu, să acceptăm posibilitatea unor asemenea calamități pe scară largă, rămâne faptul că lumea anului 1929 era mult mai simplă și mai înceată, iar oamenii de rând, deși flămânzi și fără slujbă, știau mai mult sau mai puțin ce loc ocupau în ordinea lucrurilor. Astăzi, sub presiunea schimbărilor rapide, a diversității și a tensiunii decizionale, așa ceva nu mai este valabil. Milioane de oameni sunt copleșiți de incertitudini, au identitățile fragmentate, loialitățile confuze și auto-anulate. Acest fapt psihologic are consecințe *economice* decisive. Astfel, spune Raymond Fletcher, membru al Parlamentului Britanic și vicepreședinte al Consiliului Europei, „nu accept concepția ortodoxă a inflației. ... Nu cred că falimentul economic determină consecințele sociale; consider că faptele sociale pot aduce crahul economic.

„Șocul viitorului”, afirmă el, „joacă un rol de seamă. Oamenii se îndreaptă mult prea repede spre viitor. În comportamentul lor există un element de panică. Simt că trebuie să apuce tot ceea ce este solid acum și aici, altminteri le va scăpa printre degete. Acest sindrom este ilustrat în goana după zahăr - oameni care se duc pe continent pentru a cumpăra douăsprezece livre, douăzeci și patru de livre de zahăr, făcând curățenie în întregul Calais! Toată lumea vrea mai mult, ceea ce a reprezentat dintotdeauna forța propulsoare de la baza progresului. Diferența este aceea că sunt atât de speriați de acest viitor în care sunt împinși de la spate, încât îl doresc *acum*... iar fenomenul este mult mai important ca explicație a inflației decât argumentele economice standard.”

Noi forțe economice, corporații, bănci și sindicate multinaționale, carteluri de producție a resurselor, vaste rezerve de credite nereglementate, rate de schimb valutar flotante în locul celor fixe, creștere a populației, noi tehnologii puternice, prăbușiri ale sistemelor majore de servicii și o subtilă dar profundă schimbare în condițiile psihologice ale vieții cotidiene - acestea, deci, formează contextul în care se va produce orice colaps economic al viitorului apropiat. Întregul context diferă radical de cel care a încadrat dezastrul din anii treizeci. Experiența însumată în termenul „1929” nu mai poate servi ca ghid pentru ceea ce ne așteaptă.

DESUETUDINEA ECONOMIEI

Înainte de a putea depăși ochelarii-de-cal din 1929 pentru a privi în față noile realități economice, va trebui să ne eliberăm de întregul set de idei învechite care se numesc economia convențională. Peste câteva momente, ne vom adânci într-un număr de scenării dramatice, pentru a vedea cum s-ar putea să arate viitorul nostru economic imediat. Mai întâi, însă, e necesar să recunoaștem cât de anacronic gândim.

Acest lucru se poate vedea imediat în modul cum abordăm problema inflației. Avocații stângii și ai drepteii susțin ad nauseam că vina e fie a goanei după profit, fie a creșterilor salariale necontrolate. Prețurile administrate, marile cheltuieli guvernamentale, expansiunea nejustificată a masei monetare, cererile excesive, politica angajărilor integrale - toate au fost indicate drept cauze, iar analizei lor i se dedică o vastă literatură de specialitate. În cea mai mare parte, argumentele care fac ravagii în problemele respective ar fi putut să fie perfect valabile acum treizeci de ani - și au fost. Majoritatea cercetărilor economice din generația anterioară s-au orientat spre acutizarea nuanțelor, mai degrabă decât reconceptualizarea problemei în ansamblu.

Recent, în discuție au început să intre noi teme. Cea mai manifestă dintre acestea se referă la cartelizarea producției de petrol de către arabi; printre unii necunosători, inflația a ajuns să fie considerată

o invenție islamică, cam ca dansul din buric sau numărul zero, dar infinit mai periculoasă. Discuția a fost silită în proporție crescândă să țină seama de schimbarea ecuației populație-energie-resurse, sugerându-se că, pe măsură ce intră în joc surse de energie și materii prime mai marginale, prețurile trebuie să crească. Această chestiune fundamentală abia acum începe să fie luată în serios, dar nici până în ziua de azi majoritatea economiștilor nu par să fi auzit despre „energia netă” sau s-o fi inclus în calcule.

Ceea ce au în comun toate aceste teorii, însă, este faptul că sunt, de fapt, *economice* și discută despre economie ca și cum ar fi izolată ermetic de sistemul social, cu rapidele sale schimbări de valori, gusturi, comportamente sexuale, optici religioase, stiluri culturale, aranjamente familiale și forme de organizare. Economiștii convenționali caută indicii ale problemei inflației (și ale altor probleme similare) exclusiv în cadrul setului de abstracțiuni măsurabile pe care ei înșiși le-au creat. Dar realitatea nu se livrează ambalată astfel. Economia nu e un sistem închis.

Astfel, am argumentat aici și prin alte părți că una dintre schimbările cu adevărat mari ale timpurilor noastre constă într-o profundă și rapidă mutație spre diversitatea socială și culturală a națiunilor industriale. Această fragmentare a societăților industriale cândva omogene reflectă și totodată afectează diviziunea economică a muncii.

Încă de la Adam Smith, economiștii au jurat că specializarea e extrem de eficientă, fiindcă, conform cuvintelor din manualul clasic al lui Paul Samuelson, este „mai bine ca oamenii grași să pescuiască, cei slabi să vâneze, iar deștepții să facă medicamentele...” Societățile industriale au împins diviziuna muncii până la proporții năucitoare, și toate nemulțumirile privind efectele ei negative se concentrează de obicei asupra alienării muncitorilor pe care o

produce. Astfel, Samuelson afirmă: „specializarea poate implica unele costuri, generând semi-oameni - funcționari anemici, fochiști abrutizați - și producând alienarea socială.“ Costurile umane de acest fel sunt înlăturate rapid fiindcă, se susține, eficiența de ansamblu a sistemului e radical îmbunătățită.

S-a acordat foarte puțină atenție, însă, ideii că pot exista limite superioare ale avantajelor diviziunii muncii, și că e posibil, cel puțin în anumite sectoare ale economiei, să se fi atins deja acest stadiu.

Până și în cea mai simplă formă de diviziune a muncii, lucrătorii trebuie să cheltuiască energie pentru două funcții diferite: una este efectuarea propriu-zisă a sarcinii; cealaltă constă în menținerea legăturii cu ceilalți participanți la proces. Săpătorul, țesătoarea, filatoarea, docherul - ca să nu-i mai pomenim pe cercetătorul chimist și inginer - trebuie să acorde un anume timp și energie acestei relații. Săpătorul îi poate spune colegului său: „Auzi, puțin mai adânc pe stânga,“ sau „E timpul să ne-apucăm iar!“ Până și aceste mesaje prescurtate și aparent simple sunt absolut esențiale coordonării muncii în orice grup.

Pe măsură de societatea devine din ce în ce mai diferențiată, echilibrul dintre aceste două componente ale muncii - „producția“ și „legătura“ - se schimbă, trebuind să se investească tot mai multă energie în componenta de legătură, motiv pentru care în prezent avem atâtea milioane de oameni care aleargă cu hârtii în mâini - funcționari, expeditori, supraveghetori, vicepreședinți adjuncți, coordonatori și birocrați. În procesul schimburilor de informații trebuie să se consume tot mai multă energie, pentru a menține echilibrul sistemului muncii ca întreg. Ca rezultat, intervine o schimbare fundamentală, nu numai în ocupațiile oamenilor (un declin al locurilor de muncă pentru salopete albastre, o creștere a

numărului de gulere albe), ci și o comutare a genurilor de personalități preferate în cadrul forței de muncă (oameni care „se înțeleg” cu ceilalți).

Acest proces de guler-albire și impulsul spre ceea ce David Riesman denumea „nou-dirijare” sunt legate amândouă, însă, de creșterea nivelurilor de diversitate socială, distinctă de cea pur economică. Tehnologiile avansate necesită o și mai mare diviziune a muncii; aceasta, la rândul ei, determină varietaatea în rândurile populației. Dar, simultan, noua infuzie a stilurilor de viață, subculturilor, grupărilor etnice, specialităților regionale, „grupurilor de afinitate” recreativă, toate generează cererea unei proliferări de mărfuri și servicii variate.

Criticii contemporani ai capitalismului ca Galbraith și Marcuse afirmă că acesta e un rezultat al manipulării consumatorului și că reflectă „false nevoi”. În unele privințe, fără îndoială, așa este. Dar creșterea rapidă a diversității bunurilor materiale și serviciilor reflectă totodată și actuala comutare a sistemului spre niveluri mult mai înalte de diversitate socială și culturală, fracturarea omogenei mase industriale.

Respectiva cerere de noi și variate produse și servicii aduce cu sine o proliferare a noilor și variatelor procese, sisteme de muncă alternativă atât pentru salopetele albastre cât și pentru gulerele albe, astfel că ajungem la oameni și mai diferențiați, și mai individualizați, efectuând și mai multe sarcini diverse. Iar acest fenomen, încă odată, escaladează enorm costurile de coordonare, extrăgând un cost ascuns, cum s-ar zice, din economie, și contribuind la orice presiuni inflaționiste apar din alte surse. Problema nu implică numai banii, însă; implică și controlul. Astfel, Hazel Henderson, o membră a noului contingent de „ekonomiști subterani” ieșiți din limitările convenționale ale domeniului, declară: „...devine tot mai

dificil să se modeleze labirintul variabilelor într-o asemenea rețea de sisteme sociale și fizice“ și „orice sistem care nu poate fi modelat, nu poate fi administrat.“

Motiv pentru care societățile industriale aretosclerotice, muribunde, atât din Est cât și din Vest, dau o asemenea impresie de sufocantă complexitate și incapacitate de a fi administrate. Henderson a inventat provocatorul concept de „cost al tranzacției sociale“, pentru a sugera că poate deveni și mai greu, atât în termeni umani cât și economici, să se rezolve *ceva*. Ca și cum ar fi de învins o barieră suplimentară a inerției - o creștere a fricțiunilor interne ce se traduce în costul inflaționist. Prin urmare, sistemul, numai încercând să se mai țină o vreme pe picioare, se pomeneste confruntat cu o nouă dilemă economică. Exprimându-se astfel, autoarea scrie: „Proporția de produs național brut care trebuie cheltuit în mediarea conflictelor, controlarea infraționalității, protecția consumatorilor și a mediului, creind o coordonare birocratică și mai comprehensivă și în general încercând să mențină „homeostaza socială“, începe să crească exponențial.“

Până când economiștii nu vor începe să studieze problema echilibrului social, până nu vor învăța ce impact au asupra economiei diversitatea socială și noile sisteme de comunicare, nu vor putea înțelege nici măcar un proces relativ simplu ca inflația.

Economia accelerării

În mod similar, există efecte în mare măsură neobservate ale accelerării schimbărilor. Actuala grăbire generalizată a ritmului vieții creează o situație economică fără precedent. Strâns legat de noua diversitate, de proporțiile populației, nivelurile mai

înalte de studiu, noile forme de artă și mijloace de comunicații, precum și de inovațiile tehnologice, impulsul accelerator aplică tensiuni inflaționiste suplimentare asupra tuturor economiilor industriale.

Inflația se produce atunci când numărul de dolari dintr-o societate crește mai repede decât cel al produselor sau serviciile disponibile la vânzare, astfel că mai mulți dolari urmăresc fiecare produs ori serviciu și împing prețurile în sus. (Acesta fiind motivul pentru care guvernele încearcă să controleze masa monetară.) Economiiștii, însă, au descoperit de mult că ritmul în care banii trec dintr-o mână-n alta în societate este o variabilă-cheie, care afectează nivelul de prețuri. Cu cât circulă mai repede dolarii din buzunar în buzunar, cu atât e mai înalt nivelul de cheltuieli și, din acest motiv, o creștere a vitezei de circulație a banilor - pe care economiiștii o numesc „velocitatea” financiară - acționează la fel ca o mărire a masei monetare.

Economistul conservator Wilhelm Roepke a explicat-o odată în felul următor: „O felie de pâine poate fi mâncată numai o dată, dar o bancnotă se poate folosi de mai multe ori. ...Cu cât trec banii mai repede din mână în mână, ceea ce se rezumă la același lucru, cu cât sunt mai scurte perioadele lor de odihnă în buzunarele noastre, cu atât pot cumpăra mai mult într-o perioadă de timp dată.” Astfel, înafara cazului când masa monetară este redusă pentru a compensa efectul, sau producția de bunuri și servicii e mărită proporțional, creșterea vitezei financiare ridică prețurile. Accelerarea circulației banilor seamănă cu a administra economiei o amfetamină - o doză de „viteză”.

Odată cu introducerea pe scară largă a computerelor de mare viteză, a sistemelor de telecomunicații avansate și a sofisticării crescute din partea băncilor și corporațiilor multinaționale, ultimii zece-douăzeci

de ani au cunoscut o goană a banilor cu viteze realmente foarte mari. Dar mai există și alte motive, esențialmente sociale, pentru mărirea vitezei financiare.

Când prin societate se rostogolesc profunde schimbări sociale cu viteze mari, acestea declanșează nenumărate adaptări din partea a milioane și milioane de oameni. Indivizii își cumpără și vând casele mai des, vând vechiturile și remobilează, închiriază în loc de a cumpăra, se mută, sunt avansați, retrogradați, concediați, reangajați, divorțează, se recăsătoresc - totul, în ritmuri mereu mai accelerate. Acest lucru se transferă direct în amfetamina economică.

Dacă, de exemplu, examinăm registrul de cheltuieli al unei familii care suferă o schimbare importantă în viață, ca o mutare într-un alt cartier, un divorț, o recăsătorire sau o schimbare de slujbă, avem toate șansele să descoperim că imediat înainte și după schimbare s-au completat mai multe cecuri decât în perioadele de relativă stabilitate a vieții personale. Acest nivel accelerat al activității economice personale reflectă nivelul în general accelerat al ratei schimbărilor în societate. Înmulțit de câteva milioane de ori, produce o mai rapidă circulație a dolarului: fiecare dolar își schimbă mai frecvent posesorii. Și, dacă situația nu e compensată prin declinuri în masa monetară totală sau creșteri în totalitatea bunurilor și serviciilor disponibile, se creează un puternic impact inflaționist.

În plus, modul de viață accelerat a implicat introducerea produselor cu intervale de existență mult mai scurte - mai multe articole de unică folosință, mai multe servicii pe termen scurt, mai multe piese modulare și înlocuibile, mai multe mode evanescente. Acest proces de efemerizare a mărfurilor și serviciilor rezultă în revenirea consumatorului spre piață la intervale de timp mai frecvente decât e cazul

în societățile stabile, ceea ce de asemenea stimulează viteza financiară.

Dacă economiștilor, înarmați cu tehnicile și echipamentele lor conceptuale convenționale, le e greu să înțeleagă inflația fiindcă îi ignoră rădăcinile sociale, același lucru este valabil și în alte privințe: incapacitatea de a percepe așa-numitele „externalități” (costurile sociale și economice care nu apar în registre), rolul informației și al organizării în procesul economic, și zeci de alte asemenea probleme. Nu numai politicienii, bancherii și oamenii de afaceri sunt derutați; economiștii înșiși au ajuns într-o fundătură.

Dacă vrem ca economia să ne ajute la înțelegerea și reglementarea noilor forțe care ne agresează societatea, ea va trebui să se extindă dincolo de îngustele ei frontiere tradiționale. Va trebui să țină mai mult seama de curentele transnaționale - nu numai fluxurile de bani, ci și cele de oameni, idei și chiar stări de spirit psiho-culturale. Va trebui să-și lărgască vast preocupările față de procesele energetice și ecologice. Va trebui să introducă sisteme de contabilitate complet noi. Nu mai este de ajuns să se monitorizeze „calculele de venit național” sau produsul național brut, sau să se calculeze productivitatea în vechile moduri, nepunând la socoteală consecințele economice ale proceselor sociale ca învățământul, activitatea gospodărească sau creșterea copiilor. Mai presus de orice, dacă vrem să înțelegem unde ne aflăm și să hotărâm în mod inteligent ce avem de făcut, economia va trebui să înceapă a da atenție acelor două trăsături dominante ale revoluției supra-industriale - trecerea istorică spre diferențierea socială și continua accelerare a schimbărilor, adeseori dincolo de capacitatea noastră de percepție. Rezultatul unor asemenea expansiuni și reconceptualizări va consta într-un mod cu totul nou de a privi lumea.

- ceva absolut diferit de ceea ce în zilele noastre încă mai numim „economie“.

Factorii de acest gen, întrucât pot fi greu de măsurat, întrucât sunt complicați, întrucât sunt relativ noi - și fiindcă se situează în afara perimetrului bine păzit al economiei convenționale - sunt actualmente în mod tipic ignorați sau desconsiderați. Repetăm, există origini sociale distincte ale inflației și ale multor alte probleme economice. Însă microscopul economiștilor, la fel ca turelele lor Maginot, încă mai stau, în genere, orientate în direcții greșite.

SCENARIUL SUPER-INFLAȚIEI

În fața unui sistem economic care nu mai seamănă cu cel din trecut, pe care economiilor le e greu să-l deslușească, și care, în măsură considerabilă, a scăpat de sub control, ce șanse avem pentru viitorul apropiat? Ce crize ar putea pândi în imediata noastră apropiere? Un mod de a ne organiza gândirea în legătură cu acest gen de întrebări constă în a crea imaginea unui viitor posibil - a schița un „scenariu”. Scenariile, și mai cu seamă cele dramatice, ajută la organizarea unei vaste cantități de material într-o formă coerentă, plauzibilă. Ele arată cum se poate transforma prezentul în viitor.

Dat fiind faptul că forțele economico-sociale puternice și contradictorii dau actualmente rateuri, este, desigur, dificil să prevedem până și oscilațiile pe termen scurt. Să aruncăm însă o privire la ceea ce s-ar putea întâmpla dacă inflația o ia *într-adevăr* razna. Să aruncăm o privire asupra scenariului super-inflației.

Să ne imaginăm, de exemplu, nu numai un embargo asupra petrolului, și o dublare sau triplare a prețului la produse petrolifere și zahăr, ci și creșteri de prețuri în spirală, aparent nesfârșite, afectând o vastă gamă de materii prime - de la bauxită până la molibden, de la fier la cromită. Asemenea creșteri pot fi generate de penurii, de creșterile necontrolate, haotice, ale cererii, sau de formarea cartelurilor între producători. E clar că producătorilor nu le va fi ușor

să se întrunească, însă lumea noastră, la urma urmei, e plină de surprize. Cu doar câțiva ani în urmă, mințile financiare pariau că arabii nu vor fi niciodată în stare să formeze un bloc economic atât de puternic. Mințile financiare s-au dovedit a fi naive, ceea ce se poate repeta. Dacă apar asemenea carteluri, actualele unde de șoc inflaționist se pot accelera în proporție exponențială. Banii s-ar scurge dinspre națiunile industriale în fluxuri și mai mari decât acum, iar prețurile ar crește în ritmuri ce-ar face ca actuala inflație cu două cifre să pară fracționară.

Să ne imaginăm corporațiile multinaționale și alte mari companii puternic presate de creșterea prețurilor la resurse și silite să împrumute sume fabuloase, nu pentru expansiunea pe termen lung, ci pur și simplu ca să rămână cu un pas înaintea scadenței. Să ne închipuim marile puteri incapabile de a mai ajunge la înțelegeri colective asupra modului de a răspunde strâmtorărilor din partea cartelizării, incapabile să reglementeze noile extensii înmulțite precum ciupercile ale creditelor în eurodolari. Să presupunem uniuni sindicale pretutindeni, insistând asupra creșterilor salariale pentru ca membrii lor să țină piept valurilor de scumpiri, în timp ce, simultan, productivitatea se prăbușește datorită lipsurilor, întreruperilor de livrare a energiei electrice, falimentelor și amânărilor, unele determinate de cauze economice, altele de crescândă neadministrabilitate a sistemelor pe scară largă. Acum, acționând sub aceste presiuni sfâșietoare, guvernele renunță la ultimele constrângeri împotriva emiterii de monedă fără ecoperire, iar o Niagară de bancnote se revarsă din imprimăriile de la Washington. Trilioane, cvintilioane de verzișori inundă economia. Tokyo, Londra, Parisul și Roma urmează exemplul.

Din ce în ce mai mult, oamenii de rând își pierd încrederea în hârtii. Dau năvală să cumpere de toate -

bulendre, diamante, cutii cu hrană pentru câini, mașini de tuns iarba uzate, snowmobile, articole de marochinărie, mâncare pentru sugari - cât pot de repede, înainte ca prețurile să sară din nou până la cer, creind prin urmare o cerere și mai umflată și silind prețurile să crească și mai mult. Cumpără nu numai din Calais, ci și din Cracovia, Kalamazoo, Kyoto. În economiile controlate, piețele la negru înfloresc, în ciuda proceselor și a plutoanelor de execuție. Prin toate celelate părți, pământul e răscolit într-un ritm frenetic. Fermierii și agro-corporațiile constată că pământurile lor valorează mai mult decât produsele, că de fapt activează în afacerile funciare, nu în agricultură. Serviciile orășenești mor de foame. Municipaliităților le e greu să vândă obligațiuni, nici chiar cu scutiri fiscale de 20-20%. Școlile și forțele polițienești sunt strâmtorate. Munții de gunoi cresc. Proiectele de tranzit în masă, dezvoltările edilitare, construcțiile de drumuri și poduri, programele de construcții publice și stadioane, toate se amână ne-definit datorită dementelor creșteri în spirală ale intereselor și crahului de capital.

Companiile constată, spre surprinderea lor, că mărfurile dispar din rafturi mult prea repede. Vânzările se înmulțesc. Vânzătorii, anterior instruiți să ofere o varietate de servicii pentru clienți, sunt reduși la preluarea comenzilor. Dar prețurile cresc atât de rapid, încât multe companii se pomenesc lipsite de fonduri pentru a achiziționa materiile prime necesare producerii următoarei serii de mărfuri. Asociațiile profesionale își măresc bugetele publicitare - dar nu pentru a încuraja consumatorii să cumpere; își elaborează campanii și strategii pe scară largă pentru a atenua cererea. Anajează specialiști în „de-marketing“ și „anti-reclamă“.

Cutremurătoarea explozie a forțelor inflaționiste, toate convergând simultan, accelerează și mai mult

ritmul schimbărilor din societate, adâncind nesiguranța și sentimentul de tranziție. Toate relațiile economice se deplasează spre intervale de viață din ce în ce mai scurte; durata împrumuturilor, a ipotecilor, a contractelor sindicale, se reduce, în timp ce oamenii, companiile și organizațiile se luptă să evite angajamentele pe termen lung. Cei cu bani refuză să-i investească în hârtia de treizeci de zile. În schimb, îi dau cu ziua, cu ora. Notele de tezaur ale guvernului sunt emise pentru perioade de câte douăsprezece ore. Prețurile cresc atât de rapid încât nimănui nu-i mai pasă care era prețul de cost inițial al oricărui articol. Ceea ce contează este „înmulțitorul” - numărul care exprimă de câte ori se înmulțește prețul oficial. Astfel, un bilet de autobuz prețuit inițial la treizeci și cinci de cenți poartă un înmulțitor eal cu o mie - ducând la un preț efectiv de \$350. Un galon de benzină costă \$700, o ciocolată Hershey \$100. Un ou poate costa șaptezeci de dolari, sau, peste o jumătate de oră, o sută de dolari, iar dacă procesul continuă, cifrele se înmulțesc atât de precar încât toată lumea ajunge să poare calculatoare de buzunar cu displayul de minimum douăsprezece cifre, și încă șase sau douăsprezece în memorie. Devine dificil să se viziteze în secret un salon de masaj: clientul cară cu el o roabă plină cu bani. Între timp, răpitorii își măresc tarifele la fel ca toată lumea, iar fiul în vârstă de opt ani al președintelui Agenției Costului de Trai e luat ostatic în schimbul unei răscumpărări de \$13.600.000.000.

Este virtualmente imposibil să se scrie un asemenea scenariu fără a reveni cu gândul la Germania din jurul anului 1923, când hiper-inflația s-a dezlănțuit pe o scară până atunci fără precedent. Ba chiar, imaginea schițată mai sus este moderată și monocromă, în comparație cu ceea ce s-a întâmplat

efectiv în urma Primului Război Mondial. Când Alianții victorioși, și în special Franța, au cerut despăgubiri exorbitante din partea unei economii germane deja schilodite, valoarea mărcii a intrat în delin vis-à-vis de alte valute - și într-un ritm care până și astăzi rămâne de neînțeles. În ianuarie 1919, 9 mărci se puteau schimba pe un dolar american. În iulie, erau necesare 14 mărci, iar în ianuarie următor, 65 de mărci. Dar necazul nu făcea decât să înceapă. După câțva fluctuații, rata de schimb a ajuns la 190, în ianuarie 1922. Între timp, marca își pierduse deja 95% din valoare, în interval de trei ani. În următoarele șase luni, proporția s-a prăbușit din nou. Acum erau necesare 495 de mărci pentru a cumpăra un dolar, iar prin ianuarie 1923, peste numai șase luni, părea că se ajunsese într-adevăr la fundul sacului. Dolarul atinsese acum uluitoarea valoare de 18.000 de mărci - dacă era cineva dispus să le ia. Din acest moment, retragerea mărcii, scufundarea spre devalorizarea absolută, a devenit vertiginoasă. În iulie 1923, un singur dolar valora 350.000 de mărci. Până în august, numărul a sărit la 4.620.000. În septembrie, erau necesare aproape 100.000.000 de mărci pentru a cumpăra ceea ce cu câțiva ani în urmă s-ar fi putut primi pe 9 mărci. În octombrie, marca s-a prăbușit și mai mult, fundul sacului a coborât iarăși, ajungând la valoarea de 25.000.000.000 mărci un dolar. Iar în noiembrie, s-a atins un număr pe care numai astronomii îl pot concepe: 4.200.000.000.000 (patru virgulă două trilioane) de mărci, pentru un singur dolar.

De-acum, evident, Germania căzuse pradă unei panici incredibile. Ratele de interes din Reichsbank au sărit de la 5% în iulie 1922 la 30% în august 1923. În septembrie, au atins 90%. Un ziar care costa 6.000 de mărci dimineata, putea costa 130.000 de mărci când apărea ediția de seară. Oamenii se încăierau

pentru primele locuri la coadă în magazine, fiindcă prețul creștea cu câteva sute de procente până când ultimii de la coadă ajungau la teighea. Imprimeriile, literalmente, nu puteau ține pasul cu nevoia de tot mai multe bancnote. În ultimele luni, peste treizeci de fabrici de hârtie funcționau din plin, iar 150 de imprimerii cu 2.000 de mașini lucrau zi și noapte numai pentru a produce hârtiile fără valoare.

Dacă asemenea presiuni s-ar acumula brusc în actualele națiuni industriale sclerizate, am fi martorii prăbușirii sistemului banilor integrați. Într-o atare situație, să zicem, orașele Chicago, Stockholm și Torino ar începe să-și emită propria monedă. O „liră“ lyoneză poate fi schimbată pe o „fran-marcă“ alsaciană. Un „sutter“ din San Francisco (bazat nu pe aurul lui Sutter, ci pe părțile din minele aud-africane de aur deținute de municipalitate) înlocuiește dolarul prin toată California. Alaska, cu vastele sale bogății de petrol și gaze naturale, amenință să se secesioneze de Statele Unite, într-o tentativă de a se desprinde de insanitatea economică predominantă, iar barterul devine o componentă a vieții cotidiene. Oamenii de rând trochează o cămașă pe un pachet de țigări, un scaun Chippendale pentru un impermeabil Burberry. Ziarul „*New York Times*“ publică o serie de „Vignette Barter“: se vorbește despre pasagerul care-i dă unui taximetrist londonez un pui ca plată pentru drumul până la Hampstead. Șoferul îi dă „restul“, sub forma a două ore, la care pasagerul îi lasă un ou „bacșiș“.

Subpopulații întregi se pomenesc eradicate peste noapte, pierzându-și casele și ocupațiile. Pensionarii, suljbașii civili, pedagogii și alții al căror venit e fix sau sunt prost organizați, își văd economiile strânse dureros, sângele vieții lor economice, risipindu-se ca aerul dintr-un balon spart, dolarii, rublele, mărcile, yenii sau coroanele lor rămânând fără sens, fosta poziție socială fiindu-le distrusă dintr-o lovitură.

Impactul inflației are efecte profunde și în psihicul individual. Inflația, conform psihiatrului William Flynn de la Universitatea Georgetown, duce la „exagerarea configurațiilor de personalitate preexistente”. Unii oameni adoptă o atitudine de puțin-îmi-pasă, o viață-are-omul, alții devin calculați și strângători, iar alții caută țapi ispășitori asupra cărui să-și dezlănțuie agresivitatea. Inflația, conform acestor teorii, acționează ca un fel de glutamat de monosodiu psihologic, accentuând orice aromă există întâmplător, spre bine sau spre rău. Însă, virtualmente toți psihologii și psihiatrii convin că inflația mărește acut sarcina de stress. Dr. Alathena Smith, psiholog din Beverly Hills, afirmă: „dacă sunt instabili, îi va destabiliza mai curând. O bandă elastică nu poate fi întinsă decât până la o anumite limită.” Prețul patologiilor legate de costuri crește vertiginos. În S.U.A., de pildă, costul anual al unei dependente de heroină a urcat deja de la \$22.000 la \$29.000 într-un singur an.

Desigur, acest scenariu s-ar putea extinde în voie, schițând tot mai multe detalii, pe baza modelului german. Dar, dacă viitorul nu va relua Marea Depresiune, este la fel de improbabil, din multiple motive, să se reproducă experiența germană. Spre deosebire de Aliați, care au cerut și au primit despăgubirile din partea Germaniei sub formă de bunuri concrete - aur, vagoane de tren, locomotive, vapoare, cabluri submarine, mașini, cai, tauri, oi, camioane și altele asemenea - arabii, până acum, n-au primit pentru petrolul lor decât hârtii. Ei trebuie să ajute la împiedicarea colapsului economiilor industriale, dacă vor ca aceste hârtii să mai valoreze ceva. Mai mult, hiper-inflația din Germania nu s-a întâmplat accidental. Ea a fost pusă la cale deliberat de către un guvern mai interesat să zdrobească aripa stângă internă decât să păstreze stabilitatea economică, iar industriașul Hugo Stinnes, unul dintre seniorii capitaliști

germani ai epocii, vorbea despre folosirea „armei inflației” pentru a salva Germania de bolșevism.

Mai important, însă, hiper-inflația germană nu a fost decât atât: o inflație scăpată de sub control, restrânsă esențialmente între granițele unei singure țări. Astăzi, întreaga lume industrială e prinsă într-o violentă spirală inflaționistă care nu cruță pe nimeni. Sistemul economic a devenit peste măsură de independent, așa că nu mai există chibiți nevinovați. Ceea ce înseamnă, totodată, că în eventualitatea colapsului, se vor găsi și mai puține surse externe de capital ca să ne scoată la liman.

Sistemul financiar se poate prăbuși; banii pot, într-adevăr, să-și piardă valoarea, după cum avertizează unii dintre cei mai apocaliptici profeți. Vorbind din punct de vedere economic, în zilele noastre foarte puține lucruri sunt *imposibile*. Dar, dacă se întâmplă, va fi un fenomen incomparabil diferit de experiența germană a anului 1923. Prea mulți factori fundamentali s-au schimbat ireversibil. Pe scurt, simbolul „1923” este la fel de nepotrivit ca și simbolul „1929”.

SCENARIUL DEPRESIUNII GENERALIZATE

Un jurist imobiliar din Manhattan, pe care l-am întrebat recent cum îi merg afacerile, mi-a replicat cu un zâmbet subțire: „O catastrofă în drum spre holo-caust.“ Și, desigur, semnele depresiunii sunt ușor de găsit în numeroase țări. Creșterile rapide ale nivelului de șomaj în S.U.A. și Australia, falimentele tot mai numeroase din Japonia, muncitorii străini trimiși acasă din Germania, eșecurile companiilor de voiaj din Anglia, închiderea fabricilor din Singapore - toate sugerează o acută prăbușire a economiilor industriale. Ce se poate întâmpla dacă, efectiv, cade fundul butoiului? Încă odată, un scenariu ne-ar putea ajuta să ne imaginăm consecințele.

A spune că anul 1929 nu se va mai repeta, așa cum am argumentat mai sus, nu înseamnă că o depresiune e imposibilă. Înseamnă pur și simplu că nu toate depresiunile sunt la fel. Într-adevăr, criza din 1929 ne-a afectat atât de profund modul de a privi problema, încât e firesc să ignorăm numeroasele alte forme posibile pe care le-ar putea lua un asemenea eveniment - cel puțin tot atâtea ca gripa asiatică. În deșert, la Colegiul Phoenix din Arizona, un futurist plin de imaginație numit Billy Rojas, împreună cu un grup de studenți, au alcătuit o tipologie simplă a depresiunilor, care include următoarele tipuri:

1. *Depresiunea în Planul de Instalare* - în care felurite sectoare ale economiei se prăbușesc în serie,

nu simultan, fiecare intrând în declin și revenind la viață la intervale variate.

2. *Depresiunea Celui-care-doarme* - în care un declin treptat, tot mai grav, afectează întreaga economie pe o perioadă prelungită, o așa-numită depresiune lipsită de crăh.

3. *Depresiunea Formulei-Magice* - o debandadă de tip 1929, care însă se sfârșește aproape imediat ce a început, fiindcă guvernul rezolvă problema aplicând exact remediile potrivite, exact în momentele potrivite. (Cunoscută și ca depresiunea nu-conța-pe-ee.)

4. *Super-crăbul* - în care totul se prăbușește deodată, iar șomajul sare cu 25-30%.

5. *Depresiunea Armaghedonului* - o scurtă depresiune urmată de război global. (Se explică de la sine.)

Pentru a nega posibilitatea uneia sau a alteia dintre aceste calamități, este necesară o intensitate a cedinței asociată numai cu sfinții și discipolii adolescenți ale Guru-ului Maharaj Ji. Nu e dificil, prin urmare, să ne imaginăm următoarele evenimente în cadrul viitoarei jumătăți de deceniu, sau chiar mai curând. (Date fiind multiplele forme pe care le poate lua o depresiune, ar trebui, la propriu vorbind, să trasăm câte un scenariu alternativ pentru fiecare. Pentru a fi scurți și relativ simpli, însă, ne rezumăm la una singură.) Iată, deci, ceea ce s-ar putea numi „scenariul depresiunii generalizate“.

Imaginați-vă, dacă vreți, că o administrație Republicană la Washington, nervoasă și hărțuită, confruntându-se cu agricultori revoltați și consumatori turbați, ia „contramăsuri ferme“ de control al inflației, „inamicul numărul unu al națiunii“. (Cu unele modificări, același scenariu se poate aplica în Franța, Germania, Anglia, Australia, Japonia, sau oricare alte țări.) Continuând să gândească în noțiuni convenționale, guvernul încearcă să taie cheltuielile din partea

consumatorilor impunând o creștere forțată a impozitelor. Șomajului, chiar dacă nu e tocmai binevenit, i se permite să cească, și o și face - dar mai repede decât se prevăzuse. Vânzările de mașini și agregate majore se reduc și mai mult, iar concedierile din aceste domenii industriale se agravează. Democrații, ca parte în înțelegerea cu creșterea impozitelor, determină reduceri ale cheltuielilor militare, rezultând într-un val de concedieri de funcționari și ingineri din sudul Californiei, Seattle și Long Island. Muncitorii din construcții, strâns organizați, extrag o mărire de salariu cu 42% peste limită pentru a „ține pasul cu inflația“, dar închirierile și vânzările de locuințe se reduc drastic. Un număr de companii gigant care construiesc blocuri administrative și de locuințe, prinse la strâmtoare, cad în calitatea de primitor, lăsând în trei bănci mari datorii fără acoperire de circa \$150.000.000. În timp ce edițiile de noapte anunță eentimentul cu caractere de 48 de puncte, mii de oameni se așează stea la coadă în fața filialelor băncilor afectate.

Guvernul, prin intermediul F.D.I.C., intervine să stopeze ceea ce seamănă amenințător cu începutul unei lichidări a depozitelor. Dar echipele de televiziune au filmat deja mulțimile strânse în fața băncilor afectate, iar peste noapte încep să se formeze cozi și la sute de alte bănci. Anticipând o grindină de revendicări, oficialitățile F.D.I.C. știu ceea ce majoritatea publicului nu știe: că agenția posedă doar atâția bani cât să acopere cam 1% din depuneri. Nu are nici o posibilitate de a întâmpina o cerere necontrolată, sălbatică, din partea a sute de mii de clienți îngroziți ai băncilor. Strategii de la vârf convoacă în mare grabă o ședință matinală pentru a analiza anunțul că F.D.I.C. va plăti toate cererile înregistrate înainte de închidierea zilei bancare precedente, dar de-acum încolo va asigura numai conturi până la

\$10.000, în locul celor \$40.000 garantate anterior. Această politică e respinsă scurt, după o consultare grăbită cu Casa Albă. Telefoanele și conferințele intense transformă sediul atenției și Banca de Rezerve Federale în două balamucuri gemene.

La orele amiezei, marile rețele de televiziune primesc telefoane de la cabinetul președintelui, cerându-le să pună imediat la dispoziție spațiu de emisie pentru un mesaj de urgență. Pe la orele 13:10, Președintele apare în fața camerelor. Pe străzile din Manhattan, în cârciumile din Battersea, în apartamentele din Neuilly și prin toate zonele orare adecvate, milioane de oameni se adună în fața televizoarelor pentru a urmări transmisia în direct prin satelit. Președintele pare calm, sigur de sine. Tonul său e grav, dar ferm. După ce descrie ultimele știri economice, ajunge la miezul problemei: „Nici un cetățean nu va pierde un singur cent ca rezultat al acestei recente și nefericite evoluții. Băncile țării noastre sunt sănătoase.

Guvernul e pregătit să răspundă cererii cu toate resursele. Națiunea este bogată, puterea sa tehnologică și umană e la fel de solidă ca oricând. Are nevoie doar de coordonare.

Pentru a rezolva problema imediată, Banca de Rezerve Federale e gata să-și asume toate datoriile nesoluționate ale băncilor amenințate.

Totuși, datorită circumstanțelor neobișnuite, toate băncile din țară se vor închide pentru o săptămână, ca să le dea angajaților și funcționarilor federali suprasolicitați timpul necesar de a rezolva anormala cantitate de documente.

În timpul acestei săptămâni, se va aplica un moratoriu pe toate datoriile, astfel că nici un debitor, nici măcar cel mai sărac, nu va pierde. Nu avem nici un motiv de teamă, cu excepția...”

În jurul orelor 15:00, e evident că remarcile președintelui au avut un succes parțial în a liniști panica.

Rândurile din fața băncilor încep să se scurteze, deși mai rămân unii oameni încăpățânați și plini de speranță. În Wall Street, însă, reacția promptă e cu totul alta. Chiar în timp ce primele cuvinte ale președintelui încep să plutească prin spațiul hertzian, se pornesc vânzările. În câteva minute, se declanșează o debandadă furtunoasă, tunătoare, supraîncărcând teleimprimatoarele, oamenii, mințile. Prin după-amiaza următoare, când rezultatele încep să se deslușească, vestea cade ca o lovitură de trăsnet: piața, care de săptămâni întregi cobora în zig-zag, s-a prăbușit cu mult sub linia 250 Dow-Jones.

Pe măsură ce trece săptămâna, fețele trase și sistemele nervoase amortite urmează criza accelerată. Fondurile de pensie, unele dintre cele mai lăudate stabilizatoare, își văd portofoliile consumate de focul atot-devorator, și deodată se pomenesc incapabile să-și respecte angajamentele. Fondul de Administrație a Muncii pentru industria siderurgică, unul dintre cele mai greu lovite, anunță că va fi nevoit să reducă achitarea pensiilor cu 15% în următoarele trei luni cel puțin, iar alte fonduri, odată ce s-a spart gheața, îi urmează exemplul. Unele anunță insolabilitatea. Muncitorii care au lucrat patruzeci și cinci de ani într-o oțelărie sau o centrală telefonică, sau care au cărat poveri grele în porturi, ies în stradă. Ziarele anunță „Revolta Pensiilor“, iar „revoluționarii cenușii“ cer ca guvernul să-și asume toate obligațiile de plată.

Între timp, sistemul de securitate socială, cu obligațiuni fără acoperire în valoare de \$2.100.000.000.000, își vede veniturile tăiate în pas cu concedierile. Administrația, conștientă că cea mai mică reducere a plăților de securitate socială va transforma revolta pensiilor într-un dezastru masiv și iremediabil pentru țară, anunță în grabă planuri de flôtabilitate a obligațiunilor spre a scoate sistemul la liman, Rezerva

Federală asumându-și achiziționarea lor. Economiiștii îl recunosc drept un nou și disperat recurs la imprimărie. Simultan, odată ce concedierile ating noi culmi, ajutoarele de șomaj se epuizează și puterea de cumpărare cade mult sub nivelul prevăzut inițial de către economiiștii și planificatorii statului. Sute de mii, chiar milioane de familii, se pomenesc rapid și dintr-o dată reduse la niveluri de trai neîndestulătoare, iar enormul balon de săpun al creditului consumatorilor - banii magici care au subscris achizițiile de mașini, excursiile în Hawaii, St. Tropez sau Malta, locuințele de vară, televizoarele în culori și uscătoarele de păr electrice - încep deodată să se prăbușească. Și acum, în sfârșit, apare mult-așteptata deflație. La fel ca depresurizarea prin hubloul spart al unui avion de linie, absorbind tăvi de mâncare, fotolii, valize și pasageri, presiunile inflaționiste năvălesc afară din economiile industriale strâns integrate. S-a ajuns la sfârșitul economiei de hârtie. Începe depresiunea generalizată...

În New Orleans, compania de transporturi locală, care ca răspuns la somațiile federale a început să angajeze șoferițe de autobuz la paritate cu bărbații, anunță că va da afară cincizeci de șoferi. Conform aranjamentelor sindicale standard, ultimii angajați sunt primii concediați. Aceasta înseamnă că dintre cele cincizeci de victime, treizeci și opt sunt femei - iar ele refuză să plece. La orele 04:00 a.m., înainte de intrarea în schimbul de dimineață, treizeci de femei și șase simpatizanți bărbați încep să picheteze depoul principal. Pancartele lor cer „drepturi egale la muncă”. Este o dimineață răcoroasă, azurie, iar când sosesc primii șoferi bărbați, aceștia încep să facă bancuri cu femeile. Pe la 05:30, când pe-afară forfotesc vreo sută de oameni, râzând, strigând ironii și mutându-se nervoși de pe un picior pe altul odată cu apropierea orei de începere a muncii, femeile

continuă să blocheze hotărâte poarta cu trupurile lor. Roagă, argumentează, glumesc și insistă că au tot atâta nevoie de posturi ca și bărbații. Peste jumătate din ele sunt divorțate, sau necăsătorite, majoritatea au acasă copii care depind se leafa mamei.

Pe măsură ce trece timpul, glumele se acresc. Răsună strigă-te de „Ia-ți un soț!“ și „Du-te-acasă la copii!“ Nimeni nu știe cine dă prima lovitură, dar în nici un minut, strada din fața porții principale se transformă într-o vâltoare turbată, șoferițele furioase dând pumni, zgâriind și urlându-și disperarea. Bărbații, în ciuda stingherelii inițiale, încep curând să înjure și să dea și ei. Brațe și picioare zboară în toate părțile, se smulge părul din cap, fețele sângerează.

De-acum, fotografii de la „*Times-Picayune*“ și „*States-Item*“ iau instantanee, bucurându-se de spectacol. Carele de reportaj ale televiziunii sosesc în goană, deopotrivă cu mașinile poliției și ambulanțele. Femeile, curând copleșite numeric, promit că se vor întoarce a doua zi, cu mii de „surori“ care să le sprijine. Bărbații se hlizesc și intră cu forța în depou, iar autobuzele încep să iasă. Între timp, câteva femei sunt interviewate. Unele au fețele brăzdate de lacrimi, altele sunt împietrite și sfidătoare.

A doua zi, la poartă apar o mie de femei. Este prima dintre confruntările sexuale care, în următoarele săptămâni, se vor răspândi prin toată țara ca focul în savană. Titlurile ziarelor deplâng pierderea „cavalerismului“. Feministele își ard legitimațiile de sindicat în semn de protest împotriva regulilor tradiționale de superioritate. Polițistele refuză să acționeze contra pichetelor. Prima Bancă a Femeilor din Denyer pune deoparte un fond special pentru împrumuturi de urgență cu dobândă mică, acordate grevistelor.

Între timp, la Hotelul Diplomat din Manhattan, și simultan la Jack Tar din San Francisco, se țin două

conferințe, legate telefonic. În cadrul lor, profesori de frunte de la Berkeley și Noua Școală de Cercetări Sociale, împreună cu studenți și un număr de lideri locali de sindicat, i se alătură lui Michael Harrington în lansarea unui apel către un nou Partid Socialist American. La Los Angeles, aproape în același timp, un binecunoscut consilier de investiții se aruncă pe fereastră de la etajul doisprezece, după ce mai întâi a spart geamul cu un extingtor. Cade pe Wilshire Boulevard și deodată reînvie toate vechile glume despre depresiune, inclusiv clasicul banc al lui Eddie Cantor: un broker intră la hotel și cere o cameră; recepționarul întreabă: „Pentru dormit, domnule, sau pentru sărit?”

În acest moment, scenariul 1929 standard poate fi băgat în priză, căci ilustrează foarte detaliat ceea ce se întâmplă când locurile de muncă dispar și prețurile cad, când se cere achitarea împrumuturilor, ipotecile devin scadente, reposedările se întetesc, iar banii - adevărații bani - revin la modă datorită penuriei. Scenariul ne arată, în detalii pitorești, ce se întâmplă cu copiii fără mâncare, cu doctorii docenți nevoiți să grebleze frunze, cu milioanele de oameni neliniștiți care se plimbă înapoi și-n colo prin decor în căutarea unei slujbe ce fuge mereu de ei. Ne spune că averile se risipesc peste noapte, iar mizeria și furia bântuie țara.

ECO-SPASMUL

Ceea ce ne spun, însă, descrierile standard ale depresiunilor, poate să ne inducă în eroare. Căci, exact cum inflația de tip 1923 nu mai oferă un ghid util pentru prezent, și ideea de depresiune singulară, generalizată, atot-cuprinzătoare, poate reieși ca fiind mult prea simplă.

Recurgerea la experiența din 1929 implică o eroare fundamentală - confuzia dintre depresiune și deflație. Desigur, încă mai este posibil ca actuala situație jenantă să se prăbușească într-o deflație generală. Dar ceea ce e mai probabil să vedem în viitorul imediat (ceea ce, de fapt, începem deja să vedem) nu este clasică prăbușire și deflație, atât cu locurile de muncă, precum și cu prețurile, căzând în tandem. Ceea ce s-ar putea să avem de înfruntat va fi radical diferit - și în principiu mult mai grav. Nu o inflație, o depresiune, un boom, un faliment sau o recesiune, nici măcar o „stagflație“, ci s-ar putea numi un „eco-spasm“.

Eco-spasmul, sau economia spasmodică, se referă la o economie clătinându-se în pragul dezastrului, așteptând numai convergența arbitrară a anumitor evenimente critice care nu s-au produs simultan - până acum. Este o economie în cadrul căreia puternice forțe ascendente și descendente se ciocnesc precum armatele în război, în care crizele economiilor naționale transmit unde de șoc globale, în care fostele puteri coloniale și colonii încep să-și

inverseze rolurile, în care colapsurile sistemice agravează dezordinea economică iar dezordinea economică intensifică și accelerează colapsurile sistemice, în care erupțiile ecologice și militare „întâmplătoare” bombardează economia din diferite direcții, în care schimbările se îngrămădesc unele peste altele cu viteze tot mai mari, creînd tensiuni pe care societățile de înaltă tehnicitate nu le-au mai întâlnit niciodată.

Harold Strudler, de la Institutul pentru Viitor, care folosește termenul „eco-spasm” în acest sens, o mai numește și „economie hysteresis” - o economie în care toate sistemele se decalează în ritmuri diferite, generînd o dezordine și o incertitudine crescînde. Pentru a percepe înțelesul (sau lipsa de înțeles) a unei asemenea economii, să ne imaginăm un moment posibilitatea ca 1923 și 1929 să se producă simultan, ca prin intermediul unei aberații din fluxul temporal. Să ne închipuim nu numai ușoara coliziune sugerată de eufemisme ca „stagflația”, ci o combinație de forțe supra-inflamatorii și super-depresive haotice lovind simultan. Această combinație produce două categorii adiționale de depresiune în schema de catalogare a lui Rojas: depresiunile numărul șase și șapte.

6. *Depresiunea Selectivă* - în care sectoarele A, B și C se prăbușesc pe o durată de timp, dar sectoarele D, E și F rămân sănătoase sau chiar prosperă.

7. *Depresiunea Mobilă* - în care depresiunea migrează dintr-o regiune în alta, din oraș în oraș, cu viteză, în timp ce boom-urile incendiare se deplasează imediat în urma sau înaintea ei.

Dar dacă dorim să înțelegem un eco-spasm complet dezvoltat, trebie să privim acest peisaj economic extraterestru într-un context de evenimente ecologice, militare, sociale și culturale extrem de arbitrare. Devine posibilă creerea unei matrici pe baza acestor posibilități, să zicem, un panou electric

pe care luminițele roșii indică o depresiune, beculțele verzi inflația, iar luminile multicolore suplimentare arată alte forțe, cu becurile aprinzându-se și stingându-se atât de rapid și aparent întâmplător încât nici o politică guvernamentală nu e capabilă să țină pasul. Într-adevăr, tocmai o asemenea lume ia acum naștere cu mare viteză, nu numai în S.U.A., ci și în majoritatea celorlalte națiuni industriale. Muncitorii de la Fiat și Philips, de la G.M. și Nippon Kokan, lucrează cu program redus sau sunt trimiși acasă cu miile. În numeroase țări, șomajul atinge coeficientul de un milion, privit în mod convențional ca punct de pericol social. În S.U.A., nivelul sare peste 8% - cel mai mare din 1941 încoace. Extrema volatilitate a situației este fals-atenuată de faptul că, atunci când am schițat prima oară acest paragraf, rata abia depășise 6%. La vremea când a văzut lumina tiparului în paginile revistei, peste câteva săptămâni, era deja depășit. În acest moment, nimeni nu poate fi sigur dacă rata nu a trecut linia de 10%. Intervalul total de timp: nouăzeci de zile.

Toate acestea ar trebui să însemne lefuri mai mici și reduceri ale posibilităților de angajare în străinătate. Totuși, în Anglia, de exemplu, șomajul din multe domenii industriale contrastează accentuat cu un fel de hiper-prosperitate în altele. Raymond Fletcher, Parlamentarul Britanic care reprezintă districtul Ilkeston, imortalizat de D.H. Lawrence în „Amantul Doamnei Chatterly“, prevede un „progres realmente impresionant ... în unele industrii, cot la cot cu stagnarea și falimentul în altele.“ În propria sa circumscripție, spune el, „există o cumplită lipsă a mâinii de lucru, iar inginerii pricepuți pot cere efectiv orice preț, în Birmingham. Am vizitat o uzină unde se fabricau accesorii de plastic - de toate, de la porți mari de garaje până la mici furculițe pentru aperitive - și nu pot găsi destui oameni care să satisfacă toate

comenzile pe care le primesc din străinătate. În alte locuri, însă, posturile dispar. ...“ Iar marile costuri ale forței neangajate nici un coboară așa cum ar trebui în cazul unei deflații clasice. Abia dacă-ți poți croi drum prin mulțimile de pe Oxford Street, în Londra, unde se înșiră Marks & Spencer, Selfridges și alte magazine universale. Cluburile șic ca Annabel's și White Elephant fac afaceri zgomotoase, în stil ultimele-zile-ale-orășului-Pompeii.

În Italia, guvernul este virtualmente falit. A cerșit aproape \$17.000.000.000 din străinătate ca să se mențină pe linia de plutire, bani care, conform fostului minister de finanțe Emilio Colombo, au dispărut „ca o picătură de apă pe o plită încinsă.“ Totuși, Via Veneto e doldora de turiști și cumpărători, hotelurile sunt pline la limită, printre clasele superioare se văd bani peste tot, iar un economist - funcționar superior într-o industrie naționalizată - prezice cu seriozitate că Italia va deveni o mare și bogată putere mondială în doi-trei ani, fiindcă stă călare pe Mediterana, între petrolul arab și o Europă lihnită după energie. În S.U.A., muncitorii din construcții sunt concediați; muncitorii din industria petroliferă trec prin perioade de boom; Detroit-ul a căzut în butoiul cu melancolie, iar statul Wyoming se pregătește pentru un boom al resurselor. Toată situația, declară Henry Boettinger, șeful planificării în cadrului Sistemului Telefonice Bell, „seamănă cu o ruletă enormă“.

Această masivă ruletă produce deja efecte fantastic de variate, intensificând diversitatea nu numai între națiuni, ci și printre regiuni și chiar indivizi. Chiar în momentul când orașul Buffalo, New York, suferă de o rată a șomajului recunoscută oficial de 10,3% (și o rată reală mai apropiată de 20%), Cedar Rapids, Iowa, raportează numai 3 procente de șomeri, cu vânzările en detail în creștere. În vreme ce Lewis Hawkins, betonist șomer în vârstă de douăzeci

și opt de ani, afirmă cu amărăciune: „Se va fura mult, multe tâlhării și alte alea,” oamenii ca el flămânzind, iar Rosie Washington, o asistentă administrativă fără slujbă având de hrănit cu o fiică de șase ani, prevede: „Va trebui să facem o revoluție...” —hotelurile și motelurile cu circa 27.000 de camere din jurul Disneyworld-ului, Florida, se bucură de o zglobie rată a ocupației de 93%, iar Departamentul Comerțului S.U.A. primește un studiu detaliat anunțând ascensiunea „orașelor în boom” din statele montane.

Fabricanții de obiecte gospodărești raportează mari câștiguri din vânzările de „filtre de cafea rapide” și „uscătoare de păr cu pat de pistol”, câtă vreme blocurile administrative din Manhattan stau cu milioane de metri pătrați de spațiu de birou neocupat. Richard R. Violette, din Agenția de Asistență pentru Securitate și Apărare a S.U.A., principalul negustor de arme al guvernului american, face afaceri fabuloase vânzând piese de tanc Turciei, rachete balistice Israelului și alte arme Omanului, Iranului și Arabiei Saudite, în timp ce poliția din Los Angeles antrenează „grupe de control al mulțimilor” speciale, așteptându-se la proteste violente determinate de situația economică, iar stațiunile din Caraibe dau pe dinafară de turiști americani. Efectul net este acela al unei schizofrenice lumi de vis.

Imaginați-vă acum, dacă puteți, un președinte american așteptând realegerea, în timp ce eco-spasmul se apropie și șomajul din centura industrială din jurul Marilor Lacuri continuă să crească - în Buffalo, în Erie, în Cleveland, Toledo, Detroit, South Bend și Chicago. Nivelul atinge 12, 15 și chiar 20 la sută printre bărbații de rasă albă. În rândurile muncitorilor negri sub vârsta de douăzeci și unu de ani, nivelul atinge 50 la sută. Convențiile sindicale le garantează muncitorilor din industria de autoturisme

concediați „ajutoare de șomaj suplimentare“, urmând a fi plătite de patroni, dar Cele Patru Mari companii de construcții de mașini, cu vânzările prăbușindu-se în noi abisuri, convoacă o întâlnire specială cu *United Auto Workers*¹ pentru a discuta reducerea acestor plăți. Imediat, U.A.W. cere ca guvernul federal să asigure muncitorii contra neplății ajutoarelor de șomaj.

Președintele e de acord să aprobe o asemenea măsură, iar Camera, acționând cu vioiciune, răspunde redactând un proiect de lege. Senatul, însă, o târăgănează. Între timp, președintele promite ajutoare sporite orașelor afectate, angajări mai numeroase la stat ca „patron de ultimă instanță“, programe speciale pentru a nu ține pe stradă „tineretul minoritar“, și în tot acest timp, prețurile continuă să crească. Propune necesitatea unor noi impozite pentru a ajuta la finanțarea acestor programe, dacă deficitul federal nu urmează să depășească \$85.000.000.000, dar cu costurile la mâncare, prețurile automobilelor, cheltuielile de călătorie, serviciile medicale, costurile locative, toate zburând vertiginos în sus, orice încercare serioasă de a aplica o măsură fiscală trebuie să fie amânată până după alegeri.

Deodată, un val de falimente personale mătură națiunea, ridicându-se la rata de 60.000 pe lună, odată ce dentiștilor și docherilor, tinerilor căsătoriți și pensionarilor, le e imposibil să-și achite notele de plată. Un senator din California propune înființarea unei Corporații Federale de Împrumuturi și Asigurări, pentru a garanta cărți de credit companiilor și altor emitenți de împrumuturi contra datoriilor grave, pentru a-și putea continua extinderea creditelor spre a „ține în mișcare roțile Americii“. Compania de Semănțe Burpee, cu vânzările și profiturile urcând

1.- Muncitorii Auto Uniți (n.tr.).

abrupt pe măsură ce teama penuriei de mâncare se accentuează, anunță achiziția diviziei de sticlărie a Corporației Ball și consolidarea amândorura într-o nouă companie, urmând a fi numită Survival, Inc.

Între timp, minele de cărbuni din Utah, gata să sporească producția, găsesc imposibilă recrutarea minerilor calificați, iar în Est, o grevă de șaizeci de zile la cărbune paralizează industria din Maine până în Maryland. Președintele acceptă să se întâlnească cu cei șase guvernatori din New England care vor un program de șoc pentru a transporta cărbune spre est din rezervele Sudului și ale Midwestului. Însă Guvernatorul Harris din Colorado, el însuși în prag de realegere, refuză să lase „o singură tonă de cărbune afară din statul meu, până când guvernul federal ne va asigura că cetățenii *noștri* nu vor îngheța de frig la iarnă”. Canada aprobă eliberarea unor rezerve de combustibil lichid din propriile sale provizii, dar naționaliștii de-acolo insistă că prețul să fie calculat la „costul O.P.E.C., plus un penny” - plus prețurile de procesare și profiturile. În New York, filmul de mare succes „*The Pioneer Woman*”, cu Robert Redford și Liv Ullmann, a creat cozi pe șase rânduri în jurul atâtor cinematografe, încât „*Variety*” scrie: PIONIERA BATE NAȘUL. Biletele se cumpără cu \$6,50 bucata și se revând la bișniță cu \$25. În centru, bursa de acțiuni, în pofida scandaloaselor superprofituri din anumite industrii, își continuă prăbușirea vertiginoasă.

Numai cumpărările făcute de către arabi, indonezieni, iranieni, venezuelani și (prin intermediari) de ruși, au menținut până acum linia Dow-Jones deasupra valorii 300. În timp ce aceasta cade sub semnul 350, vânătorii de chilipiruri din națiunile bogate în petrol, împreună cu unii specialiști sovietici, încep să culeagă roadele. Venezuela înșfacă o parte majoritară din „*Miami News*”. Iranul capturează

viclean revista „*Harper's*“, ca represalii pentru un articol de Frances FitzGerald. Arabii achiziționează poziții autoritare în unele companii de asigurări, cumpără un bloc substanțial din Time, Inc., și se infiltrează mai discret în producția de mase plastice (inclusiv câțiva sub-contractorii care fabrică piese de avioane cu reacție) și afacerile imobiliare. Rușii, prin străvezii paravane elvețiene, cumpără părți din Con-Agra și alte corporații agrare majore, ale căror lobbies-uri influențează politica guvernamentală asupra exporturilor de alimente. Indonezienii, din partea lor, culeg acțiuni ale Northwest Orient Airlines mult sub prețul real, și au hoteluri în Manhattan, Washington și Beverly Hills. Acolo, în 10 octombrie, o bombă devastează holul hotelului Jakarta Imperial, rănind trei turiști japonezi și pe administratorul de noapte. Postul KNXT-TV primește o bandă având înregistrată vocea cu accent străin a unei femei care revendică explozia, identificându-se drept căpitan în Armata Indoneziană de Eliberare, și încheind cu „Jos Suharto!“

La jumătatea lunii octombrie, cu chiriile din toată țara crescând, 150.000 de demonstranți se adună în Parcul Lafayette pentru a cere controlul național asupra chiriilor. Un mesaj discret adresat Casei Albe de către puternicul lobby imobiliar arab, prin intermediul avocaților săi din Washington, Reilly, MacIntire și Greenberg, sugerează că orice tentativă de control va fi întâmpinată cu represalii prompte sub forma reducerii livrărilor de petrol.

Peste câteva zile, administratorul Alimentelor și Medicamentelor, Harold Whitwell, solicită o întâlnire cu președintele, într-o problemă de „cea mai presantă urgență“. Whitwell începe prin a-i înmâna președintelui un raport de 382 de pagini, legat în coperti albastre, cu ștampila „Top Secret“, care dovedește indiscutabil că se coace un dezastru. S-a

constatat că zeci de milioane de borcane și cutii de hrană pentru sugari care circulă acum pe piață conțin Arceon Yellow, un colorant despre care testele demonstrează că determină grave înapoieri mintale la copii. Președintele, după o consultare cu strategii electorali și specialiștii de televiziune, acționează rapid.

În aceeași seară, în cadrul unei apariții speciale la televiziune, președintele explică oamenilor că nu au nici un motiv să se alarmeze, el personal, ca măsură de prevedere, cerând tuturor fabricanților de mâncare pentru copii care folosesc Arceon Yellow să suspende producția, și tuturor magazinelor universale și locale să scoată din rafturi produsele ambalate în borcane sau cutii, până când analizele le vor putea proba concludent puritatea. Le mai cere tuturor producătorilor de Zeronacephon, un înlocuitor sigur dar scump pentru Arceon Yellow, să oprească imediat toate expedițiile cu excepția aceloră destinate fabricanților de alimente pentru sugari, pentru a garanta reluarea aprovizionării consumatorilor cât mai rapid și sigur posibil.

Fabricanții de mase plastice, care au nevoie de Zeronacephon pentru numeroase articole, protestează imediat și încep să-i asedieze pe producătorii de Zeronacephon spre a accelera livrările și aprovizionările de urgență. Prețul Zeronacephon-ului vrac sare de la \$12,20 barilul la \$33,82, iar acțiunile Texsyn Corporation, principalul fabricant de Zeronacephon, zboară de la 4 la 12. Între timp, cabinetele pediatriilor sunt luate cu asalt de mame care se tem ca odraselele lor să nu fi fost deja afectate.

Texsyn Corporation nu e singura care are de câștigat. Fabricanții de generatoare automate, tablete de halazon, unități de încălzire cu energie solară, echipamente de camping și puști, raportează cu toții operațiuni la întreaga capacitate și creșteri ale profiturilor

de la 41 la 380% față de anul trecut. În pofida acestei situații, starea de spirit e sumbră și, în 20 octombrie, Consiliul de Consultanță Economică, Departamentul Tezaurului, Rezerva Federală și Agenția Costului de Trai reconstituită, anunță la un loc că, pe durata crizei, toate oficialitățile federale mai mari de gradul GS-18 - adică, toți oamenii politici numiți, spre deosebire de slujbașii civili - vor lucra zece ore pe zi fără plata orelor suplimentare. Secretarul trezoreriei e fotografiat luându-și rămas bun de la șoferul său și limuzina Lincoln Continental și urcând într-un Chevrolet Vega pe care propune să-l conducă singur. (În aceeași după-amiază, primește o telegramă de protest de la Divizia Lincoln a Ford Motor Company, acuzându-l de favoritism față de G.M., precum și una de la Sindicatul Șoferilor.) Între timp, recent formatul Comitet de Uniune Națională (condus în paralel de David Rockefeller de la Chase Manhattan și George Meany de la A.F.L.-C.I.O.), îi îndeamnă pe toți americanii să se „adune la un loc” în această criză națională crescândă.

Răcoarea marijuanei

Cu toate acestea, în ziua de joi, 27 octombrie, au loc încăierări în fața porților Companiei de Biciclete Cuyahoga din Cleveland, Ohio, unde biroul personal angajează 700 de muncitori în plus pentru a intensifica producția. Cererea de biciclete depășește capacitatea de producție a industriei. S-au prezentat, însă, 400 de șomeri. Ciorovăielile s-au transformat într-o luptă urâtă între albi și negri, răspândindu-se pe străzi. La căderea nopții, o zonă de șase cvartaluri e cuprinsă de flăcări, iar trupele de stat și Garda Națională și-au adus unitățile. Nu mai pot stăpâni rebeliunea.

În după-amiaza următoare, la orele 15:35 p.m. EST, când președintele analizează o solicitare a Guvernatorului Scott de a se trimite armata în Cleveland, sostește prima veste despre o tentativă de lovitură de stat în Arabia Saudită. Luând atât C.I.A. cât și K.G.B.-ul pe nepregătite, un grup de colonei de stânga anunță că au ocupat posturile de radio și pozițiile militare cheie și că palatul Regelui Faisal e asediat. Atacul e rapid ca fulgerul și, până la miezul nopții, când capturarea regelui pare iminentă, crucișătoarele americane din estul Mării Mediterane interceptează un avertisment trimis de Faisal rebelilor. Refuzul de a se retrage va duce la distrugerea puțurilor de petrol - o potențială catastrofă incalculabilă. În interval de o oră, cererea e respinsă și o escadrilă de bombardiere loiale regelui săgetează pe cer. Ca simbol al hotărârii lui Faisal, acestea își lansează bombele asupra Terminalului Marin Aramco din Ras Tanuș, unde zeci de rezervoare imense, unul după altul, explodează în noapte. Enormul cutremur se simte până la o distanță de peste optzeci de kilometri. Dacă rebelii nu depun armele, anunță Faisal, vor urma la rând puțurile propriu-zise, nelăsându-le coloneilor altceva de guvernat decât o întindere de dune pârjolite. Fotografiile luate din sateliții de observație, aduse în câteva ore pe biroul președintelui, arată distrugeri masive, flăcări continuând să se înalțe pe cerul înnegrit. Forțele navale americane încep să converge la fața locului, din Marea Mediterană și Oceanul Indian, iar secretarul de stat, avertizând alte națiuni nenominalizate „să nu profite de această criză nefericită din Orientul Mijlociu,” anunță că toate forțele S.U.A. au fost plasate, din nou, în stare de alertă nucleară.

Acașă, Senatul amână din nou măsurile de ajutoare a muncitorilor șomeri din industria constructoare de mașini, dar Pentagonul cere un nou

program super-MIRV și câteva sisteme adiționale de arme noi sunt votate aproape fără dezbateri. La Corporația Internațională Rockwell din Columbus, Ohio, la McDonnell-Douglas din Huntington Beach, California, la uzinele R.C.A. și G.E. din New Jersey și Pennsylvania, recrutorii nu pot găsi destui ingineri și tehnicieni calificați. Simultan, însă, orașul San Francisco anunță că, pentru prima oară, rata șomajului a atins 15 la sută. Cozile la cantina săracilor sunt pregătite să servească supă alături de marijuana (legalizată). Ziarul „*San Francisco Chronicle*” felicită primăria pentru clarviziunea sa și „rolul social” al marijua-nei pentru a răcori spiritele în perioade dificile. „*Examiner*”, însă, trănestește un editorial intitulat: „Opriți mășcările și mascarada cu droguri!”¹

În Washington, Republicanii îi acuză pe Democrați că sunt, „ca de obicei, partidul războiului și al inflației”. Partidul Democrart contraatacă, cum că Republicanii vor să vadă reînființate Hooverville-urile² pe tot întinsul Statelor Unite. Cosumatorii ocupă supermarket-urile din Austin și Atlanta, dând foc alimentelor pentru sugari și cerând reduceri de prețuri. Între timp, au izbucnit lupte și între fermierii din Iowa și reprezentanții marilor companii de ambalaj. Fermierii refuză să mai accepte dolari de hârtie în schimbul vierilor. Amenință că vor omorî zece mii de porci în semn de protest și le vor azvârli cadavrele în Mississippi, dacă supermarket-urile și ambalatorii-gigant nu fixează un preț nou și nu-l achită în

1. (În orig.): „*Stop the Hash and Hash Handout!*”; joc de cuvinte intraductibil: *hash*= 1. mășcări, prostii, aiureli; 2. hașiș, droguri; *hash handout*= oferire de droguri (n.tr.).

2. Aluzie la măsurile Herbert Clark Hoover (1874-1963), Președintele S.U.A. între 1929 și 1933, care a fost totuși incapabil să frâneze Marea Criză (n.tr.).

aşa-numitele C-Opeici¹ - echivalente în țiței brut, certificate de valoarea unor cantități de țiței fixe.

În Manhattan, Cooperativa Excelsior de pe Strada 57 anunță că direcțiunea sa tocmai a autorizat achiziționarea unei ferme în nordul statului New York, care va oferi „provizii de hrană garantate, inclusiv produse lactate” pentru locatarii înaltului bloc de lux. Fiecare locatar a fost taxat de câte \$2.000 în acest scop. În viitor, când un locatar își vinde apartamentul, părțile vor include cota de acționar la fermă.

Un director de publicitate din San Francisco lansează o reclamă pentru recrutarea de „survivaliști” care să se înscrie în „comuna de adăposturi pe termen lung” din sălbăticia Californiei de Nord. Candi-dații trebuie să vină dotați cu „provizii de tot felul pentru trei ani”. Poștașul se plânge că nu poate căra singur cantitatea scrisorilor de răspuns. Iar în New-ark, New Jersey, pregătindu-se pentru penuria de alimente, cetățenii desfundă câteva străzi asfaltate, le înconjoară cu sârmă ghimpată și încep să sădească roșii, morcovi și pătrunjel.

În noaptea de 30 octombrie, seismologii și experții în radiații nucleare de la Laboratorul Lawrence Livermore din California și de la C.E.R.N, în Geneva, anunță semnele unei explozii nucleare de „mare magnitudine” pe malurile Lacului Baikal din Rusia centrală, în vecinătatea unuia dintre reactoarele experimentale cu regenerare rapidă ale Uniunii So-vietice. Știrea exploziei ajunge la Casa Albă aproape imediat, deși fizicienii de la Agenția de Energie tomică spun că nu pot oferi decât foarte puține detalii. Pare să fie un accident. Dacă socotelile lor sunt corecte, numărul de victime din rândurile

1. (În orig.) C-Opecs, joc de cuvinte intraductibil: *copeck* = copeică; O.P.E.C. = Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol (n.tr.).

civililor ar putea fi enorm. Încă nu sunt disponibile nici un fel de măsurări concludente ale scurgerilor de radioactivitate. Dar, după toate probabilitățile, vânturile poartă aerul contaminat spre granița chineză. La 01:00 a.m., un telefon pe linia fierbinte la Moscova confirmă natura accidentală a erupției. S.U.A. oferă ajutor de urgență; iar rușii refuză oferta.

A doua zi dimineată, când pleacă de pe aleea casei sale din Falls Church, Virginia, președintele Comisiei de Muncă a Senatului nu observă Dodge-le verde care-l urmărește până pe Bulevardul Arlington. Nu e atent nici la Ford-ul alb rablagit din fața lui. La semaforul intersecției Seven Corners, mașina din față se retrage câțiva metri, până îi atinge bara de șoc. Mașina din spate, în același timp, se apropie de asemenea. În câteva secunde, s-a terminat: Mașina albă demarează cu toată viteza. Pe bancheta din spate: doi oameni mascați. Senatorul e așezat între ei.

Simultan, în biroul Comisiei de Muncă a Senatului sună telefonul. Un glas spune: „Ascultați cu atenție. Nu vrem să facem nici un rău nimănui. Dar, dacă Senatul nu ia măsuri pentru a asigura ajutoare de șomaj suplimentare pentru muncitorii din construcțiile de mașini în următoarele douăsprezece ore, vom fi siliți să-l executăm pe Senatorul Wilson. Vă urmărim. De îndată ce Senatul aprobă legea ajutoarelor de șomaj și o trimite la Casa Albă, îl vom elibera pe Senatorul Wilson, nevătămat. Dacă, după execuția Senatorului Wilson, Senatul continuă să amâne aprobarea legii, vom executa un alt senator, și un altul, și un altul, până când muncitorii vor primi fiecare cent care li se cuvine.” Posturile de radio și televiziune își ies din minți. În câteva minute, Muncitorii Auto Uniți din Casa Solidarității, în Detroit, lansează un denunț la adresa „radicalilor necugetați și periculoși angajați în acest joc disperat. În toată istoria sindicatului nostru am luptat împotriva

unor asemenea oameni. Suntem devotați procesului democratic. Prin urmare, U.A.W. oferă o recompensă de \$25.000 pentru orice informații care ar duce la arestarea și închiderea teroriștilor care au întinat astăzi America."

În 1 noiembrie, odată ce criza din Orientul Mijlociu se escaladează, Iranul e în stare de mobilizare totală, trupele patrulează prin cartierul de est al Cleveland-ului, protestele fermierilor se răspândesc prin Nebraska, Kansas, Missouri și Michigan, penuria de componente obligă la încetiniri (și apoi, ore suplimentare) în industriile de apărare, minerii carboniferi din Kentucky închid minele în semn de protest contra unei comedii de la televizor pe care o consideră „porcoasă”, Legiunea Americană cere „represalii imediate în Arabia Saudită”, Billy Graham spune unui public de 100.000 de oameni din Nashville că „Dumnezeu ne ajunge din urmă,” președintele, într-o emisiune specială din Aripa de Vest a Casei Albe, cu blazonul albastru centrat deasupra capului și încadrat de membrii Cabinetului, anunță:

- Astă seară, în vederea extremei urgențe naționale, a pericolelor care amenință țara noastră simultan din interior și din afară, am luat câteva măsuri grave, dar necesare. Am cerut Departamentului Apărării să pună tot personalul militar pe picior de mobilizare. Am dat ordinele necesare pentru a federaliza toate unitățile Gărzii Naționale ca să ajute la menținerea ordinii interne. Și am făcut pasul neobișnuit de a cere Congresului Statelor Unite și Curții Supreme reunite să aprobe o amânare cu nouăzeci de zile a viitoarelor alegeri naționale...

Eco-spasm. Câteva întorsături de șurubelniță în plus, și acesta ar putea produce exact ceea ce așteaptă George Fredensohn, consultant monetar internațional: „Cel mai grav dezastru financiar al tuturor

timpurilor... distrugerea totală a banilor." Ar putea genera asediile băncilor prevăzute în scenariul super-depresiunii, sau introducerea pe scară largă a trocului preconizată în scenariul super-inflației (poate accelerată, cum sugerează Billy Rojas, de către folosirea computerelor). Ar putea foarte bine să ducă la fracturarea multor națiuni existente, fără ca Statele Unite să facă excepție.

Ceea ce vedem aici este o lume scăpată se sub control, oscilând pe muchia arbitrarului. Economile națiunilor industriale se pot prăbuși cu ușurință, indiferent ce scenariu se derulează. Lumea este acum atât de strâns interconectată, numărul de comutări și conexiuni economice e atât de vast, încât vulnerabilitățile s-au ridicat la niveluri fără precedent. Cu cât am căutat mai mult să construim o lume „interdependentă“ de înaltă „dezvoltare“, cu atât am mărit miza atât spre bine cât și spre rău. În această situație de echilibru precar, al treilea scenariu, am senzația, este mai probabil decât primele două.

Și totuși, chiar și acest scenariu abia dacă începe să acopere toate probabilitățile. Eco-spasmul poate duce la fracturi grave ale sistemului de schimb mondial, după cum națiunile înalță una după alta, cu disperare, ziduri tarifare pentru a-și proteja industriile suferinde împotriva oscilațiilor necontrolate ale economiei mondiale. Ar putea duce la mutații politice masive, în zeci de țări simultan - de la ascensiunea rapidă a grupărilor populiste de dreapta în Scandinavia cvasi-socialistă, până la marxismul recrudescenț din țările mediteraneene, la revolte naționaliste în Uniunea Sovietică și războaie între arabi înșiși. Ne putem imagina ușor atacurile brutale ale poliției asupra muncitorilor străini din toată Europa și S.U.A. - repatrieri forțate ale milioanele de „lucrători rezidenți“ care de un deceniu și mai bine efectuează munca de jos în țările bogate - și, în consecință, slă-

birea libertăților civile interne în toate țările afectate. Putem, fără prea mare efort, să ne închipuim un guvern britanic Laburist naționalizând fabricile americane de mașini din Marea Britanie pentru a le împiedica închiderea, pe când naționaliștii scoțieni dinamitează platformele petrolifere din Marea Nordului, iar unitățile paramilitare sparg grevele în Australia și Noua Zeelandă.

Dincolo de toate acestea, desigur, se află varianta cea mai de neconceput: un război mondial. Oare Kissinger și Ford vor ataca plăjile Arabiei Saudite ca doi infanteriști din Al Doilea Război Mondial, mitraliind arabii - așa cum sugera recent o caricatură de pe coperta revistei „*New York*”? Desenul manifestă o bună intuiție a psihicului nostru. Zvonuri naive și sinistre umplu atmosfera. Că Infanteria Marină a S.U.A. îi va pune la punct pe producătorii de petrol recalcitranți. Că Japonia și Australia, ambele greu lovite, vor oferi Israelului sprijinul necesar pentru a acapăra zăcămintele de petrol. Un război de gherilă de treizeci de ani în deșert, cu teroriști arabi aducând serviete cu arme nucleare în Chicago, Osaka sau Marsilia... Imaginația o ia razna de-atâtea posibilități.

ÎNFRUNTÂND CRIZA

Desigur, scenariile, oricât de plauzibile, rămân ficțiuni. Imaginația poate să se joace cu posibilitățile - și, pentru a ține seama de variantele pe care le avem, este necesar s-o facă; absența acestei activități e răspunzătoare de multe dintre dificultățile noastre. Dar, în timp ce scenariile ne pot ajuta să ne organizăm ideile, ele nu sunt „preziceri“ în sensul literal al cuvântului.

Pe de o parte, nu există nici un motiv de a presupune că tinerii muncitori furioși din industria constructoare de mașini vor răpi un senator al S.U.A.; pot fi la fel de bine fermieri, sau Chicanos - sau, de ce nu, algerieni nemulțumiți din Paris sau eschimoși din Ottawa. Nu există nici o inevitabilitate istorică privitoare la o lovitură de stat în Arabia Saudită, ceea ce, fără îndoială, îi permite Regelui Faisal să doarmă noaptea; s-ar putea la fel de ușor întâmpla în oricare altă țară din Orientul Mijlociu, la fel cum primul reactor cu regenerare rapidă din lume ar putea declanșa o tragedie masivă în S.U.A., nu în Uniunea Sovietică.

Mai mult, astăzi este la modă să fii pesimist. Intelectualii preconizează dezastrul malthusian, filmele portretizează cutremure și inferne în zgârie-nori, arta science fiction înfățișează distopii, iar industria nostalgiei ne asaltează cu dubiosul mesaj

subliminal că ieri era mai bine. Categoric, scenariul eco-spasmului nu zugrăvește un tablou plăcut. Dar servește, cred, unui scop util, căci dramatizează în mod sistematic complexitățile crizei cu care ne confruntăm, faptul că nu e doar un boom sau faliment tradițional, o reluare a anilor 1923 sau 1929. Conceptul de eco-spasm ne lărgeste vederile convenționale asupra problemelor, pentru a include și toți acești factori ecologici, tehnologici, sociali și militari care fac comparațiile cu 1923 sau 1929 atât de eronate.

După ce și-a servit acest scop, însă, n-ar trebui să ne ducă la supoziția că viitorul e înghețat - că nu ne așteaptă altceva decât un coșmar. Într-adevăr, s-ar putea scrie scenarii care să țină seama de variante mult mai optimiste. Asemenea scenarii ar putea include, de exemplu, descoperirea unei surse complet noi de energie curată, sau o neașteptată realizare în cercetările asupra energiei solare ori de fuziune; brusca ascensiune a unei mișcări religioase în Vest care restrânge consumul cărnii de vită (și, prin urmare, salvează miliarde de tone de grâne și oferă o dietă mai nutritivă pentru lume în ansamblu); invenția unor noi aranjamente transnaționale care să dezamorseze cursa înarmărilor nucleare; sau apariția unei conduceri politice de stil nou în Vest, care să recunoască slăbiciunile și ineficiențele înaltei centralizări și să înainteze spre regionalizarea și descentralizarea prin mijloace pașnice.

Am putea, cu tot atâta temei, să proiectăm în aceste istorii viitoare răspândirea alternativelor umane față de lanțul de montaj; împărțirea puterii economice cu muncitorii și consumatorii; difuzarea valorilor care să ofere femeilor variante socialmente acceptabile față de rolul reproducător (și, de aici, să înceapă reducerea demografică și folosirea resurselor în națiunile pe care încă le mai considerăm, în mod anacronic, „industriale“).

Am putea specula referitor la dezvoltarea unui tratament contra cancerului, de exemplu, sau la surse alternative de proteine ieftine. Unele chimicale din alimentația sugarilor pot reieși ca stimulând, nu întârziind, dezvoltarea mintală. Nu e imposibil ca izbânzile din piscicultură și cultivarea algelor să înceapă o ameliorare a imaginii foametei mondiale; ca poluarea termică să fie deturnată pe scară largă spre încălzirea locuințelor; ca sondele spațiale să ne aducă indicii despre resurse complet neașteptate; ca sloganul economistului E.F. Schumacher „ce e mic e frumos” să prindă, iar folosirea imaginativă a tehnologiei intermediare să creeze economii stabile, de folos vieții, în multe părți ale așa-numitei lumi a treia; ca gerontologii să descopere căi de a prelungi sănătatea în timpul ultimelor decenii de viață; ca noi sfinți și profeți să apară pentru a articula valorile transformate ale viitoarei civilizații supra-industriale.

Adevărul este că nu suntem neputincioși. Viitorul emergent nu e predestinat; el reprezintă dezno-dământul hotărârilor pe care le luăm în prezent. Încă de pe-acum, putem face pași inteligenți spre a ne recâștiga controlul asupra destinului nostru scăpat din mână - iar scenariul eco-spasmului, tocmai fiindcă este atât de pesimist, ne ajută să indicăm schimbările care trebuie operate și strategiile de tranziție care ne-ar putea ușura trecerea spre viitor.

Din investigațiile care au condus la acest raport reies cu acuitate două principii, sau „lecții”. Sunt simple și de o auto-evidență orbitoare. Și totuși, călătoriile și interview-urile mele mă conving că ambele sunt violate zilnic de către politicieni, oficialități guvernamentale, economiști și alții, care, confrunțați cu perspectiva, cu realitatea chiar, a eco-spasmului, încearcă frenetic să construiască o nouă Linie Maginot.

Primul principiu poate fi enunțat succint: *„economia nu poate rezolva singură criza.*

Multe dintre problemele noastre imediate decurg din încercarea de a atinge scopuri economice, ca de pildă un ritm crescător fix al încadrării totale în muncă, fără a ne preocupa de celelalte părți ale ecosistemului. Dacă am fi ținut seama din timp de posibilitatea unei strâmtorări energetice, dacă am fi încercat să prevedem impactul anumitor tehnologii asupra mediului ambiant, dacă ne-am fi gândit cum subminează economia bunăstării viața familială și organizarea comunitară, poate că nu am fi ajuns în capcana de acum.

Știm, după un deceniu de dezvăluiri dureroase, că trăim într-un eco-sistem extrem de fragil și infinit de interconectat, care poate fi distrus, dacă nu suntem atenți. „Noua economie“ necesară pentru vindecarea stării de eco-spasm nu se poate detașa de acest adevăr dominant și inevitabil.

Aceasta înseamnă că orice tentativă de a slăbi controlul ambiental în schimbul locurilor de muncă imediate sau al profiturilor poate adânci criza, în loc s-o rezolve. Este o încercare de a ipoteka - poate chiar de a falimenta - viitorul, de hatârul momentului. Nepăsătorul program de șoc orientat spre proliferarea reactoarelor nucleare cu regenerare rapidă, de exemplu, ca remediu al penuriei de energie, ridică probabilitatea unui dezastru pe o scară atât de hidoasă încât ar putea descumpăni alte dezvoltări tehnologice și stabilitatea economică a unei întregi generații.

A permite folosirea reînnoită a cărbunelui cu înalt conținut de sulf, a înlătura printr-o ridicare din umeri pericolul mareelor negre (în cursa dezvoltării forajelor submarine), a permite deodorantelor și fixativelor cu aerosoli să perforeze pătura de ozon a Pământului, a continua orbește pomparea aditivilor, coloranților și aromatizanților chimici în alimente pentru ca să se vândă mai bine, pe scurt, a crede că trebuie

să sacrificăm sănătatea și siguranța pentru a ne păstra slujbele (în loc de a ne păstra slujbele pentru a ne asigura sănătatea și siguranța), e absurd de contraproductiv.

Nu numai ecologia fizică trebuie să fie luată în calcul înainte de a aborda orice program economic de rezolvare a crizei. Există, în plus, o „ecologie socială” de care trebuie să se țină seamă. De exemplu, încercările de a menține înalta eficiență în industrie prin rotirea repetată a muncitorilor poate aduce cu sine dislocări sociale iremediabile, tensiuni familiale, moartea comunităților și alte efecte negative.

Ideea unui „leac economic” rapid este întru totul la fel de primejdioasă ca ideea comparabilă, populară printre anumiți oameni de știință înguști la minte, că pentru fiecare dintre dificultățile noastre există un „leac tehnologic” rapid și curat.

Acest lucru sugerează că orice program economic înaintat de către un guvern, partid politic, corporație, sindicat sau grupare cetățenească, ar trebui să fie scos imediat din discuție dacă nu poartă cu el, efectiv, o „declarație de impact” care să spună ce consecințe e probabil să aibă asupra aerului, apei și altor resurse naturale de care depinde supraviețuirea, precum și în cel fel ar fi de așteptat să ne afecteze structurile familiale, sociale și comunitare. Fără îndoială, uneori trebuie să negociem între avantajele economice imediate și sănătatea socială și ecologică pe termen lung. Dar, dacă o facem, ar trebui să știm dinainte ce urmări pot avea aceste compromisuri. Numai în acest fel putem evita pericolele „econo-gândirii” - tradiționala noastră incapacitate de a vedea cum se interrelaționează economia cu celelalte sisteme - sociale, culturale și ecologice. Asemenea „declarații de impact” atașate tuturor legislațiilor economice și tururilor politicilor economice importante propuse, ne pot scuti de periculoasele efecte „de bumerang”.

Întrucât eco-spasmul e mai mult decât doar o problemă economică, orice tentativă de a-l trata ca atare, aplicând remedii exclusiv economice care ignoră efectele colaterale, nu va face decât să-l agraveze. Ceea ce ne va trebui, prin urmare, va fi o întreagă baterie de strategii compatibile care să trateze nu numai cu masa monetară, salariile, prețurile și balanța de plăți, ci și cu toate celelalte, de la mediul ambiant și folosirea resurselor până la învățământ și viața culturală, de la transporturi și comunicații până la relațiile în schimbare dintre bărbați și femei.

Al doilea principiu este la fel de scurt: *trecutul nu poate (și nu trebuie) să fie reiterat*. Dacă analiza eco-spasmului este fie și doar aproximativ corectă, iar actuala stare de urgență face parte dintr-un proces în cadrul căruia societățile răzbat spre un stadiu nou, mai avansat, de dezvoltare, atunci politicile noastre nu trebuie doar să încerce o reinstituire a vechii ordini industriale.

Strategiile orientate spre punerea lucrurilor acolo unde erau înainte - „restaurarea“ /locurilor de muncă, scoaterea mai multor mașini în circulație, continuarea dezvoltării suburbane, încurajarea standardizării sociale, cimentarea nucleului familial înapoi spre forma tradițională - sunt reacționare, indiferent că le expune stânga, dreapta sau centrul, toate la fel de desuete.

Sigur că avem nevoie de slujbe, transporturi, locuințe, integrare socială și familii. Dar nu aceleași slujbe, nu același gen de transporturi, același sistem de cazare, aceeași politică socială sau structură familială pe care le-am avut până acum.

Pe măsură ce criza se adâncește, vom auzi chemări tot mai panicate la o întoarcere spre ziua cea de ieri. Pe de o parte, asociația patronilor francezi, Patronatul, insistă pentru un nou avânt spre

dezvoltarea economică fără restricții (o dezvoltare, cum o numesc ei, *à la Japonaise*).¹ Această mentalitate, care are omologi în toate țările, caută să rezolve criza imediată aplicând iarăși, și cu mai multă forță, înseși strategiile care ne-au adus din capul locului la ea.

Asemenea grupări n-au învățat din ultimul deceniu nimic despre delicata balanță a ecologiei lumii, despre puterea crescândă a națiunilor în curs de dezvoltare și despre valorile schimbate din cadrul muribundeii societăți industriale. Imaginea lor asupra unei lumi dezirabile constă în lumea trecutului. Sunt „reversioniști“.

Pentru un reversionist francez, „vremurile bune“ pot fi reprezentate de lumea anului 1967 - când De Gaulle era încă în plină glorie, când studenții încă nu ridicaseră baricade pe străzi, când singura problemă părea să fie aceea de a-i ajunge din urmă pe americani în jocul dezvoltării tehnologice. Pentru reversionistul american, anul poate fi 1960, când un președinte tânăr putea vorbi despre o Nouă Frontieră (referindu-se la extensia vechiului New Deal²), când belșugul părea să ne facă la nesfârșit cu ochiul - o lume promițătoare, care curând avea să fie spulberată de asasinate, marșuri, revolte și un război cangrenos adus acasă. Pentru japonezi, anul poate fi 1970, când guvernul Sato și consultanții externi puteau prognoza dezvoltarea economică în linie

-
1. Respectiva lipsă de ironie a Patronatului este categoric nongalică. Dacă există un lucru pe care îl știu acum *les Japonais*, este acela că dezvoltarea economică neînfrânată din anii '60 a contribuit la drasticele lor dereglări actuale. (n.a.).
 2. „Noua Tranzacție“, sau „Noua Înțelegere“, politica economică lansată de Franklin Delano Roosevelt (1882-1945), Președinte al S.U.A. între anii 1933 și 1945, constând într-o grupare de măsuri dirijiste care au lichidat Marea Criză din 1929-1933 (n.tr.).

dreaptă până când, prin jurul anului 2000, Japonia avea să devină un „super-stat“.

Fiecare țară și fiecare grup social are propriile sale „fantezii de întoarcere“. Și nu toate se bazează pe dezvoltarea tehnologică. Anumiți ecologiști marginali sunt întru totul la fel de reversioniști în gândire și ajung mult mai departe în trecut cu imaginea lor despre o viață bună. Unii cred că societatea ar trebui să renunțe la aproape toată tehnologia și să se întoarcă nu la industrialismul încununat de succes, ci tocmai la o stare pastorală pre-industrială. Pentru alții, o restaurare a anilor 1920 sau 1940 ar prinde de minune - o lume în care, s-ar zice, aerul încă era acceptabil de curat, iar pietonii puteau circula în siguranță pe stradă. Printre acești reversioniști domnește o componentă puternică de ascetism protestant, un sentiment că belșugul în sine e corupt. Unii nu doresc doar simpla restaurare a unui mediu ambiant mai curat, ci însăși societatea sătească puritană, imobilă și stagnantă de pe vremuri. Dezgustați pe bună dreptate de reziduurile, excesele și consumatismul ostentativ pe care-l văd în jur, privesc sărăcia ca oarecum înnobilitantă - o optică pe care săracii, însă, n-o împărtășesc deloc cu entuziasm.

Ambele opțiuni - tehnomania și dezvoltarea economică neînfrânată pe de o parte, și ruralismul romantic pe de altă parte - caută să readucă ziua cea de ieri. Calea de scăpare din eco-spasm, însă, nu constă într-o scurmare înapoi spre trecut. Ea implică recunoașterea faptului că orice mare criză reprezintă și o mare ocazie. Ar trebui să folosim această ocazie pentru a ne propulsa spre un viitor dezirabil, supra-industrial.

STRATEGII DE TRANZIȚIE

Așadar, încotro ne îndreptăm? Sau, mai la obiect, cum? Într-un raport relativ scurt ca acesta, este evident imposibil să prezentăm un set complet dezvoltat, rotunjit, de asemenea „strategii de tranziție”. Se poate însă schița un început. Cele care urmează sunt câteva astfel de strategii. Gama lor variază cu deliberare, de la cele pe termen lung până la cele imediate, precum și de la problemele globale la cele locale. Sunt prezentate nu atât cu speranța că vor fi aplicate imediat, cât că vor ilustra o strategie de abordare - un mod coerent de a gândi problemele. Nu toate sunt originale. Nici una nu e un panaceu universal. Dar toate decurg logic din analiza eco-spasmului. Toate sunt compatibile între ele. Și toate ne-ar putea ajuta să reușim o tranziție mai pașnică spre viitor.

• **STRATEGIA UNU:** Re-stabilizarea economiei globale prin controlul asupra acelor forțe economice cruciale care în prezent sunt scăpate de sub control.

Națiunea-stat nu mai poate face față problemelor fundamentale ridicate de mutația spre supra-industrialism. În termeni economici, națiunea-stat e un produs al revoluției industriale și, ca atare, și-a jucat rolul. În țările avansate din punct de vedere tehnic (dacă nu și în zonele în curs de dezvoltare), este de acum fundamental depășită. Nu va dispărea, dar i se va reduce puterea. Ba chiar, a și început. Dacă analiza eco-spasmului a reușit ceva, ea relevă jalnica

incapacitate poticnită a guvernelor naționale și a politicienilor lor de a trata cu forțele economice care transcend granițele naționale.

Printre aceste forțe, cea absolut crucială este corporația multinațională. Categorie, dacă eurodolarii sunt într-adevăr menși să funcționeze ca o monedă transnațională, statutul lor ca atare trebuie să fie recunoscut explicit și trebuie supuși controlului transnațional. În mod egal, dacă băncile cu răspândire mondială urmează a fi lăsate să opereze, și ele trebuie aduse sub o formă de reglementare transnațională. Însă corporația multinațională este cea „verigă care trage lanțul”. Fără ea, după toate probabilitățile, n-ar mai exista nici o mare bancă transnațională sau problemă a eurodolarului.

Prin urmare, multinaționalele sunt cheia restabilizării economiei globale. Ele reprezintă potențialuri fantastice de ridicare a nivelului de trai sau de distrugere a acestuia, de sporire a conștiinței globale sau de a impunere a propriei lor ordini totalitare. (Îmi amintesc de o conversație pe care am purtat-o la Tokyo, cu președintele uneia dintre casele financiare japoneze gigant. „Am putea rezolva atâtea probleme,” a oftat el, „numai de-am avea o singură mare corporație multinațională!”)

S-a argumentat că, în sine, corporația multinațională este un produs al angajamentului industrial muribund față de dezvoltarea liniară bazată pe o tot mai mare descentralizare, unități de producție mai mici și tehnologii cu consum energetic scăzut. Acest argument n-ar trebui să fie înlăturat în grabă, ca utopic sau romantic. Dar fie că reiese, fie că nu, ca fiind valabil pe termen lung, este clar că în cadrul temporal *imediat* - următoarea jumătate de deceniu, sau puțin mai mult - enorma putere a corporației multinaționale nu poate fi lăsată să acționeze necontrolat. Mai mult, nici n-o va face.

Națiunile-stat individuale, doar ca să se mai agațe puțin de putere, vor fi silite să-și creeze noi mecanisme de control asupra transnaționalelor. Politicienii din fiecare țară în parte vor nega încontinuu față de public că „renunță la suveranitate“. Dar vor fi siliți să facă exact acest lucru, de către forța noii economii.

Într-adevăr, marile corporații mondiale vor constata curând că e în propriile lor interese să susțină creerea unui soi de ordine transnațională regulatoare. La fel ca toate marile organizații, disprețuiesc imprevizibilul și se tem de el. Prin urmare, vor ajunge să sprijine o formă de aparat stabilizator. O luptă politică fundamentală a anilor ce vin se va referi la *natura* exactă a acestui aparat și la gradul în care el va răspunde în fața publicului, distinct de interesele pur private.

Căci, luată în ansamblu, ascensiunea întreprinderii de afaceri globale reprezintă o semnificativă pierdere de democrație în sânul principalelor puteri industriale. Pe măsură ce tot mai multe decizii scapă controlului națiunii, acestea scapă și de responsabilitatea democratică. Însăși noțiunea de democrație presupune ca poporul unei țări să-și poată controla propria viață economică. Când această afirmație încetează să mai fie adevărată, indiferent din ce motive, țara devine o colonie.

În acest sens, cele mai bogate țări ale lumii lu-necă spre starea de colonii. Nu se pune numai problema șecilor petrolului care cumpără proprietăți imobiliare în diverse țări industriale sau inversează fluxul investițiilor străine. În măsura în care se întâmplă acest lucru, riscul colonialismului inversat poate exista - dar rămâne un colonialism tradițional: o țară care subordonează viața economică a alteia în scopuri proprii. Ceea ce este tot mai posibil în ziua de azi e un soi de colonialism nou, mult mai alunecos, un super-colonialism în cadrul căruia economiile

naționale se subordonează nu altor națiuni, ci activităților rețelei sau sistemului economic transnațional asupra căruia nu au nici un control.

Ceea ce e necesar acum este acțiunea de a decoloniza națiunile cele mai bogate și, în mod ostentativ, mai puternice, precum și pe cele mai sărace.

Concret vorbind, e timpul ca toate corporațiile naționale și locale să se lămurească asupra propriilor lor interese. Până și cele mai mari companii suferă când economia e în mod repetat clătinată sub loviturile din afară. Liderii de afaceri din țările industriale ar trebui să se alătore sindicatelor, organizațiilor de consumatori și ecologiști și altor grupări populare, ca să insiste pentru ceva ce e în interesul tuturor: reglementarea multinaționalelor.

Așa ceva poate însemna foarte bine impunerea de reguli regionale sau supra-naționale pentru protecția mediului; standarde de salarizare și protecția muncii; investiții și activități bancare transnaționale; și chiar impozite. Poate fi necesară creerea unor comisii de control transnațional finanțate din impozitele bazate pe economiile pe care le fac multinaționalele, putând eschiva sau minimaliza obligațiile fiscale naționale. (Taxarea corespunzătoare a multinaționalelor ar ajuta și alte companii să concureze mai cinstit cu ele.) Poate însemna obligarea corporațiilor globale să contribuie la fondurile transnaționale pentru progres social în țările unde operează, și mai ales țările în curs de dezvoltare.

Indiferent ce formă iau în ultimă instanță aceste reglementări, lupta de a controla corporațiile, băncile și alte instituții financiare care le servesc nu se poate purta în nici o țară aparte. A sosit timpul să se formeze o mișcare transnațională cu adevărat politică - întrunind laolaltă muncitori, consumatori, mici firme, directori de corporații, ecologiști, lideri politici și alții *din cât mai multe țări*, pentru un nou soi de

acțiune politică globală, o Asociație Mondială pentru Controlul Sistemelor Transnaționale. Orice asemenea mișcare s-ar putea aștepta la sprijinul imediat și substanțial din partea națiunilor sărace, care de asemenea ar avea nevoie, chiar mai urgent, să-i aducă pe noii giganți într-un cadru de lucru regulator mai rațional.

Directorii executivi ai corporațiilor multinaționale, bancherii și financiarii, nu sunt niște personaje sinistre scoase din cine știe ce caricatură a ziarului „*Pravda*”. Nu sunt cu toții spioni și sabotori contrarevoluționari cum sugerează rolul jucat de I.T.&T. în Chile. Sunt pur și simplu investitori, manageri și planificatori, care profită de cel mai mare vid legal din lume - și, cu acest prilej, dereglează economia lumii. Numeroase multinaționale au contribuit net pentru a îmbunătăți standardele de viață în țările unde operează; unele au introdus sisteme de muncă umane supra-industriale; altele, într-o oarecare măsură, chiar au început să democratizeze locul de muncă. Dar dacă e vorba să alcătuim o nouă ordine economică, mai stabilă, care să nu fie încontinuu zguduită de giganticele forțe galvanice asupra cărora înseși corporațiile globale dețin un foarte redus control sistematic, atunci multinaționalele trebuie să fie reglementate. Națiunile în curs de dezvoltare o știu. E vremea ca noi, cei din națiunile industriale, să recunoaștem la rândul-ne cât de mult depinde soarta noastră de ele, și să luăm măsurile corespunzătoare.

STRATEGIA DOI: Construirea stabilizatorilor supra-industriali care să-i înlocuiască sau să-i suplimenteze pe cei actualmente căzuți în desuetudine.

Nu numai oscilațiile din sistemul financiar generate de către ascensiunea multinaționalelor sunt acelea care trebuie să fie controlate. Au trecut vremurile când energia și materiile prime ieftine

curgeau într-un flux lin și sigur din țările sărace spre cele bogate. Oricare ar fi deznodământul actualelor lupte economice pentru petrol, în următoarea jumătate de deceniu, cel puțin, trebuie să ne așteptăm la disrupții crescânde, valuri și oscilații ale prețurilor. Cu cuvintele unui raport recent al Academiei Naționale de Științe (S.U.A.), ne confruntăm cu „o serie de șocuri cu gravitate variabilă, după cum intervin penuriile de materiale unele după altele...” Vechea învoială resurse/energie s-a închis. Și nici nu e de așteptat, când Rusia, China, India, Franța și cine știe câte alte puteri sunt deținătoare de arme nucleare, să se redeschidă diplomația canonierei. Până și țările mici, non-nucleare, sunt tot mai capabile de auto-apărare, după cum indică invazia Cubei și Războiul din Vietnam.

Ceea ce înseamnă că, odată ce țările industriale avansează spre supra-industrialism, ele trebuie să-și bazeze afluența continuă pe altceva decât belșugul de materii prime: o capacitate tot mai crescută de a face, după cum afirmă Buckminster Fuller, „mai mult, cu mai puțin“.

Câtă vreme acest lucru nu înseamnă sfârșitul progresului tehnologic, el reprezintă totuși o politică radical-conservatoare. Înseamnă un mai înalt ordin al imaginației. Și înseamnă că impozitele și alte stimulente trebuie să fie devotate dezvoltării rapide a produselor ce economisesc resursele și energia. În loc de a răsplăti cu credite fiscale lipsite de discernământ investițiile corporatiste, de ce să nu le orientăm pe acestea tocmai spre investițiile în noile tehnologii sănătoase ecologic și valoroase socialmente?

Dar analiza eco-spasmului mai sugerează și o urgentă nevoie a unor noi genuri de stabilizatori. Întrucât trebuie să ne așteptăm la oscilații tot mai nestăpânite în rezervele mondiale de hrană și resurse, este vremea să începem constituirea unor

stabilizatori de resurse și alimente sub forma stocurilor de rezervă, la un nivel global, precum și regional și local.

Stocurile pot nu numai să ajute la depășirea pericolurilor perioade de lipsuri, ci se pot folosi inteligent pentru a nivela oscilațiile de prețuri când acestea scapă din mână. (Când prețul unei resurse e prea scăzut, agenția de stocare, publică sau privată, cumpără, susținând nivelul prețului; când prețurile o iau în sus datorită sub-aprovizionării, agenția vinde, coborând nivelul prețului.)

Un asemenea sistem oferă o marjă de siguranță și stabilitate. Protejează consumatorii și vânzătorii împotriva pierderilor dezastruoase și, pe același principiu, elimină posibilitatea profiturilor forțate.

La Conferința Mondială pentru Hrană din Roma, 1974, s-a ajuns la un acord de principiu asupra necesității unui sistem coordonat internațional al rezervelor naționale de mâncare. Un asemenea sistem, implicând un stoc-tampon de aproximativ 60.000.000 tone de orez, grâu, porumb, sorg, mei și alte cereale, ar putea să joace un vast rol pozitiv în nivelarea oscilațiilor economice, ajutând totodată la rezolvarea crizelor alimentare tot mai grave ale lumii.

Creerea acestei rețele mondiale - și a corespondentelor ei regionale - ar trebui să beneficieze de înalte priorități în toate țările industriale pe care le interesează stabilizarea economiei proprii.¹ Problema stocurilor și a rezervelor, însă, se extinde mult dincolo de domeniul hranei. În anii '50, după Războiul din Coreea, Statele Unite au menținut un stoc de materiale strategice ca tungstenul, bauxita, cauciucul

1. Pentru a acumula rezerve interne, însă, fără a agrava inflația, trebuie în același timp să stimulăm producția agricolă a națiunilor în curs de dezvoltare. Aceasta sugerează ca țările industriale să-și mărească, nu să-și reducă, ajutorul de

natural, fierul, minereul de crom și feromanganatii. Principiul de la baza acestei acțiuni nu era economic, ci militar. Avea scopul de a asigura S.U.A. o provizie suficientă de materiale strategice pentru a purta un război timp de cinci ani. La sfârșitul anilor '50, a fost redusă la o rezervă pe trei ani, în baza faptului că orice război major avea toate șansele să fie nucleâr și, deci, scurt.

La începutul anilor '70, administrația Nixon a redus și mai mult stocul, până la o provizie pe un an. E de presupus că a acționat ca reacție la presiunile economice: problema balanței de plăți a S.U.A. agravându-se, extragerea din stoc în locul achizițiilor din străinătate a redus sumele de dolari ieșite. Mai mult, dobânzile mai mari însemnau creșterea costurilor de menținere a rezervelor.

De la valul de penurii din 1973, ideea unui stoc cu destinație economică, nu doar militară, a atras tot mai mult atenția în Congres și Casa Albă. Ideea este cercetată de asemenea și în alte țări, mai ales pe baza embargoului asupra petrolului arab în timpul Războiului de Yom Kippur.

-dezvoltare agricolă față de țările mai sărace, și să ridicăm toate restricțiile rămase asupra vânzărilor de îngrășăminte către țările în curs de dezvoltare.

Mai multe națiuni industriale, inclusiv S.U.A., au restrâns exporturile de îngrășăminte, într-un efort zadarnic de a controla prețurile la alimente, în creștere, de pe piețele interne. Nu a fost numai o atitudine mioapă, ci și egoistă. Statele Unite folosesc în prezent atât de multe îngrășăminte, încât se confruntă cu un beneficiu în scădere per tonă folosită. Folosirea aceluiași tonaj pe plantațiile țărilor mai puțin avansate tehnologic ar putea, în perspectivă, să genereze un procentaj superior al beneficiilor. De asemenea, o semnificativă fracțiune de îngrășăminte din societățile industriale se consumă în scopuri non-agricole. În timp ce milioane de oameni mor de foame, îngrășămintele contribuie la întreținerea cimitirelor, terenurilor de golf și a peluzelor casnice. (n.a.)

Conceptul de stoc ridică întrebări dificile, ideologice precum și strict practice; mai ales în economiile capitaliste. Dar, indiferent că vorbim despre alimente sau despre materiale, există căi de ocolire a acestor dificultăți. În S.U.A., eventual, corporațiile individuale ar putea fi încurajate să mențină inventare mai mari, permițându-le să excludă din calcule, în scopuri fiscale, o parte din costurile cheltuielilor pe resurse în momentul achiziției, nu în momentul folosirii materialelor în producție. Acest sistem fiscal este actualmente folosit în Suedia. Ținând inventare oarecum mai mari, companiile pot cumpăra mai mult atunci când prețurile scad și reține mai mult timp când prețurile cresc, astfel atenuând întrucâtva efectele oscilațiilor rapide și accentuate.

Asemenea acumulări în sectorul privat ar putea fi suplimentate din partea rezervelor guvernamentale directe. Mai mult, am putea crea instalații de stat sau mixte, de rezervă, pentru producția de urgență a materialelor esențiale. Ne putem imagina asemenea facilități înființate și pe plan transnațional - în proprietatea consorțiilor de guverne și oferind o rezervă esențială în caz de urgență economică sau de altă natură.

Un asemenea sistem ar necesita, din start, participarea națiunilor sărace alături de cele bogate, a producătorilor precum și a consumatorilor. Oferă un mod de a ușura unele dintre cele mai grave instabilități care afectează lumea de joasă tehnicitate. Mai oferă și o contracarare de lungă durată a puterii cartelurilor exploatare. În același timp, ne putem imagina chiar și aplicarea principiului stocării pentru a proteja zonele urbane majore împotriva anumitor genuri de prăbușiri sau penurii care le pot primejdiui existența.

Ce anume îi este necesar unui oraș pentru a menține cea ce economistul singaporez Augustine Tan numește o economie „ireductibil minimă”? Pentru

Singapore, puternic presat de forțe economice din afară și lipsit de resurse proprii, cu excepția unui port magnific, problema nu rămâne, în timpul unui eco-spasm global, pur teoretică. Și nici pentru alte centre urbane nu este neînsemnată. Dacă regiunile urbane și alte zone economice ar începe să-și estimeze sistematic nevoile de strictă necesitate, ar deveni posibil să începem construirea unor programe de „asigurare urbană” care se pot dovedi neprețuite în caz de eșec al sistemelor pe scară largă, lipsuri de alimente și alte crize problematice pentru viață.

Orașele de demult trăiau, după cum a subliniat Kenneth Boulding, la câteva săptămâni distanță de pieirea prin inanție. Orașele contemporane sunt de asemenea extrem de vulnerabile, deși în moduri mult mai subtile: depind atât de total de sursele externe de hrană și energie, de transporturile rutiere, de iluminare, ascensoare, aer condiționat, sisteme de încălzire sau rezerve de oxigen la îndemâna spitalelor, apă pentru locuințe și industrii, telefoane și servicii poștale, încât și ele trăiesc mai aproape de marginea prăpastiei decât ne-ar conveni oricărui dintre noi să ne gândim. Recenta epidemie de holeră din Neapole, de pildă, reflectă, la fel ca toate epidemiile de holeră istorice, colapsul serviciilor de sănătate publică în perioade de tumult social și economic.

Intrând într-o lungă perioadă de instabilitate socială, avem mare nevoie să reexaminăm factorii esențiali ai supraviețuirii urbane și să începem proiectarea sistemelor de asigurare urbană.

Astăzi, vedem milioane de indivizi speriați din clasa mijlocie urmărind strategii de „adăpostire anti-radioactivă” pentru a-și asigura propria supraviețuire în caz de catastrofă sau prăbușire. Își cumpără arme de foc, acumulează provizii de alimente deshidratate, cumpără suprafețe de pământ izolate la țară.

Indiferent că temerile lor sunt justificate sau nu, aceste acțiuni relevă o profundă neîncredere în capacitatea autorităților existente de a garanta până și o șansă minimă de supraviețuire.

În loc de a încuraja aceste reacții foarte individualiste și adeseori antisociale - acumulări private, de exemplu, ale produselor pe toată gama de la zahăr până la conserve și hârtie igienică - trebuie să creem o nouă încredere publică. Așa ceva nu se poate face prin simpla etichetare a pesimismului ca anti-patriotic. Se poate realiza numai prin strategii de tranziție sociale, nu individuale - oferind asigurări de rezervă și dispozitive garantate pentru sistemele noastre sociale și economice periclitare.

STRATEGIA TREI: „Supra-industrializarea“ politicii de angajări.

Atât națiunile industriale capitaliste cât și cele socialiste sunt în principiu devotate ideii că oricine are nevoie sau dorește o slujbă ar trebui să și-o poată găsi. Astăzi, în timp ce șomajul se întinde, guvernele plănuiesc să cheltuiască miliarde, la nevoie, pentru a sprijini angajările. Totuși, în politica de angajări, precum și în politicile monetară și financiară, domnește regula Maginot: continuăm să ne luptăm cu ultima depresiune.

Toate națiunile industriale împărtășesc anumite ipoteze în comun. Astfel, ele își bazează politica pe convingerea că cea mai mare parte a muncii se efectuează pentru a crea mărfuri. Când ne gândim la șomaj, automat ne vin în minte muncitori din fabrici, lucrători de la lanțurile-de-montaj ale automobilelor, mineri de cărbune și fabrici cu lacăte la poartă. Totuși, nu mai este obligatoriu adevărat că majoritatea oamenilor din națiunile industriale avansate sunt ocupați în fabricația de bunuri. Fiecare dintre aceste țări a asistat la mutații pronunțate către angajarea în

sectorul serviciilor, inclusiv cele care au ajuns să fie cunoscute ca „servicii umane” - sănătate, învățământ și bunăstare în miriadele lor de forme. Odată cu progresul automatizărilor, ne-am depopulat, relativ vorbind, fabricile, comutând locurile de muncă în domeniul gulereilor-albe și al serviciilor. Într-adevăr, în S.U.A. au trecut deja douăzeci de ani de când funcționarii cu gulere-albe și din sfera serviciilor au început să depășească numeric muncitorii cu salopete-albastre.

Acest transfer din fabrică face parte din tranziția spre o economie supra-industrială și, în anumite limite, ar trebui să fie puternic încurajat. În loc de a concepe strategii de angajare orientate spre punerea oamenilor la loc exact în aceleași posturi pe care le-au lăsat în urmă, ar fi mult mai inteligent să concepem politici de reangajare selectivă care să ne continue conversia spre o societate orientată către servicii.

Există cel puțin două motive importante pentru a proceda astfel. Mai întâi, o societate a serviciilor ne poate ajuta să rezolvăm multe dintre problemele sociale, comunitare și ecologice acumulate, pe care ni le-a lăsat moștenire politica de dezvoltare economică neîngrădită din urmă cu două decenii. În al doilea rând, o societate orientată pe servicii e mai puțin dependentă de marile intrări de energie și resurse decât o societate industrială tradițională.

Cu cuvintele lui Frank Riessman și Alan Gartner, a căror carte, „Societatea serviciilor și avangarda consumatorilor”, este pe departe cea mai bună pe acest subiect, „continua dezvoltare industrială duce la șomaj și sub-utilizarea oamenilor; prin contrast, dezvoltarea serviciilor umane va duce la o deplină asemenea utilizare. O societate echilibrată ecologic nu presupune lipsa dezvoltării, ci doar trecerea către serviciile umane...”

În pofida tendințelor recente, o amplă gamă de servicii decente la niveluri de preț acceptabile rămân indisponibile în S.U.A., și chiar în națiunile industriale mai orientate spre bunăstarea populației. Tratatamentul celor suferinzi psihic și al bătrânilor rămâne scandalos. Învățământul inovator moare de foame. Milioane de alcoolici rămân netratați. Închisorile sunt o crimă. Există milioane de potențiale slujbe noi disponibile în programele de sănătate comunitară, clinicile de boli mintale, centrele de îngrijire a copiilor și bătrânilor și în serviciile de nutriție, ca să nu mai menționăm învățământul de toate categoriile.

În afara serviciilor umane, este valabil același lucru. Ne lipsesc rudimentele unei existențe raționale într-o societate industrială. Oricine care a încercat să repare un cuptor, să regleze corect o mașină sau să depaneze o instalație de apă, e conștient că asemenea servicii sunt, din toate motivele practice, fie indisponibile fie scandalos de scumpe.

Aceasta înseamnă că în loc să imaginăm angajări complete în termenii unor Detroit-uri și mai mari, pentru a scoate pe piață produse și mai ireparabile, ar trebui să se acorde stimulente dezvoltării unei întregi game noi de servicii, atât în întreprinderile private cât și cele publice. Dacă cineva vrea să înființeze o mică firmă sau o companie concesionând asemenea servicii elementare de reparații, haideți, pentru numele lui Dumnezeu, să oferim împrumuturi speciale, credite și alte ajutoare, pentru a-l face să pornească. Serviciile sunt intensive la nivelul muncii - ceea ce, se presupune, caută programele de angajări totale.

La o adică, de ce n-ar putea să apară școli noi, care să instruiască oamenii pentru asemenea ocupații din sfera serviciilor și în același timp să le finanțeze studiile prestând efectiv servicii? Corelată adecvat cu sistemul de învățământ, industria serviciilor ar putea

oferi ocupații demne milioanei de bărbați și femei care altminteri se confruntă cu perspective sumbre.

Se pot inventa noi instituții, de diverse feluri, pentru a furniza servicii de urgentă necesitate. Acestea pot fi private (făcând parte dintr-un sector cu profit regulat) sau de stat, ori non-profit - sau fuziuni imaginative ale acestora.¹ Problemele importante nu sunt de natură ideologică, sectorul public vis-à-vis de cel privat; important este modul de a se face treaba și a oferi cu acest prilej locuri de muncă.

Noile servicii mai pot fi legate și de întreținerea ambientală - reîmpăduririle (unde avem de învățat o lecție de la Corpul Civil de Conservare înființat în S.U.A. pe vremea ultimei depresiuni), reclamările de pământuri din zonele minelor abandonate sau „orfane“, curățirea râurilor, controlul șobolanilor, descăleșterea zgomotului, reciclarea reziduurilor și zeci și zeci de alte asemenea activități socialmente necesare.

Respectând opțiunile imediate ale acelor care, încă prinși în vechiul sistem industrial, sunt șomeri, ale căror ajutoare de șomaj se epuizează, ale căror pensii sunt neîndestulătoare și a căror personalitate psihologică e distrusă atunci când nu depun activități productive, este imperativ să creem rapid programe de angajare publică. Acestea, însă, n-ar trebui să fie modelate după lucrările publice de stil vechi, din vremea depresiunii, care căutau să creeze slujbe uniforme pentru milioane de oameni.

Asemenea programe de muncă publică, potrivite

1 O mare companie de asigurări s-a gândit să elaboreze, ca parte din pachetul său de asigurări pe viață, un program de servicii speciale pentru văduve și văduvi. Necesitățile de servicii umane într-un asemenea decor ar putea fi contractate de către companie pentru efectuarea din partea agențiilor non-profit - un revers al sistemului mai comun în care organizațiile non-profit cumpără servicii de la corporații. (n.a.)

în epoca lor, sunt acum depășite. Majoritatea se bazează pe ipotezele tipice ale erei industriale. Erau centralizate. Cereau muncă standardizată. Distrugeau inițiativa. Nu-i ofereau individului nici demnitate, nici posibilitatea de a alege. Nu trezeau nici un entuziasm, imaginație sau spirit întreprinzător din partea individului.

Există un mod total diferit de a ataca problema, legând-o direct de nevoia noastră clară a anumitor servicii sociale, culturale, ambientale și pur și simplu gospodărești. În loc de a încerca să angajăm armate de șomeri la nivel național, așa cum procedau multe programe din perioada depresiunii, sau a-i adăuga pe statele de plată ale birocrațiilor existente la nivel orășenesc, statal sau regional, cum se propune acum, am putea, dimpotrivă, să înființăm o rețea descentralizată de „Centre pentru Servicii”.

Cu excepția unui personal sumar, asemenea centre nu ar angaja pe nimeni. În schimb, ar solicita idei din partea șomerilor înșiși, despre modul cum s-ar putea pune în aplicare energiile și talentele pentru a umple golul de servicii. Centrele ar finanța apoi acele proiecte propuse care par să aibă cele mai mari șanse de a oferi maximum de locuri de muncă și maximum de servicii, pentru minimum de bani.

Unii dintre șomeri ar putea alege să conducă centre de îngrijire cu ziua sau să ofere mijloace de transport pentru handicapați și bătrâni. Alții pot organiza o companie non-profit mică pentru reparații la domiciliu. Inginerii neangajați, oamenii de știință și tehnicienii, pot crea noi tehnologii de control al poluării sau sisteme experimentale de încălzire cu energie solară. Profesorii pot să înființeze școli alternative pentru a preda specialități indisponibile pe scară largă, sau să lucreze cu sub-grupe specializate ale populației infantile: copiii deosebit de înzestrați,

cei înapoiți, cei handicapați. Iar alții ar putea oferi servicii de sănătate para-profesionale, îngrijiri medicale practice, asistență pre- și post-natală. Unele dintre aceste noi activități pot necesita doar o subvenționare minimă pentru a se pune pe roate, iar altele pot reieși chiar ca fiind auto-suficiente din punct de vedere economic. Programul Centrelor de Servicii ar putea, prin urmare, să deturneze enorme cantități de energie umană creatoare spre domeniile serviciilor critice; ar putea oferi locuri de muncă aproape imediat; ar putea-o face cu costuri mult mai scăzute decât programele tradiționale; și ar rezolva problema fără a institui noi birocratii uniforme, care sufocă inițiativa.

Există, într-adevăr, un model de succes al unei asemenea politici novatoare. În Canada, așa-numitul *Local Initiatives Program*¹ (L.I.P.), deși nu se limitează strict la prestarea de servicii, acționează în mare măsură astfel. Invită șomerii să vină cu propuneri de proiecte care vor oferi locuri de muncă și vor servi unor necesități utile. Apoi, programul finanțează cele mai reușite asemenea proiecte. În acest fel, proiectele diferă din loc în loc; satisfac nevoi locale distincte; investesc talentele și energiile șomerilor înșiși. Pe scurt, problema e atacată de jos în sus, nu de sus în jos.

În cadrul programului canadian, la fel ca în orice mare întreprindere, au existat atât succese, cât și dezamăgiri. Nu toate proiectele au reușit. La așa ceva trebuie să ne așteptăm în cazul oricărui asemenea efort. Comparativ, însă, cu alternativele, este un progres major. Căci derivă din principii supra-industriale sănătoase. Un program tip „Centru de Servicii” bazat pe modelul L.I.P., dar conceput anume pentru a transfera angajările în sfera serviciilor, ar reprezenta

1. Programul de Inițiative Locale (n.tr.)

un enorm pas înainte de la vechile programe de angajare, stil depresiune, aflate acum în discuție.

Căci dacă urmează să extindem angajările în domeniul serviciilor publice - cum fără îndoială trebuie și o vom face - cel puțin o parte a acestei expansiuni ar trebui să se opereze într-un mod ascendent spre varietatea supra-industrială, nu către standardizarea de tip industrial, spre multicultură, nu înapoi la monocultură.

Cu excepția transferului pe termen lung către angajările în domeniu serviciilor, trebuie să se ia în calcul și alte schimbări sociale majore. Una dintre acestea se referă la sistemul familial. În epoca industrială, nucleul familial (respectiv, tată, mamă, copii, fără povara bunicilor, unchilor, mătușilor sau a altor rude) reprezenta forma de familie standard, aprobată socialmente. Divorțurile erau relativ rare. Familiile erau în esență patriarhale și durabile. Pe acest model continuă să se bazeze virtualmente toate planificările noastre sociale și economice.

Pentru a efectua o tranziție mai lină spre următorul stadiu de dezvoltare, însă, trebuie să recunoaștem că nucleul familial în forma sa clasică se frânge actualmente cu viteză, nu datorită „imoralității” sau „libertinajului”, ci fiindcă nu mai servește în mod adecvat necesitățile unei mari proporții a populației. Nu înseamnă că nucleul familial va dispărea, sau că n-ar trebui să-l prețuim, ci că apar rapid noi aranjamente alternative, care trebuie incluse atât în politica socială, cât și în cea economică.

Tot mai mulți tineri, de exemplu, exprimă o dorință conștientă de a rămâne fără copii, iar în S.U.A. există deja o „Organizație Națională a Non-Părinților” care promovează această atitudine pe temeuri ecologice, demografice și de alte naturi sociale. Datorită înaltei frecvențe a divorțurilor, recăsătoriile au deve-

nit extrem de comune, creind „agregate familiale“ complet noi, care întrunesc copiii și rudele fiecărui partener divorțat. Mai puțin răspândite, dar la fel de semnificative, sunt noile aranjamente comunale și de alte categorii ale vieții în grup.

Chiar și în cadrul nucleului familial propriu-zis, în ultimul deceniu au început să se producă schimbări fundamentale. Expansiunea rapidă a mișcării feministe, de la publicarea „Misticii feminine“ de Betty Friedan, la jumătatea anilor șaizeci, a adus cu sine începuturile unei redefiniri a rolului sexelor în casă, în fabrică și în birouri, precum și în viața publică.

Această vastă reamestecare a rolurilor sexuale și îndepărtarea de nucleul familial reprezintă o schimbare cel puțin la fel de profundă și deține cel puțin tot atât de multe implicații economice pe termen lung, ca și marile valuri de organizare sindicală care au stabilit contractul colectiv de muncă drept trăsătură importantă a industrialismului. Este o componentă fundamentală a Revoluției Supra-Industriale și a înaintat mult mai mult decât bănuiesc majoritatea economiștilor și a politicienilor. Astfel, în S.U.A. zilelor noastre, în pofida stăruinței miturilor contrare, un sector substanțial al populației nu mai trăiește în cadrul nucleului familial. În zonele urbane, nu mai puțin de 25% din copii sunt actualmente crescuți de către un singur părinte - aproape întotdeauna, o mamă divorțată sau necăsătorită. Acest fapt are implicații cutremurătoare asupra economiei, a marketingului, a designului produselor, a locuințelor și învățământului - ca să nu mai menționăm viața socială în general. Atât de răspândit a devenit acest sistem, încât au răsărit organizații ca „*Momma*“¹ pentru a oferi tinerelor mame ajutoare, sfaturi și

1. „Mămuca“ (n.tr.)

începuturile unei conștiințe de grup politic. În Marea Britanie, a apărut o organizație omologă numită „Gingerbread”¹.

În pofida unor asemenea evoluții rapide, mulți patroni și lideri de sindicat continuă să susțină opinia convențională conform căreia femeile pot sau trebuie să fie concediate primele, fiindcă nu sunt principalele întreținătoare de familie. Revenind cu gândul la boom-urile și recesiunile anterioare, mulți economiști încă mai privesc femeile ca pe o mână de lucru în rezervă, care se poate deplasa înapoi și-ncolo prin câmpul muncii, după plac. Își amintesc de sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, când „Rosie Nituitoarea”, recrutată în oțelăriile și șantierele navale din timpul războiului, se întoarcea umilă acasă la bărbat și copii, când bărbații reveneau de pe front.

Actuala problemă este aceea că, în milioane de locuințe, nu mai există un soț și, deci un alt salariu. Orice ipoteză că milioanele de muncitoare vor renunța docile la posturi, așadar, într-o perioadă de reducere a angajărilor, trebuie să fie revăzută radical. Acest lucru sugerează că politicile noastre de angajare pentru a rezolva eco-spasmul trebuie să difere de toate strategiile de angajare din trecut.

Pe măsură ce structura familială își continuă rapidă schimbare, vor fi necesare aranjamente de muncă noi și mult mai flexibile. În viitorul apropiat, trebuie găsite căi de a modifica regulile ierarhice încetățenite care rezultă în concedierea cu întâietate a celor angajați ultimii. Aceste reguli garantează că nu numai femeile, ci și minoritățile rasiale, tineretul și alte grupări mai puțin protejate vor suferi de cele mai dureroase efecte ale șomajului.

Regula vechimii în muncă reprezintă o tentativă

1. „Turtă dulce”, „Pâine de ghimbir” (n.tr.)

amarnic câștigată de a introduce egalitatea în fabrici. Se numără printre puținele protecții care apără muncitorul de vicisitudinile vieții economice. Nici un sindicat nu poate abdica ușor de la acest principiu. Nici n-ar fi cazul, decât dacă are alternative adecvate pentru a-l înlocui. Prin urmare, cel puțin în perioadele de tranziție, guvernele trebuie să creeze stimulente speciale pentru muncitorii care renunță de bună voie la statutul vechimii în muncă. Aceste incentive ar putea lua forma unor beneficii de securitate socială devansate, credite de studii gratuite, reduceri fiscale sau ajutoare pentru programe de instructaj specializat. Asemenea măsuri ar recunoaște anii de muncă în meserie ai lucrătorului ca revendicare valabilă asupra societății; în același timp, ar da posibilitatea ca munca să fie împărțită, nu rezervată protecționist. „Alternativele de vechime“ ar face posibil ca sistemul de angajări să ajungă la o înțelegere cu structura familială radical modificată.

Asemenea stimulente trebuie să fie însoțite și de o introducere generală a unor aranjamente de muncă mai flexibile decât permitea fabrica de stil vechi. Acestea fac parte din sarcina actualizării sistemelor de producție. Îndepărtarea de fabrica tradițională deschide posibilitățile - încă nefructificate pe scară largă - de a crea sisteme de muncă mai fluide, variate și deschise. Ceea ce înseamnă că politica angajărilor ar trebui să încurajeze „flex-timpul“ (care permite salariatilor, în anumite limite, să-și stabilească singuri programul de lucru). Înseamnă configurații de zile alternative, sau ore suplimentare. Înseamnă că același post se împarte sau se scindează între soț și soție. Înseamnă că tații și mamele au permisiunea de a-și aduce copiii la locul de muncă, unde li se oferă centre de îngrijire a acestora. În sfârșit, înseamnă transferul a mai multă muncă direct acasă, conso-

lele de computer și celelalte elemente de tehnologie electronică făcând posibil acest lucru.

Pe scurt, în loc de a întâmpina actuala criză cu strategii de angajare reglate conform industrialismului de ieri, ar trebui să conturăm altele noi, care să ne ducă spre supra-industrialismul zilei de mâine.

STRATEGIA PATRU: „Supra-industrializarea“ factorilor de decizie în economia națională.

Dacă, după cum am văzut, națiunea e tot mai depășită în tratarea problemelor globale sau pe scară largă, ea mai este și din ce în ce mai incapabilă să rezolve problemele locale sau pe scară restrânsă.

Rolul tot mai redus al națiunii-stat este rezultatul presiunilor din interior și din afară. Astfel, există, așa cum s-a sugerat anterior, cereri tot mai intense în multe dintre marile națiuni industriale, pentru o mai amplă regionalizare și o „delegare“ a puterii din capitala țării în regiuni. Acum câțiva ani, politicienii britanici din Westminster se arătau amuzați de ideea că naționalismul scoțian sau galez ar duce vreodată la ceva. Astăzi, nu se mai amuză. În schimb, sunt schițate planuri pentru o adunare Parlamentară Galeză. Scoțienii cer control scoțian asupra petrolului din Marea Nordului. Pretenții similare de putere regională se manifestă în Franța, în Țările de Jos și de către presiunile semi-secesioniste din Canada, Australia, etc. Chiar și în Statele Unite, criza petrolului a început să provoace discordii sectare, după cum stau mărturie abțibildurile lipite în iarna trecută pe mașinile din Dixie, protestând față de ezitarea Nord-Estului de a permite foraje petrolifere marine: „Lăsați-i pe ticăloșii de yankei să înghețe în beznă!“

Societățile supra-industriale sunt prea complexe pentru a fi administrate de la centru în vechiul stil industrial. Pe măsură ce monocultura industrială face loc multiculturii supra-industriale, falimentul

politicilor naționale uniforme se va dezvălui tot mai vizibil. Eco-spasmul întărește enorm argumentele pentru o politică economică descentralizată.

Președintele Ford a fost ridiculizat pentru răzgândirea sa asupra politicii economice în răstimp de câteva săptămâni. Cu un prilej, el a remarcat că oricine se așteaptă din partea lui la „o întorsătură de 180 de grade” dinspre măsurile deflaționiste către cele inflaționiste va fi dezamăgit. O lună mai târziu, a efectuat exact această întoarcere de 180 de grade, Bietul Ford nu a fost singurul. La Tokyo, oamenii politici sunt prinși în aceeași dilemă. Cu inflația galopând într-o rată anuală estimată la 25% și șomajul depășind limita de un milion, guvernul vânează politici naționale uniforme care să rezolve calamitățile contradictorii. Aceeași condiție eco-spastică există în Paris, Londra și capitalele tuturor celorlalte națiuni industriale. Edward Short, Lider al Camerei Comunelor, avertizează că dacă nu se accelerează planurile de transferare în jos a puterii, Regatul Unit ar putea fi distrus în răstimp de un deceniu. „Cei care se opun evoluției în jos,” afirma el, „se întreabă cât timp mai poate ședea Londra pe butoiul Regatului Unit...”

Alergarea înainte și-napoi, mai întâi cu programe „anti-inflaționiste”, apoi cu programe „anti-recesioniste”, este desuetă. Economia nu mai funcționează astfel. Dacă scenariul eco-spasmului este fie și doar aproximativ corect, acesta ne spune să ne așteptăm la probleme radical diferite în diverse părți ale fiecărei țări, în diferite industrii, comunități și clase sociale. În timpul tradiționalei epoci industriale, politicile de anvergură națională puteau da roade fiindcă situația era în mare măsură uniformă pe tot întinsul societății, iar întregul public, cu mic cu mare, suferea în același timp fie de „boom”, fie de „faliment”, dar nu de amândouă simultan. Astăzi, ideea că

guvernele naționale pot rezolva criza economică răsucind un singur șalter în banca centrală pentru a azvârli fără discernământ credite în economie sau ridicând ori coborând brusc impozitele la nivelul națiunii ca întreg e depășită.

Rabatul fiscal acordat tuturor poate oferi locuri de muncă - dar unde, și pentru cine? Nu garantează sprijinul pentru industriile deosebit de presate, și probabil că are efectul simultan de înrăutățire a inflației în noile orașe carbonifere din Munții Stâncoși, aflate în plin avânt, sau în stațiunile de agrement ca acelea de pe lângă Disneyworld. Dimpotrivă, reducerea creditelor prin mărirea primei rate de împrumut poate răcori o economie inflaționistă „supraîncălzită“, dar mai poate și să arunce industrii dependente de credite într-o spirală despresionistă. Mai mult, nici una dintre aceste măsuri neortodoxe nu ține seama de necesitățile speciale, ecologice, sociale sau cultrale, ale regiunilor, statelor și orașelor tot mai diversificate. Programele economice uniforme pe scară națională sunt echivalentul aplicării aceleiași diete la toți pacienții dintr-un spital.

Raportul asupra eco-spasmului indică, așadar, că a sosit timpul ca guvernele naționale din Washington, Paris, Toyko, Moscova și Londra să înceteze cu tentativele de a administra central ceea ce e esențialmente neadministrabil prin vechile mijloace.

În loc să încerce remedierea politicilor naționale, guvernele ar trebui să încurajeze planificarea economică și socială regională, statală și locală, pe o scară mult mai largă. Trebuie să promovăm dezvoltarea politicilor industrie-cu-industrie, pe care să le traseze companiile cu participarea sindicatelor, consumatorilor și a agențiilor publicului. Aceasta reprezintă o masivă delegare a puterii, imperios necesară, și va cere redistribuirea veniturilor fiscale în jos, de la nivelul național la cel local.

Statele Unite n-au fost niciodată atât de supra-centralizate ca majoritatea celorlate națiuni industriale, și, ca rezultat, au ocazia de a efectua o tranziție mai ușoară și mai pașnică la politica economică descentralizată, regionalizată. Ar trebui să profite de acest avantaj.

Diversificarea societății, comutarea ei de la omogenitatea industrială la eterogenitatea supra-industrială, este unul dintre procesele fundamentale ale epocii noastre. Ea pune punct capacității guvernelor de a controla sau regulariza de la centru viața economică națională. O multitudine de necesități tranzitorii, în schimbare, nu pot fi întâmpinate de către „acrodul fin“ al experților și politicienilor amplasați la sute de mile geografice și milioane de „mile sociale“ de realitate. Nu poate fi manevrată decât prin intervenția economică descentralizată, determinată pe plan local, regional și sectorial prin mijloace democratice, și cu guvernul național servind doar la rezolvarea contradicțiilor flagrante și alocarea anumitor resurse.

STRATEGIA CINCI: Accelerarea mișcării spre democrația anticipativă.

Întocmai cum fracturarea uniformității sociale și economice presupune „croirea-pe-măsură“ tot mai accentuată a politicii economice, procesul de accelerare cere o „conștiință-a-viitorului“ crescută și gândire pe termen lung. Cu cât evoluează mai rapid evenimentele, cu atât devine mai necesar să se anticipeze noile ocazii și crize, în loc de a se reacționa doar față de ele.

Astăzi, ca o consecință a eco-spasmului, guvernele de pretutindeni gonesc să-și îmbunătățească procesele de planificare. Nu se mai pune problema planificării vis-à-vis de non-planificare. Este vorba de a sta cu un pas înainte față de crizele în avalanșă. În

Franța, în mai puțin de un an, s-a înființat un Consiliu Central al Planificării pentru a ocoli intermediarii birocratici și a se întruni frecvent în Cabinetul Președintelui. Între timp, o reformă regională a divizat țara în douăzeci și una de zone, creind în fiecare câte un consiliu ales al planificării. Pe măsură ce țara începe să-și pregătească Al Șaptelea Plan, acoperind anii 1975-1980, aceste consilii regionale ar trebui să intre în acțiune, integrându-și activitatea cu aceea a Consiliului Central al Planificării. Pe un alt front, s-a format un comitet-inter-ministerial pentru a rezolva sarcinile de restructurare a industriei franceze.

În Marea Britanie (simultan), se dezbat măsuri și mai dramatice. Parlamentul are în fața lui un Proiect de Lege a Industriei care propune una dintre cele mai atotcuprinzătoare reforme de la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial încoace. Avându-l ca vârf de lance pe Anthony Wedgood Benn, Secretar de Stat pentru Industrie, noua politică ar crea un Comitet Antreprenorial Național cu puternice funcții de planificare economică. Cele mai mari 100-150 de corporații ale țării vor fi încurajate să intre în „înțelegeri de planificare” tripartite, împreună cu guvernul și sindicatele relevante. Prin asemenea planuri de asociere, s-ar încerca să se extindă investițiile corporatiste (care funcționează cam cu jumătate din rata de investiții din Japonia, Franța sau S.U.A.) și să fie călăuzite pe canalele de înaltă prioritate. Măsura mai este destinată și să le ofere muncitorilor, prin intermediul sindicatelor, o anumită participare la luarea deciziilor corporației.

În Statele Unite, cursa de recâștigare a controlului asupra evenimentelor ia o altă formă. În mod tradițional, afacerile americane s-au opus intervenției guvernului în economie, iar planificarea guvernamentală a purtat asupra ei stigmatul „socialismului”. Pe de altă parte, aproape toate corporațiile foarte

mari și-au creat prompt propriile unități de planificare pentru a-și spori controlul asupra producției și marketingului. Împărțind sectorul corporatist în două părți, Galbraith vorbește despre „sistemul de planing” compus din întreprinderi de largă anvergură, adeseori multinaționale, care are o putere considerabilă de a „administra” prețurile, și un „sistem de piață” vestigial, compus din întreprinderi mai mici și mai competitive.

Printre companiile din sistemul de planning, rezistența față de planificarea guvernamentală a scăzut, odată ce au devenit mai încrezătoare și cosmopolitane. După ce au văzut că țări ca Japonia, Franța și Suedia se pot angaja în planificări guvernamentale fără a cădea în brațele comunismului, printre managerii la vârf a apărut efectiv un curent subteran în favoarea eforturilor guvernamentale mărite pe această linie. Preocupările lor se îndreaptă acum spre integrarea adecvată cu planurile sectorului privat.

Noua acceptare a planificării pe termen lung nu este, însă, un monopol al corporațiilor. În timp ce ziarele, revistele, colocviile televizate și cetățenii de rând își exprimă deziluzionarea față de guvern pentru a nu fi reușit să prevadă eco-spasmul, „cercetările în viitor” și alte forme de analize și speculații pe termen lung câștigă tot mai mult respectul publicului. În mod deloc surprinzător, această bruscă schimbare de opinie se reflectă la Washington.

În ramura executivă, Vicepreședintele Nelson Rockefeller și-a anunțat intenția de a reface Consiliul Intern al Casei Albe, sub forma unui rezervor de gândire pentru analiza alternativelor naționale de perspectivă, în locul unei agenții dedicate exclusiv acțiunii de pe-o zi pe alta. Propria „Comisie de Hotărâri Critice pentru Americani” a lui Rockefeller, finanțată privat și înființată înainte ca el să fi fost numit vicepreședinte, organiza baterii de profesori și

specialiști pentru a pregăti documente despre feluritele probleme viitoare cu care se va confrunta națiunea. Comisia a fost considerată, probabil pe bună dreptate, un vehicul pentru ambițiile prezidențiale ale lui Rockefeller, mergându-se până la a se sugera că adevărata hotărâre critică a comisiei le dă de ales americanilor între Nelson președinte în 176 și Nelson președinte în 1980. Dar comisia, indiferent de neajunsurile și virtuțile ei, reflectă clar preocuparea Vicepreședintelui de a fi considerat la nivel public ca „orientat spre viitor”.

Rockefeller nu e singurul care a simțit o nouă stare de spirit în țară, reacționând față de ea. Un fost Vicepreședinte, acum revenit în Senat, a adunat sprijin pentru o lege majoră care să aibă și implicații importante asupra planificării naționale. Proiectul de lege al Senatorului Hubert Humphrey, cerând creerea unei agenții pentru „dezvoltarea și evoluția națională” la Casa Albă, ar trebui să coordoneze munca unor grupări deja existente cum ar fi Consiliul Consultanților Economici, Oficiul de Management și Buget și Consiliul Calității Ambientale.

Câtă vreme expediază anumite chestiuni, cum ar fi calitatea muncii și a familiei sau natura participării politice care ar trebui să facă parte din orice politică eficientă pentru canalizarea și controlarea dezvoltării, proiectul implică totuși o rețea de comisii planificative regionale prin toată țara, pentru a facilita coordonarea planningului național cu cel de stat și local, deopotrivă cu diversele grupuri cetățenești de consultanță. Intenția sa de ansamblu este aceea de „a oferi posibilitatea unei analize detaliate și continue a priorităților noastre naționale și unui sistem coordonat de planificare a dezvoltării naționale...”

În conformitate cu Humphrey, „administrarea crizei a devenit piatra de hotar a actualului nostru guvern, federal - care, firește, abia dacă îi reflectă

eșecurile trecute de a anticipa. ... Trebuie să începem a privi și plănuî în avans, pentru a putea minimaliza, dacă nu și evita, cât mai multe asemenea crize în viitor.“

Această acumulare de susțineri ale atenției guvernamentale crescute pentru viitor are loc și în ramura legislativă propriu-zisă, ca parte din mișcările de întărire a Congresului în relațiile sale cu Casa Albă. Toamna trecută, în procesul de reorganizare a comisiilor, Camera Reprezentanților a emis o regulă aproape neobservată, dar cu potențiale semnificații, care cere comisiilor celor mai impozante, pentru prima oară, să-și asume o funcție de „previziune“. Inițiat de John Culver, Democrat din Iowa cu interes de durată în cercetările futurologice, acest „amendament de previziune“ însărcinează comisiile cu întreprinderea unui „studiu sistematic, integrat și de perspectivă, asupra principalelor noastre probleme naționale din viitor.“ Noua Comisie a Bugetului este de asemenea însărcinată cu examinarea bugetelor propuse de Casa Albă în termenii priorităților naționale pe interval de cinci ani. Cu câțiva ani în urmă, asemenea propuneri ar fi fost luate în derâdere.

În schimb, această întărire a preocupării parlamentare față de viitor a fost recent lăudată de un grup de cetățeni incluzând planificatori pe termen lung și alte personalități proeminente ca Margaret Mead, antropoloaga, Jonas Salk, cel care a descoperit vaccinul anti-polio, Scott Carpenter, astronautul, Betty Friedan, lidera feministă, Arthur Okun, fost președinte al Consiliului Consultanților Economici, William Ruckelshaus, fost șef al Agenției de Protecție a Mediului, și alții, inclusiv autorul. Amendamentul previziunii poate reprezenta un pas important către introducerea considerațiilor pe termen lung în corpurile legislative, atât la nivel statal cât și local.

În același timp, însă, la Washington a apărut un

nou lobby, numit Comitetul de Inițiativă pentru Planificarea Economică Națională. Acest grup e condus de economistul de la Harvard Wassily Leontief, Leonard Woodcock, șeful *United Auto Workers*, și - în mod semnificativ - de un număr de reprezentanți ai marilor firme și bănci de investiții. În mijlocul unui noian de publicitate, comitetul a început să insiste pentru o agenție de planificare economică foarte centralizată, care ar pregăti un plan de ansamblu pentru economia S.U.A., trecându-l prin Casa Albă și Congres și sugerând ținte de producție industrie-cu-industrie. În Senat a fost introdus un proiect de lege exprimând această propunere.

Proiectul conține câteva referiri rituale la „participare” și „descentralizare”, dar cea pe care o caută susținătorii săi este *centralizarea* înverșunată, iar accentul se pune pe intrările tehnice, nu pe implicarea publicului în procesul de planificare. În forma sa actuală, propunerea oferă cel mult doar câteva canale pentru idei sau feedback negativ „de jos în sus”. Mai mult, convergența ajutoarelor din partea „marilor firme”, a „marii munci” și a „marelui guvern” în sprijinul acestei măsuri este neliniștitoare pentru câțiva dintre cei care întrezăresc în ea posibilitatea unui soi de opresiune de catifea de la vârf - „fascism prietenos”.

O parte din noile eforturi de a introduce orizonturi temporale mai extinse în politică sunt atitudini binevenite și de mult așteptate. Ritmul accelerat în care se ivesc problemele, perioadele tot mai lungi pentru care trebuie să fie fondate și monitorizate proiectele de largă anvergură, complexitatea în formare a variantelor cu care ne confruntăm, toate cer o mult mai mare investiție de clarviziune, speculație, analiză și fixare a priorităților decât s-a presupus vreodată. Mai mult, crescândă diversitate în cadrul societăților ce înaintează spre statutul supra-industrial

înseamnă că această gândire cu bătaie lungă nu se mai poate limita la nivelul național, ci trebuie să penetreze atât în afacerile și guvernul de stat, cât și la nivelele comunitare.

Dincolo de toate acestea, nu mai este decât o simplă problemă de timp înainte ca aceste eforturi de planificare să treacă în stadiul următor - etapă transnațională. E imposibil, după cum a subliniat în repetate rânduri prezentul raport, ca societățile industriale să-și rezolve problemele pe bază națională. Nu numai energia, eurodolarii sau corporațiile multi-naționale prezintă probleme mai presus de capacitatea de rezolvare a oricărei națiuni. Inflația, configurațiile de migrare a forțelor de muncă, poluarea și zeci de alte chestiuni au dobândit dimensiuni transnaționale. Rata inflației de 23% în Iugoslavia nu se datorează particularităților sistemului său de producție administrată muncitorește, nu mai mult decât s-ar datora cea din Anglia strict crizelor interne. Otrăvurile deversate în Rin de către companiile chimice din Elveția poluează râul în Germania și Olanda. Programele de televiziune transmise în Statele Unite creează tensiuni culturale în Canada.

Toate aceste strânse interdependențe sugerează că, pe măsură ce se fac eforturi intensificate de a îmbunătăți planificarea, planificatorii vor fi în curând siliți să treacă la nivelul supra- sau transnațional. Noul Consiliu Central al Planificării din Franța nu poate funcționa fără a ține seamă de planurile Germaniei. Statele Unite nu-și pot echilibra plățile fără cunoștințe prealabile despre planurile japonezilor pentru producția de mașini sau electronice.

Totuși, toate acestea ridică un spectru înspăimântător. În „Șocul viitorului“, atrăgeam atenția asupra celor trei trăsături fundamentale ale planificării în națiunile industriale - obsesia față de economie în detrimentul altor preocupări; concepția temporală

care consideră planurile pe cinci ani ca fiind „de perspectivă”; și un caracter elitist care îndepărtează deciziile de cetățenii obișnuiți, predându-le experților și birocraților izolați. Necesitatea unei mai accentuate planificări și prevederi este inevitabilă. Dar mulți dintre pașii care se fac acum în speranța de a ne ameliora controlul asupra viitorului se bazează pe vechea mentalitate industrială. Intensificați și ridicați la nivelul puterii transnaționale, aceștia întregesc imaginea unor societăți tehnocratice și mai centralizate, cu decizii luate la un nivel și mai îndepărtat de individ - și, tocmai din acest motiv, cu *și mai puțină* eficacitate decât în prezent.

Căci cu cât devine mai centralizat, mai izolat și mai dominat de experți procesul de planificare, cu cât se îndepărtează mai mult de nivelul local, cu cât i se reduce participarea publică, ei bine, cu atât mai puțin eficient devine. Mentalitatea industrială consideră că eficiența provine din centralizarea puterii, ignorând mereu crescândă nevoie de informație în sistem și, mai ales, necesitatea de feedback negativ astfel ca planurile defectuoase să poată fi încontinuu corijate înainte ca erorile să explodeze în catastrofe. Acest vital feedback negativ nu poate proveni decât de la un public educat, informat și implicat.

Dacă dorim să ne mărim capacitatea de a contura viitorul, așadar, trebuie să începem chiar acum să ne îndepărtăm de planificarea în stil industrial - care încă mai este singurul stil familiar majorității planificatorilor și oamenilor politici. Pe scurt, avem nevoie de un transfer de la planificarea în stil industrial la futurismul supra-industrial. Futurismul diferă de planificare, dacă doriți să facem această distincție, prin faptul că răzbate dincolo de economie, îmbrățișând cultura, dincolo de transporturi, incluzându-și printre preocupări viața familială și rolul sexelor, dincolo de grijile ambientale și fizice spre a cuprinde sănătatea

mentală și multe alte dimensiuni ale realității. Ajunge dincolo de cadrul de timp convențional al planificatorului de tip industrial, spre orizonturi speculative mai lungi, de câte 20-30 de ani, fără de care planurile pe termen scurt au foarte puțin sens. Mai mult, caută noi căi radicale de a democratiza procesul - nu numai fiindcă așa e bine, just și altruist, ci pentru că este necesar; fără implicarea pe scară largă a cetățenilor, până și cele mai conștiincioase și expert trasate planuri au toate șansele să ne explodeze în față.

Cum să punem pe picioare această „supra-industrializare“ a planificării, cum s-o convertim din planning, așa cum e acum, în futurism, nu e în nici un caz o sarcină simplă. Nici nu ne putem culca pe-o ureche în privința șanselor. Nimeni nu are o schiță clară, simplă și eficientă de a proceda, fiindcă până acum nu s-a mai făcut niciodată. Cu toate acestea, va trebui să se găsească noi modalități de a deschide întregul proces, chiar și la cele mai înalte niveluri, în calea contribuției populare, a feedback-ului de jos în sus. Vechea marotă a „audierilor publice“ în cadrul cărora feluriți experți și grupări oficiale depun mărturie nu mai este de ajuns. Vechea reprezentare simbolică a negrilor, femeilor și muncitorilor în consiliile de administrație nu mai ajunge. Ne vor trebui noi căi de a include în proces sindicatele, de a ne asigura că grupărilor feministe, etnice, ecologice și altele li se permite să contribuie la toate nivelurile. Ceea ce va fi necesar sunt organizațiile de electori, cu masiva participare a publicului, al căror mandat este acela de a-i ajuta (și urmări) pe planificatori. Sondajele electronice, referendumurile, „jocurile“ de televiziune, sondajele aleatorii, supervizările de tip Delphi și desemnarea unor „jurii de planificare“ - cetățeni aleși de majoritate pentru a sta să lucreze cot la cot cu planificatorii, pe perioade de timp precizate - s-ar putea să fie puse la încercare.

Toate acestea constituie în esență un teritoriu virgin. Dar există semne cum că începem să-l explo-ram. Astfel, în August, 1970, statul Hawaii, sub sponsorizarea guvernatorului său Democrat, a convocat o conferință numită Hawaii 2000.

La această întrunire, șapte sute de profesori, directori, funcționari guvernamentali, șoferi de camion, studenți, gospodine și alții, și-au asumat sarcina de a analiza modul cum ar trebui să se prezinte balanța urban-rural în Hawaii - în anul 2000. Au debătut întrepătrunderea adecvată a turismului cu agricultura și industria în cadrul economiei - în anul 2000. Cu emoție crescândă și mari doze de imaginație, au examinat învățământul, transporturile, ecologia și multe alte probleme de interes imediat - le-au examinat nu numai în termenii unor presiuni momentane, ci în cei ai implicațiilor de perspectivă. Acest exercițiu de democrație anticipativă a deschis discuției publice atât de multe alternative până atunci neabordate pentru viitorul statului, încât a dus curând la convocarea unor întruniri similare la nivel de comitat și municipiu, precum și la formarea unor grupuri specializate care să analizeze viitorul sistemului juridic sau penal, precum și viitorul de ansamblu al economiei hawaiiene.

De atunci, în circa zece state, precum și diverse orașe și regiuni, s-au ținut sau planificat acțiuni similare de democrație anticipativă. La Seattle, Washington, un consiliu municipal Republican și un primar Democrat au organizat împreună o serie de convenții la nivel orășenesc pentru a obține recomandări de politică pe termen lung a comunității. Orice cetățean care era prezent la cel puțin 75% din aceste întruniri avea dreptul să voteze recomandările finale. Liderii politici din oraș nu erau din capul locului de acord să accepte recomandările cetățenești, dar își asumau sarcina de a le analiza și a le răspunde.

În Iowa, din nou la propunerea Senatorului Culver, formula hawaiiană a fost adoptată și inversată. Sub auspiciile Guvernatorului Ray, Republican, pe tot cuprinsul statului s-au ținut circa 1500-1800 întruniri locale, implicând aproximativ 35.000-50.000 de cetățeni. Aceste ședințe au emis propuneri adunărilor regionale și, apoi, celor statale. Din nou, soarta statului pentru următorul sfert de secol a beneficiat de o atenție responsabilă și cumpănită. S-au propus noi strategii, dintre care unele au început să-și găsească drumul în pachetele legislative. În alte părți, experimentele de democrație anticipativă au folosit în mod imaginativ televiziunea, pentru a prezenta comunității variantele cu bătaie lungă, și ziarele, pentru a prilejui voturi prin care cetățenii să se poată pronunța asupra respectivelor opțiuni.

În Statul Washington, s-a încercat un model mai avansat de futurism democratic. Acolo, procesul a fost integrat direct în sistemul oficial de planificare al statului. Planificatorii, recunoscând faptul că nu puteau face treabă bună fără larga implicare și sprijinul publicului, au adoptat sloganul: „Nu trebuie să fii expert ca să știi ce vrei!”

Din mostre arbitrare de nume propuse de diverse organizații de voluntari de pe teritoriul statului - grupări de femei, syndicate, societăți profesionale și altele asemenea - au creat 11 echipe cetățenești însărcinate cu definirea țărilor pentru următorii 15 ani ai dezvoltării statului. Aceste echipe au formulat propuneri în domenii ca sănătatea, locuințele, ecologia, transporturile, locurile de muncă, etc.; au studiat „impacturile încrucișate”, adică modul cum fiecare dintre aceste scopuri, dacă e realizat, le-ar afecta pe celelalte; au încercat să prognozeze noile probleme care se vor ivi dacă, efectiv, țările vor fi atinse; au scris scenarii descriind măsurile care pot fi luate pentru împlinirea scopurilor. Apoi, și-au reunit

propunerile în 11 pachete strategice distincte, sau alternative - 11 viziuni diferite asupra statului Washington din viitor.

De exemplu, o variantă cere ca Washington-ul să rămână un stat eminentemente agricol; o a doua, ar cere un transfer accentuat spre industrializare; a treia sugerează clădirea economiei pe baze turistice și de agrement; a patra vede Statul devenind principalul port de intrare în S.U.A. pentru comerțul și cultura din Extremul Orient. Cele 11 imagini net diferite ale viitorului palpabil au fost apoi prezentate la televiziune pe tot cuprinsul statului și descrise amănunțit într-un ziar tabloid, din care s-au distribuit publicului aproape 1.500.000 de exemplare. Ziarul conținea un buletin de vot, permițând cititorului să voteze, punct cu punct, viitorul preferat.

Planificatorii au făcut apoi încă un pas în căutarea feedback-ului din partea cetățenilor de rând. Recunoscând că mulți oameni săraci, incuți, bătrâni sau din grupuri minoritare, adeseori nu participă, nici chiar atunci când sunt invitați, au efectuat un număr de sondaje aleatorii, atât prin poștă cât și, mai important, telefonic. Astfel, au avut efectiv posibilitatea de a vorbi direct cu exact acel gen de oameni care în mod normal rămân tăcuți, nereprezentăți și neconsultați.

Rezultatele finale ale acestor proceduri de feedback au fost folosite apoi pentru a conduce statul spre pregătirea unei serii de propuneri legislative, dintre care multe erau susținute explicit de către Guvernator. Multe dintre aceste legi sunt acum supuse Legislaturii de Stat. Într-adevăr, s-a pregătit o matrice enumerând diversele scopuri dorite și procese preferate de public, și *fiecare* proiect de lege introdus în Legislatură este acum confruntat explicit cu aceste țeluri, pentru a vedea dacă în general le avansează sau nu.

Alternativele programului din Washington urmează actualmente să devină un proces regulat, efectuat anual, pentru a obține o imagine dinamică, în continuă schimbare, a ceea ce doresc cetățenii statului pentru viitorul lor.

Desigur, și acest model are punctele lui slabe; nu e un panaceu. Dar reprezintă un experiment neobișnuit, o inovație socială care va fi mult studiată. Conceput cu ajutorul Instituției Brookings, folosește procesele de feedback la un nivel mult mai sofisticat decât abordarea de tipul planificării economice. În anii care urmează, va trebui să elaborăm multe alte modele de planning participativ.

În diverse state, propunerile ajung la legislaturi pentru comisii, consilii sau comitete pentru viitorul pe termen lung. Exprimarea de către un om politic a interesului pentru anul 2000 nu mai e considerată o dovadă de lipsă a spiritului practic sau a realismului; este un plus politic. Astfel, cel puțin în Statele Unite, asistăm la o schimbare incipientă în conștiința publicului, care ar putea avea efecte politice pozitive cu bătaie lungă. Încă nu este în nici un caz clar cât de importante sunt aceste evoluții - dacă pot obține o contribuție reală a cetățeanului de rând în procesul politic de planificare, dacă ne pot ajuta să împiedicăm supra-centralizarea și capturarea sa de către tehnocrați îmbibați de vechea mentalitate industrială. Ceea ce este clar, e că această analiză prealabilă a alternativelor viitoare de perspectivă, este o parte necesară a oricărei tranziții spre societatea supra-industrială.

Căci, dacă eco-spasmul ne spune ceva, este faptul că nu putem scăpa de viitor întorcându-i spatele. Prevederea este strict umană și e esențială pentru supraviețuire. Fără această capacitate de a ne imagina viitoruri alternative și a selecta dintre ele, n-ar putea exista nici cultură, nici civilizație. În prezent, evoluția

cere o mare accentuare a acestei facultăți, nu numai printre câțiva specialiști, ci prin tot cuprinsul societății. Fiindcă, dacă prevederea politică nu e adusă sub control popular, ea ne poate distruge.

În condiții de schimbare accelerată, o democrație inaptă să anticipeze se condamnă la moarte. Însă un guvern anticipativ fără participarea efectivă a cetățenilor și, într-adevăr, controlul din partea lor, poate fi nu mai puțin ucigător. Viitorul nu trebuie să fie nici ignorat, nici capturat de către o elită. Numai democrația anticipativă poate oferi o cale de ieșire din contradicția în care ne aflăm.

Asemenea idei, într-un moment de profundă criză, pot părea utopice și nepractice. Fără îndoială, aceste strategii de tranziție au multe defecte. Sunt incomplete, iar evenimentele ne pot sili să le eliminăm și să căutăm în cu totul alte direcții. Cu toate acestea, pare logic să recunoaștem că n-am ajuns în impasul nostru prezent datorită unor idealisti utopici sau nepractici. Eco-spasmul este rezultatul inexorabil al proceselor controlate și puse în mișcare de către unii dintre cei mai căpoși „realiști” ai noștri. Ceea ce lor li se părea realist, pare, în această economie schizofrenică, să fi fost poate nepractic, miop, de-a dreptul prostesc.

Totul depinde de perspectivă. Căci ceea ce se întâmplă nu e doar o extensie normală, liniară, a societății industriale; ceea ce se întâmplă este începutul transformării ei. Putem privi agoniile morții economice ale civilizației industriale ca fiind rele fără echivoc. Mulți dintre noi, cei ce citim aceste lucruri, suntem produse ai respectivei civilizații și am investit mize mari în supraviețuirea ei: funcții, cariere, putere, orgolii. Citind că își trăiește asfințitul, putem fi cuprinși de o posomorală gen *Götterdämmerung*.

Totuși, am putea considera anii traumatizanti ce

vin și ca pe o ocazie de mult așteptată pentru a rezolva unele vechi probleme - a arunca peste bord anumite instituții politice scârțâitoare și nedemocratice; a umaniza tehnologia; a ne găsi drum printr-un set proaspăt de priorități atât personale, cât și politice. A reexamina credința oarbă pe care ne-am pus-o în procesele de integrare economică. A ne gândi nu numai la standardele minime de viață, ci poate și la cele maxime; a porni, pe scurt, spre un concept de îndeplănire, astfel ca energiile, imaginația și pasiunea să poată începe să se scurgă în dimensiuni ale dezvoltării pe care prea mult timp nu le-am luat în seamă. A reevalua noțiunile de individualism și colectivism, văzându-le nu ca pe opuși aristotelici reciproc incompatibili, ci ca fiind necesare una alteia. A inventa noi instituții, stiluri familiale, fuziuni ale muncii și înțeleșului. Pe scurt, a ne asuma o sarcină covârșitoare dar și entuziastă, cu care puține generații din istoria omenirii s-au confruntat vreodată: proiectul unei noi civilizații.

Anii imediat următori vor fi, neîndoielnic, dure-roși. Dar dacă noțiunea de „progres” automat e naivă, la fel este și ideea de „retrogresiune” inevitabilă. Dacă putem privi dincolo de momentul imediat, întrezărim trecera la ceva nu numai nou ci, în multe privințe, chiar mai bun și mai just. Pentru a-l cita din nou pe Raymond Fletcher: „Toate aceste simptome alarmante care ne sperie atât de tare - pot fi nu simptome ale morții, ci ale nașterii.”

BIBLIOGRAFIE

- Aron, Raymond, *The Industrial Society* (New York: Simon and Schuster, 1967).
- Attali, Jacques and Guillaume, Marc, *L'Anti-conomique* (Paris: Presses Universitaires de France, 1974).
- Barnet, Richard J., and Mler, Roland E., *Global Reach, the Power of the Multinational Corporations* (New York: Simon and Schuster, 1974).
- Bendiner, Robert, *Just Around the Corner, a Highly Selective History of the Thirties* (New York: Harper & Row, 1967).
- Bird, Caroline, *The Invisible Scar, the Great Depression, and What It Dit to American Life, from Then Until Now* (New York: David McKay, 1966).
- _____, *Everything a Woman Needs to Know to Get Paid She's Worth* (New York: David McKay, 1973).
- Boulding, Kenneth E., *Principles of Economic Policy* (Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, 1958).
- _____, *The Meaning of the Twentieth Century* (New York: Harper & Row, 1964).
- Brenner, M. Harvey, *Mental Illness and the Economy* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1973).
- Brown, Lester R., *World Without Borders* (New York: Eandom House, 1972).
- _____, *In the Human Interest, a Strategy to Stabilize World Population* (New York: W. W. Norton, 1974).
- Browne, Harry, *How You Can Profit from the Coming Deva- luation* (New York: Avon, 1971).
- _____, *You Can Profit from a Monetary Crisis* (New York: Bantam, 1975).
- Burton, Theodore E., *Financial Crises and Periods of Industrial and Commercial Depression* (Wells, A.: Fraser, 1966; orig. pub., 1902).
- Clark, Wilson, *Energy for Survival* (Garden City, N.Y.: Double- day Anchor, 1974).
- Clough, Shepard B., Moodie, Thomas, and Moodie, Carol,

- eds., *Economic History of Europe: Twentieth Century* (New York: Harper & Row, 1968).
- Daly, Herman E., *Toward a Steady-State Economy* (San Francisco: W. H. Freeman, 1973).
- Freedman, Alfred M., M.D., and Kaplan, Harold I., M.D., eds., *Comprehensive Textbook of Psychiatry* (Baltimore: Williams & Wilkins, 1967).
- Freedman, Alfred M., M.D., Kaplan, Harold I., M.D., and Sadock, Benjamin J., M.D., *Modern Synopsis of Psychiatry* (Baltimore: Williams & Wilkins, 1972).
- Fritsch, Albert J., *The Contrasmers, a Citizen's Guide to Resource Conservation* (New York: Praeger, 1974).
- Galbraith, John Kenneth, *Economics and the Public Purpose* (Boston: Houghton Mifflin, 1973).
- Gartner, Alan and Riessman, Frank, *The Service Society and the Consumer Vanguard* (New York: Harper & Row, 1974).
- Goldston, Robert, *The Great Depression* (Greenwich, Conn.: Fawcett, 1968).
- Hutchison, Robert A., *Vesco* (New York: Praeger, 1974).
- Klein, Donald F., and Davis, John M., M.D., *Diagnosis and Drug Treatment of Psychiatric Disorders* (Baltimore: Williams & Wilkins, 1969).
- Leinsdorf, David, and Etra, Donald, *Citibank* (New York, Grossman, 1973).
- Little, Jane Sneddon, *Euro-dollars* (New York: Harper & Row, 1974).
- Mandel, Ernest, *Decline of the Dollar, a Marxist View of the Monetary Crisis* (New York: Monad, 1972).
- Mayer, Martin, *The Bankers* (New York: Weybright and Talley, 1974).
- McHale, John, *The Ecological Context* (New York: George Braziller, 1970).
- Meadows, Donella H., Meadows, Dennis L., Randers, Jorgen and Behrens, William W., III, *The Limits to Growth* (New York: Universe, 1972).
- Mesarovic, Mihajlo, and Pestel, Eduard, *Mankind at the Turning Point, the Second Report to the Club of Rome* (E. P. Dutton\ Reader's Digest Press, 1974).
- Moonman, Eric, *Reluctant Partnership* (London: Victor Gollancz, 1971).
- Moonman, Eric, ed., *Science and Technology in Europe* (Harmondsworth, England: Penguin, 1968).
- Odum, Howard T., *Environment, Power, and Society* (New York: Wiley-Interscience, 1971).

- Passell, Peter, and Ross Leonard, *The Retreat from Riches, Affluence and Its Enemies* (New York: Vilking, 1971).
- Poor, Riva, ed., *4 Days, 40 Hours* (New York: New American Library, 1973).
- Raw, Charles, Page, Bruce, and Hodfrey, "Do You Sincerely Want to Be Rich?" (New York: Bantam, 1972).
- Reinmann, Guenter, *The Future of the Dollar* (New York: International Reports, 1971).
- Ringer, Fritz K., *The German Inflation of 1923* (New York: Oxford University Press, 1969).
- Robbins, Lord, and others, *Inflation: Economy and Society* (London: Institute of Economic Affairs, 1972).
- Roepke, Wilhelm, *Economics of the Free Society* (Chicago: Henry Regnery, 1963).
- Samuelson, Paul A., *Economics*, 8th ed. (New York: McGraw-Hill, 1970).
- Schmalz, Anton B., ed., *Energy: Today's Choices, Tomorrow's Opportunities* (Washington, D.C.: World Future Society, 1974).
- Schumacher, E. F., *Small Is Beautiful a Study of Economics as If People Mattered* (London: Blond & Briggs, 1973).
- Segal, Ronald, *The Decline and Fall of the American Dollar* (New York: Bantam, 1974).
- Servan-Schreiber, J.-J., *The American Challenge* (New York: Avon, 1969).
- Staff, Robert J., and Tannian, Francis X., *Externalities: Theoretical Dimensions of Political Economy* (New York: Dunellen, 1972).
- Stephenson, Hugh, *The Coming Clash, the Impact of Multinational Corporations on National States* (New York: Saturday Review Press, 1973).
- Teweles, Richard J., Harlow, Charles V., and Stone, Herbert L., *The Commodity Futures Trading Guide* (New York: McGraw-Hill, 1969).
- Theobald, Robert, *The Guaranteed Income* (Garden City, N.Y.: Doubleday, Anchor, 1967).
- Turner, Louis, *Multinational Companies and the Third World* (New York: Hill and Wang, 1973).
- Vacca, Roberto, *The Coming Dark Age* (New York: Doubleday, 1973).
- Ward, Benjamin, *What's Wrong with Economics?* (London: Macmillan, 1972).

CUPRINS

Prefață	5
1. Cazinoul global	8
<i>Economia Maginot</i>	12
<i>Plase de fluturi</i>	17
<i>Pretutindeni, tentacule</i>	19
<i>Dolarul temporar</i>	22
2. Energie/tensiune	23
<i>O pletoră de penurii</i>	28
<i>Erupția metabolică</i>	29
<i>Sisteme suprasolicitate</i>	32
3. Desuetudinea economiei	37
<i>Economia accelerării</i>	41
4. Scenariul super-inflației	46
5. Scenariul depresiunii generalizate	52
6. Eco-spasmul	62
<i>Răcoarea marijuanei</i>	71
7. Înfruntând criza	79
8. Strategii de tranziție	87
Bibliografie	125
Index	128